

н'. щьнди

ЗМАНЕ ДЕ
КТЕБА ХВӘНДЪНЕ

БОНА ДӘРСХАНА СЪСІА

БАЙПЕТЪРАТ

Institut kurde de Paris

k. c. 1658

FONDS
ROGER LESCOT

INSTITUT KURDE DE PARIS

ENTRÉE N° 2469

Institut kurde de Paris

Կ. ՇՆԸԸԸ

**ՅՄԱՆԵ ԸԸ
Կ՛ՏԵԽԱ ԽՄԸՆԸՆԵ
ԸՕՆԱ ԸԸՐՏԽԱՆԱ ՏՅՏԻԱ**

Մինիստրիա ըոնաԸ ՐՏՏ ԸրմոնիԸ իԸԸ կըրԸԸ

ՆԸշրա իԸիա ղԸնաԸԸ

Ն Ա Ի Ք Ե Տ Ի Ր Ա Տ
Ե Ր Ե Վ Ա Ն 1955

Institut kurde de Paris

ՀԱԶԻՆ ԶՆԻԻ

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵՁՈՒ

ընթերցարան III դասարանի համար
Հայպեհրատ, Երևան, 1955

АДЖИЕ ДЖНДИ

РОДНАЯ РЕЧЬ

книга для чтения III класса
Айпетрат, Ереван, 1955

WƏTƏNE MƏ

Əм wətəне хвə
Һьздькьн.

Əм жь дəштед
we бесəробьн, жь
меше we сьх, жь
чəме we мəзьн,
жь шəһер у гөн-
дед we бəдəвə
рьнд у дəвлəмəнд
Һьздькьн.

Һэр һэрəkə wətəне мə, чьqас жи дури мə бə,
бона мəйə, у əм же һьздькьн.

Wətəне мə—əw мала шьмəəтед советейə, ль кə-
дере гьшк бь һəврə əмьре гəзə у хвəшбəхтне че-
дькьн.

Һэр ро бь миллионə мəрве совете ль сэр хвəлие
у мəдəнəдə, ль сэр бəрə у чəмə, ль бьн əвə у һə-
вəдə, ль бəстед мьфрьqедə у ль тундрəед мьшьрqе
хəбəте дькьн, дьхəбтьн.

Дь щергə we ордийə мəзьндə пешикəрне дькə
партнə комунистне.

Пьрс у пешдайн

Wət'əне мə к'ижанə?

Əм чьр'ə wət'əне хвə һ'ьздькьн?

Мəрьве совете ль к'едəре дьхəбьтьн?

К'и пешик'арне ль гьшкə дькə?

Бьньвисьн мьqалəке: „Чьр'ə wət'əне мə һ'ьздькьм“.

ԿԻՄՆԱ ԶՐՄՈՆԻՏՏԱՆԱ ՏՕՎԵՏՈՒԵ ՏՕՍՆԱԼԻՏԻԿԵ ՐԵՍՍՅԱԲԼԻԿԵ

Ընդհա ազա Զրմոնիտանա Տօվետ,
Դօլօկ գօրնեդ ձօլմե տօ զա զօրբազկրն,
Քշիեդ մօ ձօր բօնա տօ տն յօրկրն,
Կօ տօ բնի, զե-աօտօնօ օրմօնիյա.

Կօրտն յնկր, Զրմոնիտանա ֆօրն,
Շօկրզարա քնրնկրնօնօ յենօ—չօ,
Բն տնազա յնմաօտօդ Տտալինիօ,
Կօլիլկ զնի յ շօ զնի օրմօրօ տօ.

Ленине нәмьри ронайи да мө,
Бона мө вәбу рожтәвәкә тәзә,
Сталине мәзын әм кьрын аза-сәрбәст
У әмре тәзә ани жь бона мө.

Һәртъм шькьр, Әрмәнистана тәзә,
Чекьрдара пьрбьлйанә шенә—че,
Бь тьвада щьмаәтед Сталинне
Көлилк дьди у че дьки әмре те.

Русиа мәзын дәсте братне да мө,
Мә чекьр дәүләтәк қәвин у тәзә,
Тө һәйар щьмаәта мө кәвнә сәрхвә,
Тө щара һькарә бинә сәр чока.

Һәртъм шькьр, Әрмәнистана Совет,
Чекьрдара пьрбьлйанә шенә—че,
Бь тьвада щьмаәтед Сталинне
Көлилк дьди у че дьки әмре те.

Ҳ А В И И

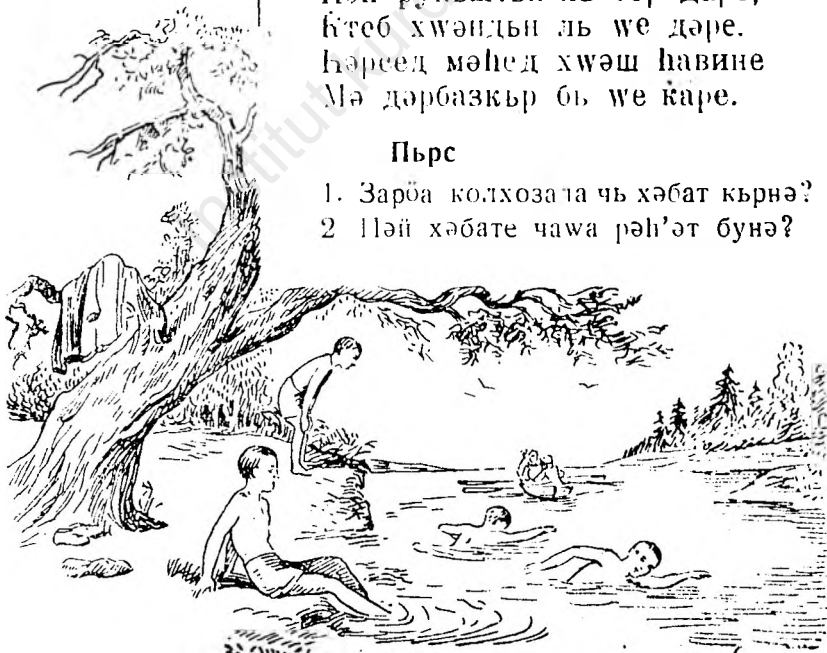
Ҳэй һавине, шан һавине,
Әм тер гәрийан нав гөл, гиһе,
Мә һәвра лист ль зозане,
Әм хәбтнн нав колхозе.

Гөрз пәй гөрза мә лодкьрн,
Шан у гәнъм бәрәвкьрн,
Вағ у бостан мә хайкьрн,
Мерг у зәви аврәшкьрн.

Пәй хәбате катнә аве:
Ҳэй руһштын ль бәр даре,
Ктеб хвәндын ль we даре.
Һәрсед мәһед хвәш һавине
Мә дәрбазкьр бь we кәре.

Пьрс

1. Зарба колхозата чь хәбат кьрнә?
2. Пәй хәбате чава рәһ'әт бунә?

ЗЭВІІА КОЛХОЗЕ

1.

Иро лэдэ. Рожэкэ әврә, щи-щяа жи әзмати
пешина, ле гәрм у хвәшә.

Тәмамйа колхозе һасләте бәрәв дькә. Зарё һь-
нәки дур бун, ле әвана жи шьхәл дькәр, һәта Ми-
шае Усёв жи, вәки е лани пьчук бу, жь һәвалә
хвә шунда нәдьма.

Сәдре колхозе гази кәр:—Зарьно, вәрьнә вьра!
—Гьшк вьрьн?

— Гьшк!

— Нун дьхвәзын бәнә дәште?

— Дьхвәзын!

— Дә, вәки өсанә, сьбеда әзе хәбате бьсперьм
вә, пешне һунә чәгилкьн, наше әме бьнһерьн, нун
қайльн?

Зара готьн:—Әм қайльн!

Сәдре колхозе гот:—Вәки өсанә, парәвәбын сәр
дө кәма.

Пешна гьшка Мишае Усёв гот:—Әме өса жи бькьн.

2.

Жь чәгила дәсте зарёа қалчьк да, дәсте һьнәка-
ра жи стри тера чубун, ле талаша вана нибу. Хә-
бат рьнд пешна дьчу.

Зара хийар у кәләм, сьлқ у гьзер қаған дькәрьн.

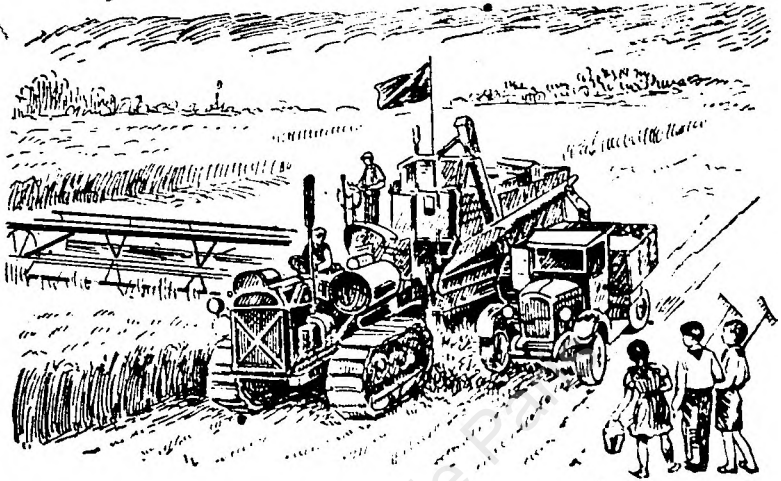
Һәк дьбежә:—Гөле, Гөле, тә чьра сьлде дькьшини?

Гьшк дькәнын, ле Гөле соро-моро дьбә.

Зарё бь әшқ у ша дьхәбьтьн, әвана һәврә дькә-
тьнә ләңе. Бригадир вәхта харьне гази вана дькә.
Әвана пәй хәбәтера бь мәдәки рьнд харьне дьхән.

Пьрс.

Нун колхозеда чь хәбате дькьн?

Бежын, чька вә навине чава дәрбаз кьр?
Сәрһатике дәрәқа ван шык'лада бьнвисьн.

КӨРҮК У ЧӨМ

— Чәмо, чәмо, кәда дькши,
Бьсәкьнә, тә нәчә ши,
Хәбәр бьдьн әм һәрдә жи,
Бежьн, бьстрен әз у тә жи.

— Көрүке дәләл, әш дәр набә,
Дәшт у кәвшән бе ав набьн,
Колхознике шә чава бьн,
Вәкн нәкьшьн чөм у шәвә.

Пәз у дөвар һивйа мьньн,
Гәл у гина мьн дьнһәрьн,
Чәвньһерйа ава мьньн,
Кә тибуна хвә бьшкеньн.

Дә, хатре тә, әзи ләзьм,
Решие сала жь хвә әзьм,
Бөрә дурә, әз дьбәзьм,
Авәк шейа--йәк жи әзьм.

Мәсәлә:

Ав занә бьнав ль к'әйә.

ГӨНДЕ МӨРӨ

Тө гөл ведә дэлало,
Жь дәст қәватә зор.
Нә е бәреи гөндө,
Бь бан вәбуи жор.
Әү нини, тө әү нини,
Кәүшәне тә гөлдаи
Трактор нака дьрүжә,
У шәүқа тәве бь шай
Сәр тәда дьрьжә.
Чынгьре тәи һәвда
Әү бунә дәшт, чиман,
Комсомол we нав рәзада
Дьхәбьтән бь гөман.
Ньһа вәхтә дьһһерьм
Ль кәүшәне тәи һәвас
Һьм шамә, һьми терьм
Жь колхоза тәйә хас.

С Ъ Б Ә

Кө роһлате зәр зәрьқанд,
Wi али чөм чьра һәй весйан.
Қьравие да сәр көлилка,
Кәред пез кьшйан кәүшәна.

Алек'сандр Сергеевич Пушкин

Мъж, думане хвә данә ч'їа,
Qаз-вәрләк чун бәр бь г'їа.

Г'одд һыш'їар бу, чунә кәвшән,
Төвә пәнцда, д'їїа кән'їа.

Пьрс у пешдайи

Бь хәбәре к'тебе бежыи:

1. Сьбә чава вәбу?
2. Чьчах вес'їан ч'ьред г'одд?
3. Мъж у думан к'ода к'ьш'їан?
4. Qаз-вәрләк к'ода чун?
5. Д'їїа тә'вер'а чава бу?

ӘW ЧИЙӘ

Һәр-һәр дивар,
Мәрмәр дивар,
Һәр одәке йәкә к'обар?

(шәһәр)

РЭЗЕ МИЧУРИНИ

Ль нава гондәки мазын вәхте эйда һасләте.
Һәбуна ренщбәриә нишан дьдан.

Гонди ль дора сәдре колхозе у агроном швейан.

Агроном дәст бь хәбәрданә кьр, гот:

— Өлмдарә вәлатә Советә мазын Мичурин рәз-
ванәки бь нав у дәнгә. Әви һәрәал шәрбандын дь-
кьрын, вәки шуред әмише тәзә дь нава вәлатә мәдә
бьдә гьһиштаньне. Әз ль нава рәзе вида мамә у
мын гәләк шурә әмиша дитьнә: түме һөрмйә, сәва,
трийә у е манн. Һөрме, сев у әмише тәзә мазьнын у
тәмхвәш. Дарә вана ньчукьн. Е бәса һындьк ши
дьгьрын, мьратн кьрын жи рәһәтә, бәрәвкьрына фек-
йә жи дьһа һесайә. Аһа түме фьшһа. Әв дь дәрда-
недә дьгьһижә ль сәр тәхтә. Бьһерьн, чьҗа фьшһә
ль сәр һәнә.

Ль сәр чьдләки нә кә дө һәб һәнә, лә ль сәр
вана вәкә пенши-шест һәби һәнә.

Ль нава рәзе Мичуриндә гәлә севә мазын һәнә.
Һәр чьдләки дарә севә Мичурин вәкә дәһ, донз-
дәһ килограм сәва дьдә. Әв жи севнә бәса, вәки

кефа мәрва пера те. Ки алида бьшини, йәкә, хьраб
набьн.

Левнке комсомол гот:—Готи,—әм we щербандь-
не щәм хвә жи бькьн у фьрә бькьн.

Колхозник гәләки шабун у чарькал готьн:

— Бәле, бәле, готьна Левнкә.

Пьрс.

1. Мичурин к'и бу?
2. К'е колхозникер'а чь гот?
3. Колхозника чь гот?

ДАРА СЕВА

Ваге мада дарәкә севайә мөзын һәйә.

Кока we бь рәһишкәд хвәва нава хвәлиеданә,
сәр коке жи әв дар бь хвә бьльнд буйә. Гәләк

чыгле даре һөнә: чыглед пьчук у мәзын. Сәр ван чыгла жи бәлг һешин дьбьн.

Зьвстана дар тәзи дьбә, гөпкә пьчук сәр чыглед ве дьминьн. Бьһара тәв әрде гәрм дькә. Бива әрде хвәш дьбә. Дара сева жи те сәр бәнга хвә. Кока даре бь рәһшике хвәва жь әрде қыһат һьлтинә. Әв қыһат мина ширә дьбә у бәр бь сәре ве у чыглед ве һьлдькьшә, вана тьжи дькә.

Жь гөпкәке пешда тен бәлгед шин, ле жь е дьне бәлгед сорә-сьни.

Дар көлилк дьдә, көлилке ве дьбьшкьвьн, рәнг-рәнгинә.

Гава көлилке ве дьбьшкьвьн у дьвәрн, дәвса вана севед чучькә һешин тенә ханекьрьне. Кока даре бь рәһшике хвәва тәмамйа бьһаре, тәмамйа навине дьхәбьтә. Дар—һәму чьге ве, бәлгед чьда, көлилк, паше бәре ве-қыһате хвә жь әрде дьстиньн.

Гава кө дәндьк севада рәш дьбьн, әв нишан дьдә, вәки сев гьһиһтьнә.

Пьрс.

1. Дара севе зьвьстане чава дьбә?
2. Вәхте бьһар те, дар чава дьбә?
3. Дар қыһате хвә жь чь дьстинә?
4. Чава заньн, вәки сев гьһиһтьнә?

БОСТАНЧИ

Әви бостанчин бостан авда,
Рәнге бостен жь ве гөлда:
Зәвәш, қавьн кәһйан һәвра,
Дьле җи жи шабу пера.

Бае сьбе жь веда бат,
Биша бостен чьга хвәш бат,
Гьваса мәрвь жь пера бат,
Бь бостенра хвәшәвәбат.

Бостанчие мә комсомолә,
Агас занә, хәбатһьза,
Мәрвь тыре агрономә,
Бостане бәр ләма рьндә.

ГӘСӘНИКЕ КОЛХОЗНИК

1.

Мьн зуда Гәсәник нас дьбьр, пьчуктийа вида,
вәхте мә тәв һәвдө бәрх дьчеранд. Щарәке дәрәда
зәвәщада, кәләмада, гьзерада, кәндрада, тьвьр у
сьлгада бу хәбәрдан.

— Щаньм, — Гәсәнике дьгот, — әв гөндие мә
хенжи щәһ у гәньм у пез хайкьрьне, тьштәки
накьн. Әм бона картола, кәләма, сьлға, тьвьра
һәило дьчьн гөндед дәрәкә. Чьга рьнд дьбу, вәки
гөнде мәда жи бостан һәбуна...

Жь we роже һәта ньһа гәлә вәдә дәрбазбуһә. Өз, вәки ньһа бажерда дьминьм, рожәке чум гөндә Пампе. Чум у ль гөнд ньһери, һәр дәра бостан бун, гөнд хәмьли бу. Һәсәник жи мәрә дестда бостане колхозей картола у пьнщар'ед харьне майн ав дьда.

Дәстхвәда роже чуйн һатьн бира мын у мын бь бәшәрәкә хвәш слав ль ши кьр.

— Бь хер у сьламәт, — әви слава мын вәгьрт, пешһа ава кәрдиә гьрт, бәр бь мын һат, һал у кәфе мын пьрси. Паше әви жи ани бира хвә хәбәрдана мә бәре.

— Әре, — әви гот, — колхоза мә бь өлме Мичурин гәләк тыште тәзә кьрийә. Ньһа ль ви әрде мә, вәки щики бьльнщийә, хенжи гәньм у щәһ, хенжи пез у дешер, әм мозе һьнгьв жи хай дькьн. Әм һин-бун, картола, тьвьра, сьлқа у чәндьк-чәнд щурә пьнщар'ед дьне бьчиньн. Авед каниед мә иди бадьл-һәва начьн.

Мын гот: — Демәк, хвәстьна тә һатә сери?

— Әре, бьра, — әви гот, — гөндә мөда ида чь бьжи һәйә.

Өз гәләки шабум,

Пьрс.

1. Бәре гөндә Һ'әсәникәда чьр'а картол, п'ьнщар'ед бостанайә дьне нәльчандьн?

2. Ньһа гөндә колхозеда чь-чь дьчиньн?

ҺӘР ТЫШТ ВӘХТЕ ХВӘДА ХВӘШӨ

Жь мәрьве занә бьпьрсьн у бьньвьсьн, чька бостанада чьчах тохьме тьвьра, шельма, сьлқа, би-

бэра, нока, хийара, пиваза, сира, памидора, кэлэма,
лобийа, гызера. завэша, кӧндӧра давежън.

Мәһа адаре давежън... (дърэшинън)

Мәһа писане давежън...

Мәһа гӧлане давежън...

ПЬСМАМА БОСТАНА

Зарӧ һатън щәм калке Мәмо у пьре крьн:

— Калко. ша кӧрәма хуә мӧра бежә, чька кӧ-
нә пьсамед бостана?

Калке гот:—Гӧли зара, пьсамед бостана гӧлӧкън.
Әзе ньһа дәрәда йәкеда бежъм; ӧзӧданщӧк—пӧркед we
зӧрьн, сӧр ван пӧрка пьрӧтке рӧшьн, наве we задикӧ.

Зарӧке гот:—Калко, әз we ӧзӧданщке нас дькъм.
We роже әзи малда руньшти бум, әw фьри һатӧ
щәм мьн. Дӧа мьн нӧһьшт, wӧки әз we бькӧбжъм,
гот: „Задик ӧзӧданщӧкӧ бьһарейӧ“.

Калке гот:—Раста, гӧрӧке ван задика нӧкӧжън,
әвана кӧрӧкӧ мӧзын дьдънӧ бостана—зӧһанкӧре бос-
тана ӧрӧ дькън. Һӧнӧ мешморӧе ӧса, wӧки зьраре
дьдънӧ кӧлэма, гызера у пьнцарӧе дьне. Һӧрге задик
гӧлӧк һӧбуна нава бостанед мӧда, тӧ зьрар нӧ дьг-
һиштӧ тӧ пьнцарӧкӧ бостана.

Пьрс.

1. Һуи наве к'ижан меш-мор'а занън, wӧки зраре дь-
дънӧ п'ьнцар'ед бостана?
2. Wӧ задик дитӧйӧ, чь к'аре дьдӧ?
3. Хенжи задике ида к'ижан ӧзӧданщк к'аре дьдън
бостана?
4. Чава шӧр' дькън пешӧйа ван меш-мор'а, к'ижане
зраре дьдън бостана?

ПЬСМАМЕД ЗӨВҮА У РӨЗА

Жьжу ёбура хвә бь мышка у зианкаре зөвүа у
рэзава дькә.

Жьжуа мөкөжьн!

Бәлч'мок пьсамама рэзанә.

Әw мөзе шөва у мьнмьника қыр дькә, е кә зра-
ре дьдьн рэза. Қөйүа нава рэзада дарда бькьн, бьра
бәлч'мок ван дэрада бьжин. Додош нава сәһәтәкеда
си кәрми қыр дькә.

Додоша мөкөжьн!

Һәнә меш у море өса, вәки гәлә зьраре дьдьн
бостана у рэза. Тәйр у ту вана дьхөп.

Һелинед тәйр у туйа һьлнәшиньн.

Һәйван у тәйр у туйе, кә каре дьдьн, мьратие
ле бькьн.

Пьрс у пешлайн

1. Бьхунын дэрәқа жьжуе.
2. Бьхунын дэрәқа бәлч'моке.
3. Бьхунын дэрәқа додоша.
4. Бьхунын дэрәқа тәйр у туйа.

БАҒЕД СОВХОЗЕ

Бағед совхозе пьрьн,
Даред вана бө һәсаб,
Бәред вана ширьньн,
Төмьн, хвәшьн, бь биньн.

Рәх севада һөрменә,
Сьнщьн, фьшнә, зәрдәлә,

Чь эмиши тō бежи,
Нав совхозе тьжинэ.

Һэй совхоза мө дэлал,
Баг у багчед тә бе һэд,
Бь хэбата мьле мө
Рәүш гьртьнэ рэзед тә.

Тә нәхшкьрїя раст у баст:
Һазар даред рәнг-рәнги,
Һазар даред чук-мэзын,
Совхоз, чьда тō рьнди!

Пьрс у пешдайн.

1. Wэ баг'ед совхозе дитьнэ?
Дэрәда ванда қьсәкьн у бежьн.

ШЬВАН У БОСТАПЧИ

(Qьса щьмаә'та кōрманца)

Wәхгәке йәкц шьван жь гōнд ре кәт, кō һәрә
чїе, бәр пез. Рож жи рожкә һавине бу: кәлө-кәла
гәрме бу, тә һек данһа, һекә бьньжһа.

Растәкә мэзын кәтә бәр шьвин, чу. Гөлөк әрд чу
у ти бӯ. Бьләт ти бу. Зман девда зїа бу, чьлкә ав
битәр нәдьбу... Дә рїа дреж, қькә-қька гәрма һа-
вине, чоли у чолистан, әв хwә-хwә жи ти, гәло жь
we чәтытыр чь һәйә?

Чь сәре wә нәэшиньм, кьн бежьм, рөвнө мө
анцах хwә бостанәки дәве реда гиһанд. Гьһиште'у
иди бәр хwә нәда, дәсте хwә дреж кьр, хийарөк
чьни у кьр кō бьхwә, wәки тибуна хwә пе бьшкенә,

həw ньһери бостанчи пѣра дѣржѣт. Дѣ бра хер у бер сѣр wѣда бьбарѣ, кѣвьр-кѣчьк сѣр шване wѣст-пайн—кѣсрида... Бостанчи ѳса кьр, wѣки ѳвн хиларе чьни жи, тибуна хwѣ жи жь биркьр у пѣр у лошман да сѣре ре, чу.

Шьван чу у ѳсрѣкѣ тѣнг wѣй пѣчари гьһиштѣ сѣре чие, гѣһера пез. Пал у һѣвалѣ хwѣ we роже һѣвалѣд хwѣра гьликьр у тѣзѣ не һьсѣя, wѣки ава ви бостани ви чьпайн дькьшѣ дьчѣ сѣр бостане ви-пайн. Иди рабу ѳw ав ль сѣр бостане ви бьри, алики майн бѣрда.

Wѣхтѣке бостанчи һѣw дина хwѣ дае, ав сѣр бостане ви мьчьри. Рабу сѣр бѣнда авѣда чу. Гьһиштѣ сѣре бѣнде, ав бѣрда у wѣгѣрѣя бѣр бь бостане хwѣ. Ле һѣтани ѳвн хwѣ гьһандѣ бостни, шьван ав да бьрин.

Бостанчи we кѣзѣльке щарѣкѣ дьне wѣгѣрѣя бѣр бь сѣре бѣнде. Ав дьса бѣрда, бѣнд да гѣwнникьрьне у дьса зьвьри бѣр бь бостане хwѣ һат. Кѣрдик дѣдѣ ав да, дит, ав һатѣ бьрине.

Рожѣке, дѣда, һѣфтѣке, мѣна у сала һалѣ бостанчи ѳw бу. Хѣбата сѣр ви бостани, һатьн-чупна ви-чу бе хѣда. Бостан шин нѣбу, һьшк бу чу.

Шьван ле ньһери бостанчи гѣлѣки дьчѣрчьрѣ: хѣбат у зѣмѣте ви чьда дьчѣ, бе һѣсаб дьбѣ. Рабу ав сѣр бостанда бѣрда. У бостанчи бостан авда, пѣра гѣлда у шабу. Дьса бостане хwѣ ани сѣр гѣрара бѣре. Бостен кѣлилк да, хѣмьли...

Һѣвалѣ шьван же пьрс кьр, го:

— Ле тѣ чьма ав бѣрда?

Го:—Мьн жь хѣбат у зѣмѣте ви шѣрмкьр, лѣма ав бѣрда.

Пьрс.

1. Шьван к'ода дьчу, чава бу, чь кьр?
2. Бостанчи чь кьр?
3. Шьван чьма ава бостан бьр'и?
4. Бостанчи чава дьхэбьти?
5. Шьван чьма ав бэрда.

БАГ'ВАНЧИ У КӨРЕД ВИ

Баве хвэст, вэки көред хвэ лини баг'ванчитие бькэ. Вэхте мьрна хвэ гази ван кьр у гот: „Гэли зарьа, гава эзе бьмрьм, хун рэзе тьр'иа бьколн, бьн-херьн чь ль ван дэра вэшартьнэ“.

Заред ви фькьрин, вэки ль ведэре хэзнэ һэйэ у гава баве вана мьр, эвана дэст бь коландьна рэз кьрын. Һэр дэра колан, ле тэ хэзнэ нэдитьн, ле ве сале тьрнед зэф рьнд гьништьн.

Пьрс.

1. Бэри мьрна хвэ баве чь т'эми да көред хвэ?
2. Эви чьр'а дса кьр?
3. Көред ви т'эмне баве хвэ чава қэдандьн?
4. Вана к'арэкэ чава станд?

ПАИЗ ҺАТ

Паиз һатийэ, бэлг зэрбунэ,
Һэзар рэнги эв рэнгбунэ,
Хэмла тэзэ вэргьртьнэ
Баг' у баг'че вэтене мэ.

Ве паизе бэран бэрдан,
Дэф у зэриэ һэв'ра ледан,
Колхозника ре һэв нэдан,
Дэст һэв гьртьн, һэв'ра стран.

Н Э М Б Ё

Апе Ысо колхозникэки дэвлэмөндө, заред хвэ данэ хвэндьне, эв бь хвэ жи хвэндьн-швшеаре занэ. Ыбуна ви гэлэкэ, бь хвэ жи хэватчыки кьвшэ.

Рожэке эм бь решити нь апе Ысо қасьдин. Эв зэвйа пэмбөда дьхэбти. Пэй слав—клавэ мэ, бөшөра апе Ысо хвэш бу, гөла аңйа ви вөбу у бь эшг го:

— Ывалед дэлал, һун бь хер у сламэт һатын. бь сайа һөкмөта Совете, эз жи пешдачум, бөса жи һэзар-һэзар кэсиб-кусибэ мина мьн. Ыун ве дэшта мэзын дьбиньн, эва бь кэн, эва бе сэробьн, педана пэмбөйэ. Колхозникед мэ рьнд фэмкьрьнэ, кө һөкмөта мө Советера, хенжи пез у дөвер, гөнм у

щәһ, бьрнци у картола у һасләта дьне, нәмбө жи
лазмә. Бра һалә у колхозникед мә рьнд ль хвә-
кьн, бра шагртед мә тәмьз у делал ль хвәкьн, бра
пионер бь кьнци хвәйә тәзә ша бьбьн.

Һөсә һьһәки сәкьни, дһса гот;

-- Ве гавә, хенки фабрик у заводе бажаред мә
дьне, ль текетла Лениһаканеда бь һәзара һалә
дхәбтн, әһана жь нәмбө кьнци у гәлә тыштед
дьне һазр дькьн.

Һәваләки мә гот:

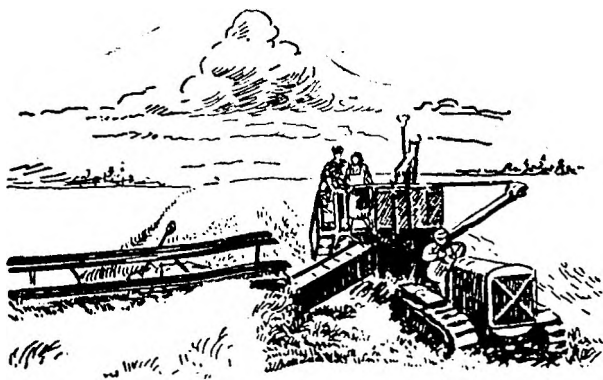
Һөсә, һәвалә әзиз, дәһат у сәһәт жь тә
у һәваләд тәһа! Зәф рьндә, һәки тә бона нәмбө
дхәбти. Зәһһа нәмсө бра дьһа бь кән бә, бра дьһа
бь һасьһдар бә.

У мә хатре хвә жь ми хвәст у рһа хвәда чун.

ЗӘВҺА КОЛХОЗЕ

Зәһи чь зерә у чь бьльндә,
Баки тәнък те сәрһа дьгәрә,
Зәһи дьһәжә мина бәрәке
Щан, бәса һеди, һазьк у һеса!

У комбайн һаһа зәһһа зерда
Һеди те-дьчә у һан дьдә һәв,
Щан, чьһа зәфә һсал һанәмә,
Колхознике мә әһд у һанә!

КОМБАЙН

Совхозада у колхозада бь комбайна нан бэрэв дькын. Комбайн машинэка өсөнө, wэки һын дьчынэ, һын дькөтэ. Баскед комбайне сьмла незики кера дреж дькэ, кер дьбьрэ, сьмле бьри машинэ бэрэв дькэ у дькэ эмбара котане. Кэб тепа башдэкерьне, дькэвьнэ эмбарэка дьне, ле кэе даве дэрэа. Гава кэ эмбар тьжи дьбэ, комбайн дьсэкьнэ: авто незик дьбэ, дэре эмбаре вэдьбэ у гэм зу-зу те, тьжи ав-томобилне дьбэ. Чахе кэ эмбар вала дьбэ, комбайн дэст бь хэбата хwэ дькэ.

Комбайн карэка мэзын дьдэ—мэрьв һындык сэр дьхэбтын, ле эw шьхөлэки мэзын дькэ.

Пьрс.

1. Ида чь машине гөндитне һэнэ?
2. Наве вана бежын: гьликьн, чька эwана чь хэбате дькьн?

Мэсэлэ

1. Рэwша хозана к'отанэ.
2. Э'wре нисане баранэ.
3. Бэрф дьһ'элэ, ч'йа дьминэ.
4. Ч'йа чьда бьлид бэ, п'егэ пе дьк'эвэ.

ПАИЗА ЕРЕВАНЕ

Паизэ, паиз һеса у һеньк,
Чьда бэдэwэ эв шәһәре мә.
Баҕе we зерьн, баҕе we рьндьк,
Кийә мина мә бәхтәwар у ша?

Тө, шәһәре мә, чьда бэдәwи,
Чьда эзизи тө дьле мәрә,
Ах, чь бьхwэзи һәму жь тәра,
Чьда эзизи тө әмьре мәрә!

КЫРЧ У ҚИЗЫК

(Һ'ык'һата щьмаә'та урьса)

1.

Щарәке кәчьк чунә мешә бона әмиш биньн.
Wана гәләк әмиш бәрәвкьрьн у нивро дагәрйан, ле
һәw не һьсийан, кәчкәк төнә. Wана гази we кьр, ле
кәсәки щаб нәда.

Һатын гөнд у готьн, wәки Шуне парә ма у на-
ва мешәда хальфи.

Ле Шуне жи дьчә, дьчә дьгьнижә маләкә нава
мешәда. Әw дери дьхә, ле кәсәк щаве надә.

Әw дери дәф дьдә у дери вәдьбә.

Шуне дьчә һөндөр у ль сәр рунштәкәке рудьни.

Кьрчәк дь we маләда дьма, ле we гаве малда
нин бу.

2.

Кьрч эваре вәдьгәрә те мале. Қизьке дьбинә,
ша дьбә. Дьбежә:

— Қизка дэлал, тō бь хер һати, ида эз наһельм тō һәри, тōе вьра бьмини.

Қизьк дьгьри, ле чь жь десте ве дьһат? Дь-минә мала һьрчеда.

Һьрч тәмамһа роже дьчә нава мешә у қизькәра жи дьбежә, вәки мале гезикә, һьлинә-даһнә, харьне һазр бькә у бе изьн тō дәрада нәчә. Һьрче дьгот:

— Ле вәки тō бьрәви, йәкә, эзе тә бьгьрьм у бьхōм.

Қизьк дьфькьрә, чька чава жь ве дарә бьрәвә. Гәләки дьфькьрә у ағрие жь хвәра реке дьбинә. Рожәкә һьрчәра дьбәжә:

— Һьрче, ле у баве мьһра пешкешәкә бьбә гōнд. Һьрч гōра ве дькә.

3.

Қизьк када ледьхә, зәмбиләкә мәзн дәст дьхә у һьрчәра дьбежә:

— Эзе када бькьмә нава ве зәмбиле, бьбә гōнле мә.— Ле тō када нәхōйи. Эзе һьлкьшьм сәр хани у тә бьһерьм.

Һьрч гава жь һōндөр дәрте, қизьк дәстхвәда дькәвә нава зәмбиле у када тьжи сәр хвә дькә.

Һьрч вәдьгәрә, зәмбиле һьлтинә, дьдә сәр ышта хвә у дьчә.

Дьчә, гәләки дьчә, дьвәстә у дьбежә:

— Эзе сәр кока ве дарә руним, һьнә кадә бьхōм.

Физык дэнг ле дькә:—Әз тә дьбиньм, дьбиньм,
сәр кока ве даре рунәни, када нәхвә!

Кырч динә хвә дьде у дьбежә:

— Чь фән у фелә, жоре рунштиңә, ләма шие
дур дьбинә?

Зәмбиле дьдә нынта хвә у диса рһа хвәда
дьчә.

Гавә һьнәки жи дьчә, дьбежә:

— Әзе сәр кока ве даре руним, һьнә кадә бьхөм.

Физык жь нава зәмбиле диса дэнге хвә бьльнд
дькә у дьбежә:

— Әз тә дьбиньм, дьбиньм, сәр кока ве даре
рунәни, када нәхвә!

Кырч дьбежә:—Тө қә дьбини, хайа фел у фәне
чаванә, жоре рунштиңә, ләма шие дур дьбинә?

Ральбә у дьрәвә.

Дьрэвэ, дьчэ дьгыһиҥкэ гөнд, раст дьчэ мала
де у баве Нуне, ль дэре вана дьхэ:

— Тэҕ, рэҕ, тэҕ, дэри вэкьн, дэри, Нуне вэра
пешкеш шандийэ, эвэ мьн анйэ!

Гава кучьк һырче дьбинэ, хвэ гөжэ вэдькэ у
давежэ сэр һырче.

Һырча тьрейайн зэмбиле жь сэр пышта хвэ да-
вежэ бэр дери у дьрэвэ бэр бь мешэ.

Баве Нуне дэри вэдькэ, зэмбиле дьһерэ у дь-
минэ эщевмай: қизька ви нава кадада руһштбу у
дькөнйа.

БЭЛГҮӨШИИ

Бе ва гогэ бэлге дара;

Бэлгед дэлал, гэли бэлга,

Паиз we hat у we дьчэ,

Һун чьма һа һэжмурдэнэ?

Хвэкьн рэнге башқэ-башқэ:

Һьм рэнге зэр, қичьк у кэск,

У жь дара хвэйэ бьльнд

Вэрьн тэв мьн, хвэра бьбьм,

Эзе бьбьм һеса, сьвьк,

Бе ре – дьрба, щие вэ нэнас.

Кө нэбежьн жь вьр вада,

Дэрэҕа сөр у сэрмада.

Бэлгед мешэ кө бьһистьн,

Рэнгед нэхш-нэхш ль хвэ кьрын,

Бь сьвэсьв у бь кьлам,

Тэви бе бун, ледан у чун.

ӨЛӨГӨЗ

Бһара тō рэнг дьди,
Дьхэмли чава кō бежи,
Ава зэлалэ, сар жь те дькьшэ,
Щан Өлөгэз, чһае бьлд!

Өлөгэз, хwөш Өлөгэз,
Тэ дьчэрын дөвар у нэз,
Щан Өлөгэз, чһае бьлд,
Чһае бьлд тэрз бь тэрз!

Өлөгэзе, чһаки бьльнди,
Ль сэр тэ гōл у гһа,
Дэсте колхозада хwөш зозани,
Щан Өлөгэз, чһае бьлд!

ШКОЛ, МАЛ У ЫӘВАЛ

ДӘРҲАНА МӘ

Дәрехана мә мәзнә. Әвә полкәри у тауанкәрийә.
Чар дишарә ие һәнә.

Гава кб дәрсар, директоре школе тенә ыбилдөр'
у дьчын, рабн бьсәкьнн, славе вана вәгьрн.

Дәрсхапа мә ронайә, се һәнщәре we мәзи һәнә.
Wәхте навбьрһа дәрса әм һәнщәра вәдькьн, wәки
һәwa гәмьз бә.

Ҳ И Н Б Ъ Н

Зарно, wәтәне мада,
Вәкьрино рһа ймре бәхтевар,
Саһа партиһа Комунистһе
Мә дәст ани хwәшбәхти.

Wәрһн, әм, зарно,
Һәрғав пешһн, зәф рьнд бьхуьн,
Чьмкө бь хwәндьне, заред дәлал,
Әм карһн өлм у һешә дәст бһнһн.

Б Ә М Г Е Д Ш И Н

Дө қәләмед Катһае сүт һәбун, ле е Ленае қә
йәк жи йәна бу. Щарәке Ленае готә Катһае, го:

— Қәләмәкә хwә сүт бьдә мьн, әзе шьклябькьм.

Катһае гот:

— Бьсәкьһә, әз дһа хwә пьрскьм.

Роҗтһра дьне һәрдө қизьк жи һатһнә школе.

Ленае пьрси:

— Дһа тә изн да?

Катһае тәһәрәки мәлул гот:

— Дһа мьн изн да, ле мьн һәла бьре хwәра
нәготйә.

Ленае гот:—Дә бра готна тә бә, бре хwәра жи
бежә.

Сьбэтыре Катйа дуса лат школе. Ленае пьрс:

— Бре тэ чь гот?

— Бре жи лизн да, ле тьрсъм тō қәләме бышкени.

Ленае гот:—Әзе фәсал бьм.

Катйае гот:—Бьнһерә, сәре we туж нәки, қайм нәгьвежи, шыкла жи гәләки нәкьшини.

Ленае гот:—Әзе тәне шыкле бәлгед дара, һьнәки жи шыкле һешнае бькьшиньм.

Катйае мәде хвә кьр у гот:

— Әw гәләкә.

Ленае ле ньһери у леда чу. Қәләм һьлнәда.

Катйа әщев ма, да нәй we.

— Чь бу? Һане һьлдә.

Ленае гот:—Лазм нинә.

Wәхте дәрсе дәрсдар пьрс кьр:

— Лена, бәлгед даред тә чьма wa кәскьн?

— Қәләма шин тōнәбу.

— Ле тә чьра жь һәвалә хвә һьлнәда?

Лена кәрбу. Ле Катйа сороморо бу, гот:

— Мьн дае, ле әве һьлнәда.

Дәрсдар ль Катйае ньһери у гот:

— Готи тә бса бьдае, wәки әве һьлда.

Пьрс

1. Ленае бәлгед дара чьр'а бь рәнге к'әск шык'ьл кьрбу?

2. Ленае чьр'а қәләма Катйае шин һьлнәда?

ЛУРИ - ЛУРИ

Лури-лури, бәрхе һышбә!
Шәвә дьреж, шәвә рәшә,
Мый банг дайә дике нишәв,
Бе хәw кьрәм шәва ишәв.

Лури-лури, разе, лаво,
Хәва ширьи тә быгьрә,
Бәжнәк дәлал тә че быбә,
Дьне аләм тә ша быбә!

Бь қәват би, бь сәһәт би,
Бь ақыл би, бь кәмал би,
Әз тер набьм диндара тә,
Лури-лури, бәрхе һышбә!

И С Л Ф

Нина Карнаухов дәрсе хвә һазар нәкьр бу у
қрар кьр we роже нәчә школе.

Ме wәки мәрве нас һышкева we нәвиньн, wәки
wәхте дәрса ктебә дестда нава шәһәр дьгәрә, Нина
кәрә-кәр чу нава мешә.

Әwe тәһтһа хвә у ктеб данни рәх түмәки, ра-
бу да нәй мьнмьникәкә бәдәw у чу, расти гәдәки
һат. Гәдә бь бәшәрәкә хвәш у бь һәмди хвә ль we
һьһери.

Чьмки әһи әлифба у дәфтәр гьрт бунә дәсте
хвә, Нинае тәгмин кьр, кә бона чь әw һатһә wedә-
ре, хвәст ле быкәнә у бь дәнге бьльнд гот:

— Г'эроке бе аql, чауанэ, тō нһада де у баве хwэ у школе дьхапини?

Кōр'к эщевмай гот:— Ч'ра бса дьбежи? Эз дь-чумэ дәрсе. Ле кәлбәкә мәзи мьн нава мешеда дит. Эw эwt'я, ләма жи ви алда һат'м.

Нивае пōр'чие хwэ к'р. Эw кōр'к жи йәки бсайи дөлали һәйф бу, wәки әве дәстке ви г'рт у жь нава мешәра дәрбазк'р.

Ле ктеб у тәшт'я Нивае ль рәх тум ман, әве жь шәрма хwэ һьлнәда. Гәдә һәрге бьдита, we дәст-хwәда те дәрхьста, чька ки жь wана г'роке.

Һәма ви чахи куч'к жь нава чьра дәркәт, да-да тәшт'я we хар, ле ктеб wedәре ман.

Нива зьв'ри, руншт у г'р'я. Хер! Эw бона тәште бәр хwэ нәд'кәт. Феза wepa тәйр у туйа дьст-ра. Эw бона тьштәки дьне бәр хwэ дькәт: исафе рәһәти нәд'дае.

П'рс

1. Нива wәхте дәрса ч'р'а чу нава мешә?
2. Эw расти к'е һат?
3. Кōр'к ч'р'а wәхтеда нәг'һшит школе?
4. Нав мешәда чь ль зар'а қәwми?
5. Нива ч'р'а г'р'я?

ЛЕНИН ШКОЛЕДА

1.

Һәваләки Володйа һәбу, һавә ши Колйа бу.

Колйа дьгот: „Әз дәрса һәсаба җә фәм һакъм, өзе һәрәм щәм Володйа, әш һәр тышти занә“.

Кбра сәре хвә дьһәжандьн у дьготьне: „We бь тә бькәнә„.

Ле Володйа бь һәвала һәдькәнйа. Ктеба һәсаба һьлдьда, бь Колйара тәвайи пьрсе һәсаба дьда җә-дандьне, җануне we шьровәдькьр.

У һала семәһһа пешын хлаз нәбуһи, Володһһа баве хвәра бь шабуһи дьгот:

— Баво, Колһһа һин буйә, пьрсе һесаба дьгәдинә!

2.

Володһһа сьбә-сьбә шарна һив сәһәте зу дьчу гимназһе, вәки али һавала бькә, һавала гава кә әв дьдһтһн, дькьрнә гази:

— Улһһанов һат!

— Али мьн бькә, пьрсе бьгәдиньм!

— Қануне тәзә шьровәкә!

Вәхте дәрсе Володһһа рәһәт рудьһшт. Нәдьләзанд, вәки дәсте хвә бьһнд бькә. У гава дәрседар гази дькьр, һи чаһи әв радьбу дьсәкьһни, бе ләзандьһ әһи щаба пьрсе дәрседар дьда.

3.

Володһһа сәһәта сьһһа жь гимназһе дьһатә мале. Әв зу-зу бәр оґаха баве хвәра дәрбаз дьбу у бь дәһгәки бьһнд стәндьһа қимәтдаһһна дәрсед хвә дьгот:

— Жь латһне пенщ, жь дьһһазанәбуне пенщ, жь змане урьси пенщ, жь тарихе пенщ.

Де у бав бәшрхәш дьбун.

ЛЕНИН

Кэзар һэйштсыд һэфте сале,
Ширьн Ленин һатә дьне,
Дьһһа хәмли, гөл кәтьне,
Мьләте чук да хвәндьне.

Дәвра бәре әм бәләнгаз бун,
Ленин рабу әм хьлаз бун,
Наве Ленин ширьн ша бун,
Әлме Маркә хвәнәда бун.

Ленин, Ленин, щан, щан Ленин,
Тө бь әлме хвә мәзьни,
Тә бь Сталинра тәвайи—
Вә ронайн жь мәрә ани!

Кэзар һэйштсыд һэфте сале,
Ширьн Ленин һатә дьне,
Дьһһа хәмли, гөл кәтьне,
Мьләте чук да хвәндьне.

СТАЛНИ ШКОЛЕДА

Гэлэк сал пешда бажаре Горнеда кӱрәки бәжн-ортә дьчу школе, сумке йтеба мьлда.

Дйа шйа хәмхӱр дьхӱбьти, вәки әвләде we тәмьз хвәкә. Палтоки шин ль ви бу у сапогә лы-гада бун. Чәвед ви рәш бь шабуйн бьн кӱмра дьн-һерин. Дәстда ләпкәд шйә гәвр бун, стӱе ви бь шәрфа сор печайи бу. Бь we шәрфе һәвала әв дур-ва нас дькьрян.

— Аһа, Иосифе мә те!—әвана дькьрә газн у дьбәзин бәр бь ви.

Школеда гьшка жь ви йьз дькьр.

Иосиф кӱрәки зәфи жир у гуцли бу. Әвн бь

лостати ләхти¹ дьлист у дькарбу листькчие пак
бьбжерә. Кома ши вәхте листке тьме алт дькьр.

Сумке шида, тәви ктебе дәрса, тьме бона хвән-
дьне ктебәк һәбу. Сәһәтед аза Носиф һәртым дь-
хвәнд. Әши чьда ктеб хвәндьбун! Е хвәндьбун зәф
рьнд дьһатьнә бира ши: һәта мәрьве кал жи һьз дь-
кьрын бьбһен хәбәрдаана ши.

Носиф нава дәреханеда шагрте пешьн бу, ле
тө щара пәсьне хвә нәдьда. Әш һәваләки баш бу,
тьме али һәвалед сьет дькьр. Растә, ши чахи шко-
леда шькьлькьшандьн һин нәдькьрын, ле Носиф зәф
рьнд шькьл дькьшанд.

Носиф панздә салһа хвәда школ хлазкьр у
пәсьнәмә стәнд. Сал дәрсазбун. Носиф мәзьн бу
у бу пешькаре вәләте мөй мәзн.

И Л Й А Н И Н Г Е Н

Щарәке зарё жь школе чунә мала апропланчи
Лйанидевекне мерхас у готьн:

— Хале Толһа, ша кәрәма хвә мәрә дәрәда мәр-
данне у һөнөрмәндиеда гьсә бькә.

Апропланчи һьнәки фькьри у гот:

— Вәхте кә өз шандьмә мьшьрда дур — бона
азакьрына Челһускина, өз расти гөнде Уеллен һатьм.

Ль ведәре мәрьве чукча санкед бь кәркайә
сөргьртида дьжин. Мьн гәләки жь чукчаки пьчук
һьзкьр. Паве ши Илйанийген бу, ле мьн жера дь-
гот Илйуша.

¹ Листка чайше.

Әу һәфт сали бу, ле карбу кәлб санке гьреда.
Щарна жи тьвынг һьлдьда у мина мазьна дьчу
нечире.

Щарәке жи Илйанинген бь дө кәлбарә тавайи
диса чу нечире у онда бу. Рожәк дәрбаз бу — нә-
һат. Дөдө дәрбаз бун, нәһат. Баве ми дәрдыкәтә
дәрва у газн дькьр;

— Илйанинген, Илйанингено!

— У, у, у! — Бе дькьрә куртин.

Де жи we сөр у сәрмае дәрдыкәтә дәрва у га-
зи дькьр:

— Илйанингено!

— Ыь—с—с—с! — Бе щаб дьда.

Әз жи дәрдыкәтьмә дәрва у ле дьгәрийам:

— Илйанинген, Илйанингено!

— У—у—у—ьс—с—с! — Багәре щаб дьда.

Нечирване пьчук онда бу. Де у баве ми гәлә-
ки бәр хвә кәтын.

Сьбәке сайла нышкева бь дәнге шайи кьрьно
әвтин, у Илйанингене пьчук һатә һөндөр.

— Келәре буйи?

Әйан бу, wәки wәхте нечире буйә багәр у ш-
карбуйә вәгәрә. Илйанинген хвә онда нәкьрийә.
Көрк хвә печайә, бәрф колайә, кәтийә нав, кучька
жи тинә дора хвә. Әу дәр гәрм буйә. Әвана дө
шөв у дө рожа бы бәрфәда дьминьн. Гава багәре
вәкьрийә, Илйанинген жь бы бәрфе дәркәтнийә дәрва
у вәгәрийә һатийә мале. Мьн же пьрскьр:

— Илйуша, тә нәщәмьдии?

— На хер, тәве позе мьн һьнәки сәрма кьр.

— Ле кәлб?

— Пoстe вaнa гэрмьн, эвaнa эз жн гэрмкърьм.
Мьн бaвэр нэдкър, wэки эвa нечирвaнe фэръз
Һэфт салийэ.

Пърс

1. Гөнъре Илйанинген чь буйэ?
2. Эм чър'а дьбежен, wэки Илйанинген фэръз буйэ?

КАЛЬКЕ ХӨДӨ

Кальке Хөдө дөрө мале руншт бу. Эви ль бэста
Һьмбэр дьһери.

Чэнд сал пешда эв бэста бeбьни, хькэ - хали
бу, щики деми: бе ав, бе дар у мешэ, һелина мэра
у мышка бу.

„Замане советие ширьн, тэ чьцас гөнастьн кь-
рьн нава эмре щьмаэте у тэбйете“, — жь хwэра wa
мгалэ дькър кальке Хөдө.

Хэзала нэвйа Хөдойэ һэйшт сали, багэ гөл ль
дэстада, ноли мьнмьникэке ль бэр кальке сэкьни,
эве баге гөла незики позе кальке кър, дэст стөра
бьр у же пьрси:

— Калько, калько, гөле һәрсал багче мэда шин-
бьбьн? Хэзале дэсте хwэ дрежи багче һьмбэр кър.

— Бөле, қиза мьн, һәрсал we шин бьбьн, һэла
гөл жи у сосьн жи, — Хөдө щаба нэвйа хwэ да, ле
нэвше пьрс ль нэй пьрса да кальке хwэ. Кальке нь-
занбу, чька щаба кнжан пьрее бьдэ.

— Хэзала мьн, һена кб эм чахе wэра бун, мэ
ньзанбу хwэндьн чийэ, ле һун кблилке һөкөмэта
Советенэ, һун нангава тэрбйэта хwэ һьлтиньн, жь wэ
we мэринэ баш дорен.

Тõ дьбини эве бэста һан, вәхтәке хькә-хали бу, ле ньһа буйә шице завод, фабрика: дәр у доране ван бь гõл, сосьн у баға хәмлинә. Бәре әм дьчун,

мә жь дунтара чйәе һан ав бь шыгта данш, ле ньһа кани карөз кьрьнә, аниңә бәр дәрә мә. Хõдо дәсте хвә ль иорә Хәзалә зерин дьхьст у гьли дькьр жь әмьре бõһõри.

Хәзалә гәләк гьлине кальке фәм нәдкьр, ле бь мәрифәти гõндарйа кальке дькьр: зур бубу ль чәве ши дьнһери. Кальке ағаси жь зәмане бõһõри дәрд у кõле хвә гьликьрьн, вәки Хәзал сәба ши бәр хвә дькәт, паше бь рәғас бәр бь бағче гõла рәви.

У гава кõ Хәзал чу дуркәт, калкье Хõдо вәклавд:
— Хвәзьла ве һена һõкõмәта мә Советеда әз жи һәйшт сали—чахе тәра бума.

Пьрс.

1. Бежьн, кальке Хõдо чь ани бира хвә?
2. Хәзалә чь пьрси?
3. Кальке Хõдо чьр'а дьхвәст һ'әйшт сали буйа?

ЗАРЕД ЧИНСТАНЕ АЗА

(Жь готъна мерхасе сещари Т'ьфаца Совете
Иван Кожедуб)

1.

Әм сәр Чинстанера дьфьрип.

Жере гәләк малед жь һәрие чекьри хане дькьрьн: внали у внали дьһатьнә хане кьрьне канал у ре, мәрва тьре тельн дреж бунә. Чарһьлде гонда баг у багчә бун, бәса жи зәвиед бьрьнш.

Чәнд дәгә шунда мә фьтләкә мәзын да хвә у пәйа бун.

Пекине бь шабун әм қәбул кьрьн. Мотора әәроплане һәла кәр нәбубу, we гаве шьмаәт дора мә тьжи бу. Пешнеда пионер дьһатьн, дәстед ванда дәстагәл һәбун.

Қизкәкә чук бәр бь мьн рәви, кәлпкә дестда хвә авитә һәспра мьн.

Мьн бь дәсте хвә әв (дьльнд кьр, ле әве бь змане хвә гот:

-- Сталин вансуй¹...

Ви чахи йәк незикки мьн бу у бь змане урьси мьнра гот, вәки навә қизьке Хейннә, ле баве we айропланчики бәр бь чәвә, вәки вәхтәки дреж бь дьжмыра шәр кьрпйә. Хейни бь хвә жи вәхте шер вала нәсәкьнйә. Бь һәвалара тәвайи харьн у фьшәк дьбьрә дәшта шер.

2.

Рожтьра дьне ль мөйдана Пекине мәзын бь һәзара пионер бәрәв бубун. Әм у әванә готи расти һәв бьһатана.

¹ Сталин вансуй—(чини) Хвәш бә Сталин.

Пионере чин эшг у ша хэбэр дьдан, дькэнийан, лъстыран, мэрыв тыре ага зара кэсэк нькарэ бьдэ кэркьрыне. Ле гава кō эм һьлкьшпйан сэр дькае, дэст-хвэда гьшк кэр бун.

Ле чахе эм жь дькае пайа бун, зара дора мө гьрт, ида ре тōнэ бу, вэки эм пешда һэры. Эва-на сэр һэв пьре дьданэ мэ: пьре дькьрын дэрэда Тыфага Советеда, дэрэда заред Советеда.

Мэ жи дэрэда эмре ванада пьре дькьр. Мэ эйан бу, вэки пионере чин гьшк жи школада рынд лив дьбын у бь һьзкьрын йини змане урьси дьбын.

3.

Гава мэ чэнд рож дэрбаз кьрын нава базаред Чинстане бэдэуда, эм лиса вэгэрийан Пекине. Эм һазьр дьбун бенэ Москвае.

Бона вэрекьрына мэдиса шьмаэт гэлэк һатбу. Пешйа ванада зарб дьһатьн. Ве щаре кэв дэсте ванда бун.

Зара мэ дьһерин, бэшэвэдьһатьн у дькьрөө гази:

— Хао, хен хао¹...

Ве дэде йэке жь мьле мьн гьрт. Мьн бала хвэ дае. Эв Хейнна чук бу, кэвэк дестда, эв сороморо бу, бь чэтнайи бь змане урьси гот: „Рож хера во, һэвале Кожедуб“! Мьн слава ве вэгьрт, у эв һэ-мез кьр.

Ль стōе кэва Хейнида кагэзэкэ спи һэбу, ль сэр

¹ Хао, хен хао — (чини) Рьндэ, зэ'ф рьндэ.

we кaгoзe бь нaрфe урьcи у чини ньвисибун:
„Сталин—эдлайн, Мао Т'сзе-дун—эдлайн“.

Мьн хатре хвэ жь пьсамед хвэйэ чин хвэст
у кэтмэ аэроплане. Вэхта аэроплан жь эрде бь-
льндбу, нава нэведэ гэлэк кэва хане кьр.

Бь нэзара дькьрьнэ гази:

— Хвэш бэ Тьфага Совете, хвэш бэ эдлайн!

Пьрс.

1. Иван Кожедуб к'ишэ?
2. Хейнн к'и бу?
3. Пионере чин чава нин дьбьн?
4. Мао-Т'сзе-дун к'ишэ?

КӘВЕ У НӘБО

Кәве физэкә чур бу, ле Нәбо көркәки хөрт.

Кәве чахе жь школе дьһат нан дьхар, дәрсед
хвэ нин дьбу, наше дьчу тәви нәвале хвэ дьлист.
Ле Нәбо чахе жь школе дьһат нан дьхар, дәрсед
хвэ һазьр нәдькьр, тәв зара дьчу дьлист.

Бәри разане Кәве сәр-чөве хвэ дьшушт, дра-
нед хвэ тәмьз дькьр, кьнщед хвэ дехьст, һәр йәк
дадани дәвса ван.

Сьбе сәһәтәке бәри дәснәбуна дәрса, Кәве рад-
бу, сәр-чөве хвэ дьшушт, тәштннә жвэ дьхар у
бь ләз дьчу школе.

Ле Нәбо һәта зәнгьл даине радьза, наше радь-
бу, кьнще хвэ бәрәв дькьр у һеди-һеди дьчу
школе.

Сала хвәндьне тәмам бу.

Гава кӧ хушк у бӧра жь школе хатън, кӧрӧе
щинаре ван цӧрен:

— Хун хатънӧ гӧнастъне дӧрехана тӧзӧ?

Кӧве бь эшг гот:

— Өре.

Нӧбо сӧре хвӧ бӧржӧр кӧр у шаб нӧда.

Гӧрмӧта кал у пира бьгӧрӧ, жь бӧр вана рабӧ,
ши бьдӧ вана бӧра рунен, ре бьдӧ вана.

БА В У Кӧ Р Е Д У И

Баве ширӧт лъ кӧред хвӧ дькӧр, вӧки бь хӧв-
ра пӧк бьжин, жь хӧв хӧзбькӧн.

Кӧра гӧндарӧна уи нӧкӧрын.

Уи чахи баве ӧмркӧр, вӧки сьдӧвелӧке бишн;
сьдӧвел да вана у гот: „Бьшкенън“!

Кӧр гӧлӧки чӧрчӧрн, ле сьдӧвел нькарбун
бьшкенандьна.

Уи чахи баве сьдӧвел хьлшанд, чӧршне ве да-
нӧ кӧре хвӧ у ӧмркӧр, вӧки бьшкенън.

Кӧра гӧлӧки лӧса чӧрнн-чӧрнн шкенандьн.

Баве ве дӧме гот:— Ӧса жи хун, вӧки хун бь
хӧвра тьвад бьн, кӧсӧк бь вӧ нькарӧ, ле вӧки хун
бе тьвад бьн, вӧ йӧко-йӧко дькарън алткӧн.

Пӧрс.

1. Баве чь гот?
2. Кӧр'а чь кӧр?
3. Баве чь кӧр?
4. Кӧр'а чь кӧр?
5. Баве чь т'ӧми да вана?

КОЛЕКТИВ ЧИЙӨ?

Вөхте дәрсе шагьрта жь дәрсдаре пьрсин:

— Колектив чийө?

Дәрсдаре гот:— Сәбьр бькьн, әзе пәй дәрса вәра бежьм.

Гава кә дәрсе хьласбун, шагьрт бь дәрсдарера чунә дәрва, бәрфа бәр дәрсе школе данә алики. Хәбат гәләки бь әшг дәрбаз дьбу, һәркәс дьхәбьти, вәки хәбата ши бе бәр чәва. Ынәка не мәрә шьхәл дькьр, һнәка жи не бера.

Дәрсдаре гот:— Вә сәһәтә хвәни, һун рьнд хәбьтин, вәки мәрвәк буйә, әва хәбата һәта әваре нькарбу хьлазкьра, ле вә нава сәһәтәкеда рәдкьр. Вә һна фәмкьр колектив чийө?

Шагьрта гот:— Демәк әм колективьн?

Дәрсдаре гот:— Әре, әм бь шьхәле хвә нава школеда колективьн. Нава заводада у нава колхозада һалә у колхозник бь хәбата хвәва колективьн. Гава кә мәрвә щики бь һәвра дьхәбьтын, вана ра бь таман дьбежьн: „Әвана бь колективи дьхәбьтын“. Жь ве хәбәрейә хәбәра „колхоз“ — „мал-һәбуна колективне“.

Пьрс у пешдайн.

1. Бьхуньн ван реза, к'нжан дәрәда бәрәвкьрна бәрфе даньн.

2. Чьр'а хәбата колективне зу у рьнд те кьрне?

ПЕШКЕШ ОРДИА СОВЕТЕРА

1.

Кальке Дэлэе пионер бэйтэре һэспед колхозе бу. Эвни гэлэки жь һэсна һыздыкыр. Спарэки бирьши бу. Вэхта шэре бажарванне эскэре Будйонн буйя. Шэр кырбу пешийа дьжмьне һоккэмата Совете. Дэрэда хвэ, эскэрийа хвэ, һэснада, эвни һартым Дэлэе пьчукра дьгот.

Рожэке өса гəвми, вэки эв нəхвəш кəт. Дохтра жера готын, кə вəхтəке малда бьминə. Гэлэки бэр хвэ кəт. Малда бина ви дэрнэдькəт. Йэке жи щəнуйа мьһинэке гэлэки нəхвəш бу. Лазьм бу, вэки йэки мьдим гəндарийа we бькьра.

Дэло гава дэрэда хэм-хийале кальке хвэда бьһист, вира гот, вэки эве бь хвэ һэрэ щəнуе хай бькə. Щəну жи иди ль бэр банздане бу. Ё кə һэси хай дькьрын, һэйфа хвэ ле данни. Эвана дьгот:

— Дьбэ эбур нэкэ? Дьбэ зэйа бьбэ?

Ви чахи Дэло гот:

— Зэйа набэ, эзе хайкьм.

Сэдре колхозе гот:— Бьбэ хайкэ, һэрге тэ гəнщкьр, бьра тэра бэ.

2.

Дэло щəну бьрэ тəвле у һоргав ле мьрати дькьр. Вэхтеда альф дьдае, ав дьдае. Кальке нəхвəш жи эв ширəт дькьр, вэки чава мьратие ле бькə.

Щəну растие жи чəндэкида сэр хвэда һат. Дэло дэрэда we йэкеда калькэра гот. Эв у кальк

гэлэки ша бун. Эви гава дит, wэки щэну иди
гэниц буйэ, рожэке дэсткеш кър, бър нишани сэдре
колхозе да у гот:

— Мын щэну гэниц кър.

— Эмре тэ дьреж ба,—сэдре колхозе гот,—ньһа
иди чь дьхwэзи?

— Мын ани бьенерьм колхозе.

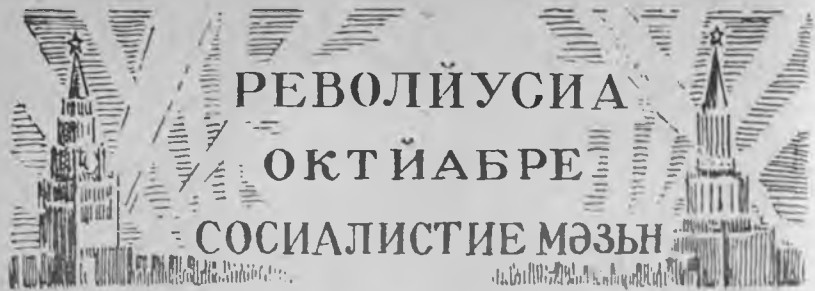
— Нэ мын пешкешни тэ кърбу?

— Эз зэф разима,—Дэло гот,—тэ пешкешни мын
кър, мын жи ани, wэки һун щэнууһа мын хайкьри
пешкешни Ордийһа мэ Совете бькьн.

Сэдре колхозе гэлэки шабу у гьли да пионере
кэмал, wэки эсэйн пешкеша ни бьгьһинэ щи.

Пьрс,

1. Дэлое пионер дэрэда һэспа жь к'е бьһистбу?
2. Эви щэ'нууһа нэхwэш чава хай кър?
3. Щэ'ну пешк'ешни к'е кър?

О К Т Ъ А Б Р

Октйабр, щан Октйабр,
Тә гонд, бажар азакър,
Әмре хвәш мәра чекър,
Хәбатчи педа шакър.

Иро әм әйде дькын,
Ша дьбьн, әшге дькын,
Дьбен: хвәш бә Октйабр,
Чава вәлат пешда бьр.

Партиә мәра ва готйә:
Вәлет хвәшкын, шен бькын,
Вәтәне хвә зор бькын,
Комунизме че бькын.

Иро әм әйде дькын,
Ша дьбьн, әшге дькын,
Дьбен: хвәш бә Октйабр,
Чава әмре мә хвәшкър.

ПАЛА БӘРИ КӨКӨМӨТЛ СОВЕТИЕ ЧАВА ДӨРБАЗ ДЫКЫР

1.

Костяа надвалөкө шылә-тарида дыма. Тәве тō wəхта нәдавитә надвала Костяа. Оҗахә шыл бу, бина кынщед шушти дыһат, дйа ви сьбе һәта әваре кынщед хәлде дышушт. Костяа, хушк у бьре хвева қолчда дылистьн.

Зьвстана әwana кем дәрдыкәтын дәрва: кынщед wана кәви бун у соле wан е дарни бун.

Баве wана лъ хәбате әваре дәрәнг вәдыгәрйа. Дыһатә мале, дыкөхийа, дыкөхийа у хенжи чайе мөде ви нәльчу тō тышти. Зара дәнге хwә дыбрьни: гөне wана лъ баве wана дыһат.

Хәбата баве чәтын бу, ле лъ аванда тоз у хөбар бу. Хазени дәрәқа палада нәдыфькьри, тәне дәрәқа кара хwәда дыфькьри.

Бьһаре нәхwәшйа баве дыһа ле гран бу. Әw бьрын нәхwәшхане. Әw wedәре wәдәки шунда мьр. Зарө ман әтим.

2.

Баве Костяа һылдан, ле жийн лазьм бу. Де чу бал хwәие фабрике, Инвикьр: „Али зара бькьн, ракьнә сәр лынга. Рәмәти заводода сағләмйа хwә ондакьр, бист сали һәлал хәбти“.

Тәwақа де инкар кьрын у готын: „Ицәм мө законә оса тōнә, wәки әм али әтима бькьн. Һәрә. Зарө е тәнә, тō бь хwә жи дәрәқа wанада бьчөрчьрә“. Дйа Костяа гәлөк чәтнайи кьшанд. Чар Зарө хай-

кърн һеса нибу. Роке жи жь бьре хвә һивй кър,
вәки Костһа бьбә гөнд, әви нәһ сали бу, дькарбу
шьхөле мале бькьра.

ГӨНДИҢА БӘРН ҺӨКӨМӨТӘ СОВЕТНЕ ЧАВА ДӘРВАЗ ДЬКЬР

1.

Костһа бьһаре һатә мала хале хвә. Гөндда
хвәшбу: чәм, мешә, һөльк; ле әвара зарө һеспа сйар
дьбун. Вьра дьһа азабу, нә кө шәһәрда. Тәне вьра
харьн хьраб бу, чава ль бал де. Нане рәш жи һьн-
дьк бу, ле дәрәца нане сшда сәһ нәдькьрн.

Шәфәре хале зәф бун. Гьшк жь бәрбанга сьбе
һәта тарибара әваре дьхөбьтһи. ле идара вава нә-
дьбу. Хвәһиһа гөндһиһа һьндьк бу: дәшт у кәвшән,
чол у бәһар, мешә гьшк е мьлкәдар бун, һәла бона
мьлкәдара жи гәрәке бьхөбьтһана.

Көкхе хале гөнг у тари бу, ле авәе мьлкәдар
мәзын бу, ронаһи, рәшкьри, балкөн жи пеше.

Костһа һөхас, һәрро жь бәр авәне мьлкәдарһа
челәка хале дьбьр у дьцит, вәки зарөед мьлкәдар
багда бь шәһера сәйрангә дькьн. Бал аван гөл бун,
хвәш бу. Костһа бәр хвәда гот: „Аһа, кидәре ла-
зьмә сәйрамышьһи. ле ведәре гөндһиһа һәһельн. Әв
һәму нә бона мәнә“.

2.

Малинә гьһиштһи. Зарө ком-ком бь зәмбила чу-
нә мешә. Мешә мезьн бу, тари бу. Зарө бь кома бь
һәв дьгьртһи, жь тьрса жь һәв дур нәдькьтһи, ма-

линэ бэрэв дькьрн: гэз-гэзке дэстед вана дьгэст, дьшэвтанд, ле дуса малинэ бэрэв дькьрн. Малинэ ширьн бун у бинхвэш. Зара тер хар, зэмбилед хвэ тьжи кьрн у вэгэрийан бэр бь гонд. Пышкева кучь-кэк эвтийа у хвэ дрежи вана кьр.

Мьлкэдар дэркэт, тьвьнга нечирне сэр мьла. бь here готэ зара:

— Ке пзын дайэ вэ, вэки һун жь меше мьн малина бэрэв бькьн?

Костяа гот:

— Апо, мэ ньзанбу, вэки эв малине тэнэ.

Ле мьлкэдар дьна hereбу у эмьри сэр зара кьр, вэки ван малина бьбьн килэра ви.

Зарё кэр-кэр пэй ви чун, бь зэмбилед вала вэгэрийан малед хвэ.

Гондийа тьре ль мьлкэдар фьранд:

— Мьфтэхөр, сэбьр бькэ, we куча мэда жи бь-бэ эйд.

Пьрс.

1. Мала Костяа чава э'бура хвэ дькьр, баве ви чь дькьр?

2. Баве Костяа жь чь мьр. Де к'ода чу, хвэие завода чь гот?

3. Де Костяа к'ода шанд?

4. Мала хале чава э'бура хвэ дькьр. Мьлк'эдар чава дэрбаз дькьр?

5. Мьлк'эдар чь гот у чь жь зар'ба стэнд? Гондийа жь дурва чь гот?

6. Аг'рийа хвэие завода, фабрика у мьлк'эдара—вэла-те мэда чава бу?

7. Ньна щэм мэ п'алэ, колхозник у зар'е вана чава дьжин?

ТА П И А Р Е В О Л Й У С И О Н Е Р

1.

Һена падшеда баве мьни һәрфрез бу, дйа мьн жи тэрзити дькыр.

Баве мьн шьхөле револйусие дькыр.

Гава кө эв йәк қәвми, эз данздә сали бум.

Эварәке баве мьн ша у дьлэшқ һатә һөндөр у дь гөһе дйа мьнда кьрә йьстә-йьст, әви дьгот: „Мьн дәст хьст, әме сьбе вәкә һәзар кағәзи нәшр бькьн. Йь we шунда һәвалед мә we дь нава пәлада бьльнә бәлакьрьне“.

Әви һәрфе гөлә рокьрнә сәр тәхтә.

Эз сәрва һатьм, вәки не ван һәрфа пәлед револйусионер кағәза, плаката нәшр дькьн мьқабьли пәдше.

Эз разам. Вәхтәке дь хәвела хвә һьсийам, вәки йәк бәлгие мьн дьһәккинә. Мьн чәве хвә вәкьр. Мьн дит, вәки дйа мьн рәнге хвә авитийә у ль бәр сәре мьн сәкьнийә, тыштәки дь бьн бәлгие мьнда вәдшәрә. Дь стәха шшәре мәда мьн дәнге һатьн-чунна лыга бьһиет. Мьн һеди жь дйа хвә пьрей:

- Дае, чь қәвмиийә?

— Қәт, қиза мьн. тышт төнә, тә жь хвәра разе' һатьнә мале дьһерьн, ки занә, дьбә қә незики шие тә нәбьн...

Мьн дәсте хвә бьрә бьн бәлгие хвә, тьжи һәрфе гьредайи бун. Фькьрим, „Чава бькьм, вәки бьбиньн, вәй ль мә: вәшөрьм, ле кедәре... шкафеда... Собеда... ле веки бьбиньн“?

Сәрва һатъм. Љь сәр пәнщәре күзәк данибун,
шир вида һәбу.

Незик бум, мын шире хвә тер вәчьни, күз нивн
кър у мын һәрф кърн һөндөре күз. Рәһәт бум у
диса кәтмә щн. Жандармә һатһнә һөндөр, мал сә-
робһни һәвкърн, өз жи жь нав щн дәрхьстъм. Гава
щие мын тәвиһәв кърн, дһа мын дьрьщфй, ле баве
мын рәнг авити—сәкһни бу.

Вана тыштәк нәдит у нәрази дуркәтһн. Баве
мын бь бәшәрәк хвәш гот:

— Әва жь тәра нәнәра, щанъм, мәрвь гәй дьбе
һәрф батни бунә?

We дәме бу пирдина мын, у мын гот:

— Кәрф батни һәбунә, ле дь күзе ширданын.

Баве мын бәһа күзе граи һьлда. Дһа мын жи өз
пач дькъръм, ле баве мын өз дамә бәр дьле хвә у гот:

— Әфәрм гиза мын, тәе бьби революйсионәрәкә зор!

Пьрс.

1. Чь дькарбу бьчәwmна, вәки Танһае һәрф вәш-
шарта?

ОКТЯБРЬКӘКИРА

Ро дьбрьгә нав чәве тә,
Нав чәве тә, нав дәсте тә,
Нав тәте тә пьнпәхида,
Нав чәве тә, гаш-гәләмда.

Бь чәве хвә гаш-гәләми,
Тәе рожәке дур бьнһери,
Бь зәндед хвә, гайм-зорда,
Тәе рожәке бәйраге бьгьри
У бь клама мын нәмьри
Тәе һәри шер—мерхаси...

ХӘБАТА ГРАН

(Жь әмре хәбатчиә вәлате дәр)

Нәфәре мала хале Том зәфбун, тәнәбунеда бун.
Әви бь хәбата гран әбура хвә роже дькьр.

Хале Том дукешк тәмьз дькьр. Әви көре хвә.
Щиме пьчук һини ве хәбате дькьр: зәф дьхвәст ви
нәбә хәбате, ле илаң тәнә бу.

Әвана тәмамйа роже сәр кришед авәе мәзья
дьхәбьтн. Әв һәрдә жи рәшбун, чава кө дишаре
дукешке.

Хәбат гран бу, ле боша е пьчук дьһа зәф гран
у чәгьн бу.

Хале Том шрита дреж бь ышга Щимва гьредь-
да у дальһынт нава дукешке. Щим бь дәстке хвә
пьчук тәнийа дора дишара тәмьз дькьр.

Щим гавә жь дукешке дәрдькәт, шарәкева дь-
бу тәни.

Әши бина һәһә тәмьз дькышанд.

Баве дькьрә ахин:

— Щим, вьра пакә, нә?

Щим дьгот:— Зәф пакә у дьхәбти ша бе ханекьрьне.

Хәбатә гран бу, ле Щим бе газьн али баве хвә дькьр.

Пьрс.

1. Баве чьма Щим дьбьрә хәбате?
2. Щим хәбатәкә чаһа дькьр?
3. Щим чьр'а хвә ша нишан дьда?
4. Әһа сәрһатийә дәрәһа зар'е к'иһан вәләтаданә?
5. Әмьре зар'өед Совете чаһань?

Ч А П А Е В

Щарәке Чапаев бь автотомбилле чу разведке.

Әһу незикки гөндәкпбу. Гот: „Чаһа дьхвөнә, мәрьве мә льведәренә“,— әһу фькьри у кьре сәр шофер, вәки бь автотө һәрһнә гөнд.

Ишкеһа е спи тьжи куче бун. Гаһа кә Чапаев нас кьрһн, әһана һьщуми сәр автотө кьрһн.

Е спи дькьрьнә қарәһар, дьготһн:

— Жь дәһте мә хләс һаби.

Чапаев кьрә сәр шофер, чьһана бьдә автотө у бь пулемйотө сәр әскәре спида агр рәһанд.

Шофер авто дора гонд дъзвѣранд, ле Чапаев
бъ гѳлле пулѣмйоте щѣндѣке е снн ѳрде радъхьст.
Е снн хвѣ ѳнда кърън, шунда рѣвнн.

Пърс.

1. Чапаев бѣ сайа чѣ жѣ рѣзнаѣ хлас бу?

ҚӘУМАНДЫН ЛЬ СӘР ПЬРЕ

Щарѣке бѣрбанга сѣбе сѣаред Шчорс данѣ пѣй
ѣскѣред снн. Шчорс бѣре вана да бѣр бѣ чѣмѣки. Е
снн дѣрбазн нн бѣрн чѣм бун у пѣра шѣвтандън.

Шчорс гѣннште чѣм, днна хвѣ дае, вѣки пѣра
дъшѣвтѣ. Шчорс шуре хвѣ кѣшанд у жѣ ѣскѣре
хвѣра гот:

— Пешда, бѣгннжнѣ дѣжмън!

Ѣскѣре сѣр дѣсѣкьнън у дѣфѣкърън: „Дѣбѣ пѣра
нѣлшѣ“?

Нн бѣрн чѣм е снн дѣкѣннѣан.

Шчорс нѣсн дамчн кър у кърѣ газн:

— Е трсонѣк бѣра бѣмннън, е ѣгнт бѣдън пѣй мън,
пешда!...

У нѣспе Шчорс сѣр пѣрѣра фѣрѣас кър, дѣр-
баз бу.

— Ура!—ѣскѣре нн кърънѣ газн, данѣ пѣй рѣ-
мандаре хвѣнн бе хоф.

Гѣннштѣнѣ дѣжмън: жѣ нѣр чар алѣа дора вана
гѣртън у рѣрѣкърън.

Пърс.

1. Шчорс чѣр'а гот: „Е трсонѣк бѣра бѣмннън, е ѣгнт
бѣдънѣ пѣй мън“?

II. В. СТАЛИН ЛЬ ТСАРИТСИНЕ

Тсаритсин жь алине дьжмын һатъбу һэсаркьрыне. Эскэред сор бь мерхаси шэр' дькьрын. Тэне тэва тыштэк дьхвэст, вэки Тсаритсине нэдьнэ дьжмын.

Вэки Тсаритсин бьдана дьжмын, эв йэк нышан дьда, кэ рйа Москвае бьднэ гьртъне у шымадте бьһельн бе нан у һэбун.

Эскэред сор гəватед хвэ шьвандънэ сэр һэвдэ, вана Тсаритсин хвэйкьр. Эв йэк гэлэки чэтын бу, чьмки ордйа дьжмын жь алине жьмаре дэһ шара жь е сор зэфтьр бун.

Ле һэвале Ленин занбун, вэки кн дькаре Тсаритсине хвэй бькэ. Эви һэвале Сталин шандэ мс дэре.

Сталин сэркари ль эскэре мэ кьр, Ворошилов у Будйонни комэкладаре ши бун.

Сталин у Ворошилов дэстхвэда чунэ нава шэр.

Гава кэ эскэра Сталин у Ворошилов дитъи. гəвата вана дэпсар бу. Эвана биркьрын бьрчибун у вэстандън. Ёр йэк һазьр бу пешйа дэһ эскэре дьжмын шэр бькэ.

Зутьре Эскэре Сор дьжмын алткьр. Тсаритсин нэкэт дэсте дьжмын.

Наве Тсаритсине данин Сталинград.

Пьрс.

1. К'е сэрк'ари ль эскэре мэ кьр, вэки Т'сарит'сини-да дьжмын данэ алт'кьрыне?
2. Эскэре Сор чава шэр' дькьрын?
3. Ида дэрэда Сталинградеда һун чь зань?

К Ö Р Е Д Ш Ь М А Ә Т Е Н А В Д А Р

Щарәке эз чумә мала Дрбазе ап. Дрбаз заре хwәва we лаидә руһәwате дьһйәе öнда буна, һәрке Ленин у Сталин, һөкөмәта Советне әw у һөзар-һөзар-ред минани ши жь хәлас, холоре у мьрне хлазнә-кьрана.

Дрбазе ан ньһа колхозникә: һале ши хwәшә. Заре ши хwәндшә. Жь öмре хwә ньһа гәләки разийә.

Мьн ль шькьле отаха ши ньһерни. Хенжи шькьле ши, аможьне, кöра, бука у гиза дө шькьле хортед наә жи нава wанада һәбун. Иәк шькьле Гукас Гукасийан бу, wәки бона әфрандына һөкөмәта Советне ль Әрмәнистане шәр кьр нешһа дашнака у бь мерхаси һатә көштьне, е дьне шькьле Ферик (Феодор) Полатов бу, wәки жь Әрмәнистане чубу Сибире у wәхта революсуна Октябре Социалистне Мәзын — бубу комисаре шьмаәтне е сәрwерийһа Советне ль Сибире. Әши ши чахи бь мерхаси тәви һөзар һөзара хайкьр бу дәwләта Советне у жь аһне дьжмьне һөкөмәта Советне һатбу көштьне.

Әз һьһәки фькьрим: чаванә, әw һәрдө шькьл чьра тәв шькьле мале лехьстьнә, мәна wана чийә?

— Аһе Дрбаз, — мьн жь малхwә мале ьрси, — гәло нәдьбу, wәки тә шькьле Гукас Гукасийан у Ферик Полатов башдә лехьстана?

— Чаwа, лаwо, — әши гот, — тө чь дьбежи? Әw жи е көред мьһни. У аһе Дрбаз дәст бь мьжуликә дреже кьр.

— Бәрп һөкөмәта Советне, — әши гот, — әw һәрдө

зыламед дэлал рожәке бь мевани мын гэсэдин. Ва-
на насйа хвә да мын у мала мын. Нале мыни кәси-
биеда гәләки кәштгьрин у бәр хвә кәтүн. Мын жи
гәләки жь вана һызкыр. Сьбәтгьре, гава кә we хатре
хвә жь мын бьхвәстана, гьлқи ва кьрын, вәки тә
щара жь бира мын начә. „Сәба тә, сәба е мина тә
әме пешийа һадьше шәр бькьн, вәки һун жь тәнә-
буне, жь ви һале нәмьр-нәжне хлаз бьн. Дьһака
хвәш we бе. Нәрке әм ман, әме диеа бенә меване тә,
һәрге на, дьбә кә тә дәрәфа мәда заңби“ у хатре
хвә хвәстүн, чун.

* * *

Жь we роже дәрбазбун чәнд сал. Ленин у
Сталин һатнә һәвара е минани мынә хәбатчи кә-
сиб, әм хлазкьрын жь һәр чәтнайа. Ле һәйф, Гукас
Гукасийан у Ферик Полатов иди нәһатүн меване мын.
Әвана бәр е мина мында, бона әфрандына һөкәмәта
Советне ль вәлате мәда, пешийа дьжмыне һөкәмәте
бь мерхаси шәркьрбун у һатбунә кәштгьне: һәк ль
Әрмәнистане, ле е дьне ль Сибире. Ле һыһа әз ча-
ва вана бир нәйным, чава шькьле вана ль сәр фе-
за шькьлед кәлфәте мала хвә нәхьм. Нә әв жи кә-
ред мыньн.

Ане Дрбазн кал кәрбу.

— Осанә, апо,—мын гот,—Гукас Гукасийан у Фе-
рик Полатов кәре щьмаәте навдарьн.

АНДРИК

1.

Андрик һәфт сали бу.

Әви гәләки жь бре хвәи мәзи, Антон, һыз дькьр. Гәләки жь гьлиготне ши дәрәда завәдеда у дәрәда хәбатчид ведәре е һавалед шиһә баш һыз дькьр. Әви рожәке гот:

— Бра, мьн хвәра бьбә заводе, бьһерьм!

Антон сәре бре хвә мьзда у гот:

— Әзе бьбьм.

Антон Андрик бьрә заводе. Андрик бре хвәра дь сәра заводода дьчу у дьһери чар алие хвә.

Һәр тынг жь бопа ши тәзә бу. Андрик һәвас һызмәкарә пәнцәред бьльнд у мәзи бу, машинед бьргов бу, тәкәред зьвьрок у қайшед һәжок бу. Мәрва тьре машина дьстра. Андрик гәләки жь һала һызкьр: әвана һәйф бун, ша у қәвәт.

Паләки жь Антон бь ладрьди пьрен:

— Дьбә тә бре хвә аниһә, вәки сәр машина тә бьхәбьтә?

Антон незьки машина хвә бу у гот:

— Ладрьдһа нәкьн, пениц сала шунда әвә бьбә комәкдаре мьн.

Андрик вәхтәки дьреж машина бре хвә һьһери. Әв дьбьрди у бәдәв бу.

2.

Рожа ләде Антон сьбе зу рабу у дәст бь чькьрна чәпәра бахчә кьр. Әви жь киләре тәхтә анин у рьндә кьрын. Андрик бь һызкьрын бре хвә дьһе-

ри. Ле бре лэз у фьрефат тэхтэ һылдыдан, дыда сэр дэзгәһ, рындә зу-зу дыда хәбате. Қалчке тэхтә е спи зьрав же дыпәкйан.

Антон рындә да бре хвә у готе:

— Ёане, тō жи һьнәки рындә бькә.

Андрик жь шабуна сороморо бу, бь һәрдō дэста гьрт у пешда бьр. Дәве рынде кәтә нава тэхтә у сәкьни.

Антон гот:

— Лэз нәкәвә, рынде сьвьк пешда бьбә.

Андрик чәнд щара щерьбанд. Аґрие жь бьн рынде қалчкәки зрав дәркәт.

3.

Вәхте щер бу. Антон һазьр бу һәрә нава ордие, вәки вәтән хвәй бькә.

Шәва пашьн Антон ль сәр гиһе баґчәйи һешин руньштьбу, бь дйа хвәра хәбәр дыда. Андрик ль рәх бре хвә руньшти бу, хвә спарт бу ви у ль роавае дьнһери. Бре мәзн йоре Андрик мьз дыда.

— Дō кōре ле һәбун. Йәки пешйа дьжмьн щәр дькьр, е дыһе малда дьхәбьти...

Андрик гōһдарйа хвә да сәр.

Ньшкева әви щьрен:

— Наве ви Андрик бу?

Бре мәзьн готе:

— Бәле, наве ви Андрик бу. Әw зу радьза, шәв қәват дьгьрт, мәзн дьбу, ле сьба зу радьбу, ав дани, дар дышкенанд, дьчу дькәне, һәwш тәмьз дькьр...

Андрик гōһдари дькьр у сәр тьляа дьжмарт:
„Ав дани, дьчу дькәне у һәwш тәмьз дькьр...“.

Антон чу нава ордие.

Рожгъра дъне Андрик зу жь нав ши рабу, чу аве. Әши ведроа тьжи дурн хвә дьгьрт, вәки ав сәрда нәрѣжә, ле дәсте ши қарьми, бь дәсте дьне гьрт, паше бь һәрдө дәста, паше дәсте хвә незики зьке хвә кьр у бь ши тәһәри ани.

Жь we шунда Андрик чу киләре, бь балте пь-чук дар шыкенанд. Әш фькьри; „Һәла эзе һәръм дькане жи“ у даре шыкәсти һәмез кьр.

Жь ши али чанәре һәвалед ши газн кьрьне:

— Андрик, вәрә әм һәрн бькәвнә аве!

Пәй фькрандыне Андрик сәре хвә һәжанд у гот:

— На, эзе паше бем.

— Дә, вәрә әм һәрн, ав про гәрмә!

Андрик һере бу у гот:

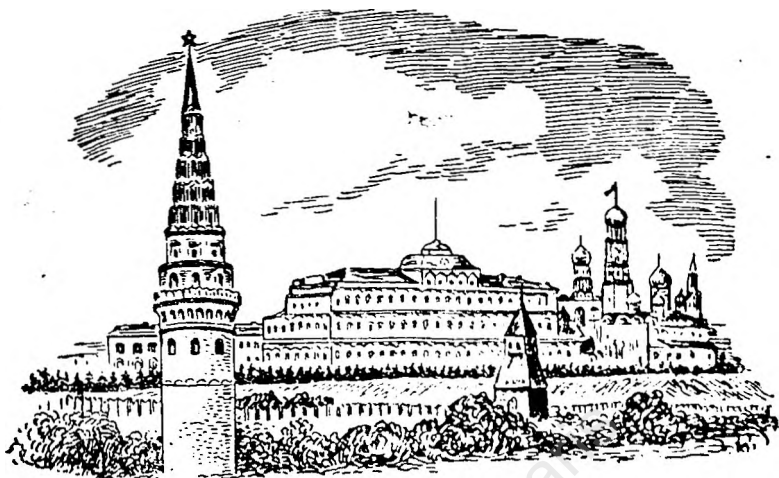
— Ле вәки әз һәръм, ке we али де бькә, гава кә бре ши нава шерданә.

Әваре Андрик бь дьа хвәра дәрәқа шыбөле ма-леда хәбәр дьда.

Әши тьре дәнге ши дна мина дәнге бре шийә, у әш бь хвә мина Антон бьльндә, қәват у зорә.

Пьрс.

1. Андрик заводеда чь дит?
2. Әши к'и һ'ыз кьрьн?
3. Антон дәрәқа дө кәре деда чь гот?
4. Пәй чуйна бре Андрик чава али дьа хвә дькьр?
5. Вә жь Андрик һ'ызкьр, чьр'а?

МОСКВА

У дуртина машине бу дь растед мэзын,
Әүе бин һылда бу-һа бае Москвае,
О, шымаәт пера дьл у ша дьбу,
Чөвньһерһа бажаре Москвае бу.

У аһа әү, һәд у сәда мэзын,
Шәүг же дьбарә—жь әрд у әзман,
О, сәлам Москва, тә ронаһа дьне,
Тә әз жи дәрхьстьм жь тари-таристане!

Әз жь чие тем, жь навсәра Әләгәзе,
Жь ведәре, жь һәзар-һәзар кәса,
Бь дәве мьн, бь дьле мьни бөр,
Шандьнә сәлам һалә у колхозван.

Һьлдә Москва, һьлдә сәлама мьв,
Жь кочәре бәре—колхозване иронь,
Жь быдәсте бәре—азае иронь,
Һьлдә сәламәкә шәваг, йәкә бь шайи!

Москва, наве тә дьле шкести гәнщ дькә,
Тө зори, бьәхтйар, Сталин бь хвә
Дь хан у мане тәда рудьни:
Москва, Москва, дьле Совете Москва!

Сәлам, сәлам жь дәнгбеже ньһа,
Жь кал у пира, жь бук у зәва,
Жь қиз у кәра, жь палә у гөндия—
Һәму жь тәра Москва!

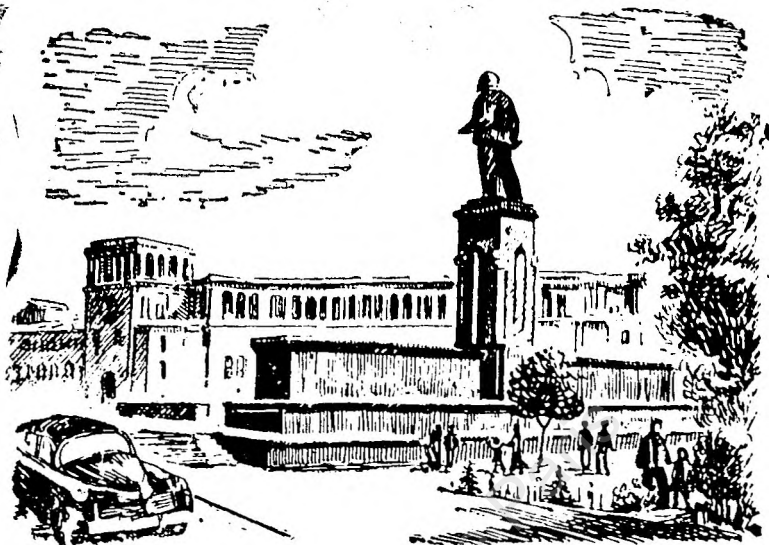
Е Р Е В А Н

1.

Ереван дебажаре Әрмәнистанейә.

Ереван ль алие чәме Зангуе чәпейә. Бажар бь чарнькале хвәва бь рәза, баға у бь меше тәзә чь-кандива һатийә хәмландьне.

Бажарета гәләк күчед бәдәш у щие сәйранге һәнә. Күчед сәрәнә: проспекта Ленин, проспекта Сталин, проспектед Микойан у Орщоникидзе, күчед сәр наве Абовйан у Бағрамйан. Трамвай, автобус, тролейбус күчед сәрәра дьчьн у тен. Алие пәре бажери мьфьрде—стансийа машинейә. Машинә һәр-

ро рехийа бэр бь Леникане, Кировакане, Тбили-
сие, Бакуе, Москвае дьбэ.

2.

Ль мэркэза бажарэ Ереванеда плошчада Ленино
у плошчада сэр наве Шаһумйанэ. Ль плошчада
Ленин, памйатнике Ленини бэдэw һатийё данине,
ль алие мышьрде сэр бьльнщикэ бажер монумента
һэвале Сталин һатийё данине.

Щие сэйранге бажерьв: парка Комсомола, пар-
ка зара йа сэр наве Киров, баге сэр наве Бисту-
шэш комунара, багче сэр наве Пушкин, баге һей-
ванэтзанине, баге һешнайзанине, реяа машина за-
ра. Бэдэwө һьра Алтэндарие.

Ль Ереване гэлэк школ у баг'че зара, татрон у кино һэнэ.

Ль Ерэване гэлэк завод у фабрика һэнэ.

Пьрс у пешдайн.

1. Бежын дэрэда к'учэ, плошчада у сэйранге бажаре хвэ.
2. Бажаре Ерванеда чь жь һ'эмушка зэ'фтыр вэ хвэш натийэ?
3. Гун к'нжан к'учар'а дьчнэ школе?
4. Иди чь бажара заньн?

К Э Д А Д

Әм Кэдадын, чакуча һьлдьднэ жор,
Вь бае хвэ ледьхьн һэсне сор,
Ледьхьн һэсын, әм пән дькьн,
Дэрбдарие ль хвэ һәд дькьн,

Әм Кэдадын, Кэдад,
Хвэ қәватьн, дәнгбеж:
Сәба әмре тәзә
Әм худане дьрежьн.

Пьрс.

1. Кэ'даде колхоза вэ һэйэ?
2. Бона колхозе һащәте чавә че дькә?

В А К У

Баку, мьн наве тэ зуда бьһистийә,
Нә иро, йане дьһ, пер у бәтьрпер
Ле we роже, гава мьн фәмкьр,
Чька чийә тари, чийә ронайи.

У чахе тарне әрд һьлчьни,
Wәхте гьндда чьра чрусин,
Мьн ләмп сәр пөчьре данн
У наве тэ сәр заре хwә ани.

Иро жи бумә меване тә,
Ль тә дьһерьм, ль нәфта тә,
Бәре дьһерьм: бәра рәх тә,
Пала дьһерьм: чекьрдаре тә.

О, Баку, Бакуйа Совете,
Тө чьда бь кәни у бәдәши,
Тө чьда зори у сәрбәсти,
Бакуйа хәмле, бажаре нәфте.

Әw чийә:

Бә'ре фур'да, мьсин ч'ьвда,
Г'утәк дәрк'әт, алав девда..

(uwer)

Х Ә Б А Т Ч И Е Ш Ә В Е

1.

Дьбә тари: ронайи йәк пәй йәке ведьсн. Кучә
вала дьбьн. Те стәқрандьне гьрмә-гьрма трамвайа
пашьн.

Шэхэре эдли разайэ.

Ле дэҕэке быфькьрн, шэв гэлэ гышк дькарын
разен? Кьлбэт на, мэрыве өсө хөнө, wэки нькарын
разен. Хэбата wана шэв те кьрне.

Эм бьнһерьн, чька эwана кинэ.

2.

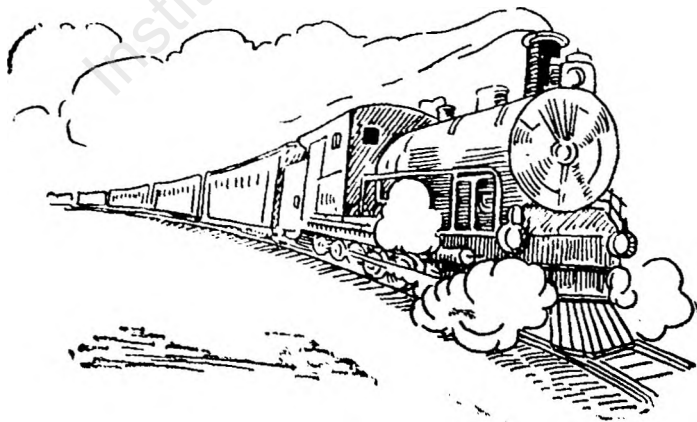
Электростанси

Электростанси шэв дьхэбтэ: чьчых жи һун бь-
хwэзын, һун дькарын ронайа хwэ вехьн. Ль стансие
равазен, станси шэв у рож ронае дьдэ бьнэлийа.

3.

Станси

Поезда шэв ре кэт: станси вала бу, ле поезд
бэр бь стансине дыно дьбэзэ. Ревии рөһэт разанэ, ле
машинист, сэрwере стансине у нобэдэр ранэзанэ.

4.

А г ь р в е с

Йәрәки шәһәрда нава һәүеда алава агьр хане дькә.

Нобәдар дькә гази:—Шәват!

Чәнд дәгә дәрбаз нәбуи, шәватвес бь автоа дьчын бәр бь мала агьр пекәти, вәки бь ду у алаве һатбу гьртне...

Жь нава мөхөлгәт дькьнә гази:

— Мәрв һөндөрда манә!

Ль рәх дери те ханекьрне сәр у сиче шәват-весе тәнигьрти: әу ль сәр дәсте хвә зәгм зарөкә һьшкәти дәртинә дәрва...

5.

Т' е л е г р а ф х а н а

Телеграфханә шәв у рож дьхәбьтә: хәбәра жь шәһәрәки шәһәре дьне дьбә у тинә.

Нава сәһәтәке - дөдада—шарна нава чәнд дәга әм дьһен, чька щие жь мә гәләки дур чь дьгәүмә.

Телеграфханә һәрге шәв нәхәбьтйа, хәбәре дәрәнгйкәти ида чь лазьм бун?

6.

Ф ь р ' н а

Шәв дәрбаз дьбә, пале фьрна нан—тәзә хәбага хвә хьлаз кьрын, дәркәтын. Әвана тәмамйа шәве нан дьпәтын, вәки сьбе нане тәзә бона щьмаәте һәбә.

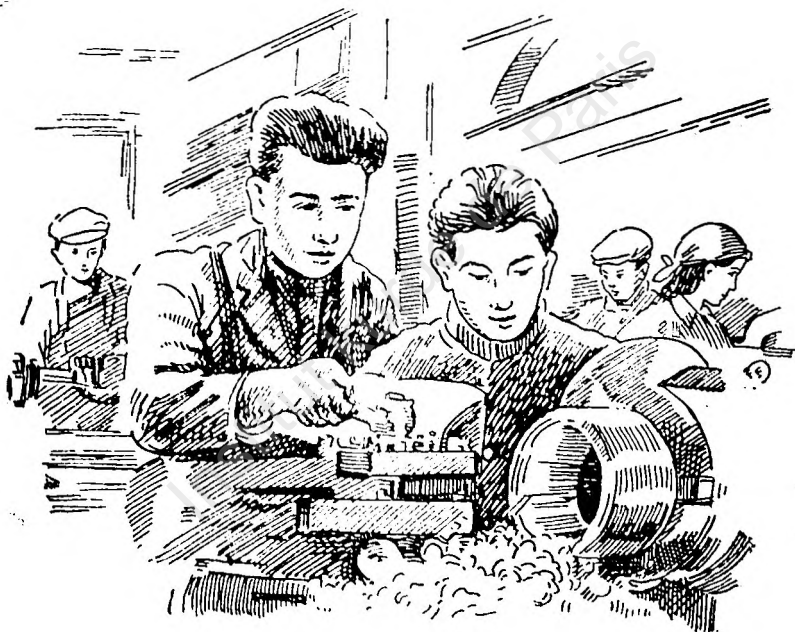

Н э ш р х а н е д а

Нэшрханеда жи раназен. Пала газета нэшр дь-
кын, вәки сьбе зу быгһиньн щьмаәте.

Пьрс.

1. Шәв ль электростанснеда, станснеда, т'елеграфха-
неда, фьр'неда, нэшрханеда чь дькын?
2. We чь бырәммийа, һәрге шәв нәхәбтйана?
3. Идә кижан идарадт шәв раназен?

Х Ә Б А Т

Мә хәбата хвә дәст пе кьрийә,
Наве стахановие ль хвә һәҗ кьрийә.
Бь we хәбате һале хвә хвәш кьрийә,
Кале хвә хвәш, әмер хвә ширьн кьрийә.

Бь дэнгбежне эм хэбате дькьн,
Бь сослэщие эм хэбате дькьн,
Комунизме ль вэлате хвэ чедькьн,
Чедькьн, вэтэне хвэ шен дькьн.

Ә в ч и й ә?

1. Тыштәки мьн һәйә:
П'ьшо-п'ьшо нергьзо,
Чу бәр ава дэнгьзо,
Нә гөр дьхвә, нә дьзо¹.
2. Мые кара ль сәре дара².

Ч Ъ З У Д Ъ Ч Ә

1.

Гаки бәләки бәдәш һәбу. Пышта ши фьрә бу, стрё у чөвед ши мәзын бун. Рожәке әв һеди-һеди реда дьчу у бь хвә-хвә дьфькьри: „Әз чьда мәзыным у қәват. Әв баред гран, әз кә дьбьм, кәсәк нькарә бьбә. Әв чь кә әз кур радькьм, кәсәк нькарә бәса кур ракә“.

2.

Ве дәде, гава кә әв бәса дьфькьри, пышкева жь пара дәнге рәдә—рәдәке һатә бьһистьне: „рәд, рәд, рәд, рәд“. Әв һәспәки шинбоз бу.

Гае тәмбәл дина хвә да һәспе нәддьли у гот:

— Пьзмамо, рож хера тә, оса кәда дьбәзи?

Һәспе сәре хвә һәжанд. Әви кьрә һирә-һир:

— Чьмки әз зу дьчьм, ләма ревачуна мьн бәса

---

1. П'ьра

2. Кон

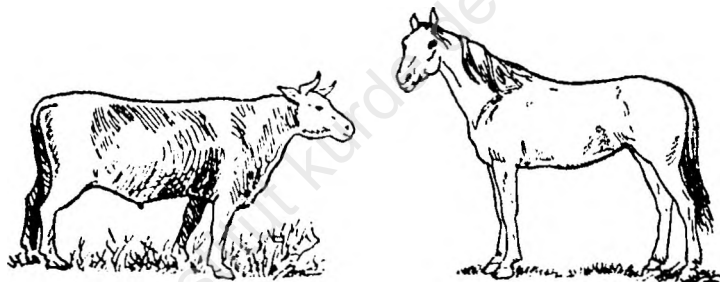
дѣхвенэ. Кэта тѳ километр эрд нэри, эзе дэна нэрѣм. Тѳ нѣкарн пэсьне хѣэ бѣди, чѣмки тѳ гэлэки неди дѣльви.

У нэспе кѣрэ рэѣ-рэѣ, реда мэшѣа. Га щие хѣэ-да ма у дэрэѣа хэбэрдана нэспеда фѣкѣри.

3.

Нэсп реда дѣмэшѣа у дѣфѣкѣри; „Эз бэдэѣѣм, дѣкарѣм бѣбезѣм, мэрѣѣа ѣе бе мѣн чаѣа бѣкѣра“?

Ле нэма ѣе дэѣе нэспе дэнгэки тэһэрэки дѣне бѣнѣст. Эѣи пара нѣһери. Тэѣмина ѣе нэспе тѣрс-ѣайн чѣ дит?

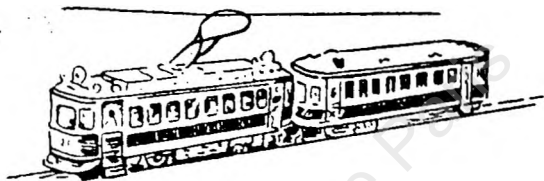
Дѳ малкок хѣэ-хѣэ дѣһэѣѣан, сэр бане ѣана дарэѣ нэбу, эѣ бѣ телэкерэ патбу гѣредане у бѣ телэра сэрѣки кѣчера дѣшульѣки сэре дѣне.

Трамѣѣа элэктрике кѣрэ зѣнгэ-зѣнг:

— Ѵэй ль тэ, һэйѣане чарпе, тѳ керн чѣ тейн? Эѣ чѣ кѳ тѳ нѣврожеда дѣчи, эз сэһэтэкеда река ѳса дѣрэдѣнѣм. Тѳ тэне мэрѣѣэки дѣби, ле эз гэлэѣ мэрѣѣа дѣбѣм у тѣнѣм. Гэла дина хѣэ бѣдэ мѣн, эз чаѣа дѣчѣм.

У трамвайе кърэ „зынгэ-зынг“ бь кучера чу. Нэ спе пөй ве ньһери у фькьри: „Растие жи эз чь ба ёрд ниврожеда дьчъм, әв дькарэ сәһәтәкеда һерә“.

Трамвай бь реда гьл дьбу у дькьрә зынгэ-зынг: „Әз жь һәспе зутьр дьчъм, жь ге зутьр дьчъм. Мәрийа ве бе мьн чава бькьра“?.

Ле ве дәде әве қарабальхәк бь тьре бьһист. „Ту, ту, у, у“! у машинәкә һәсьнә мәзьн дит, әв сәр пьрера гьл дьбу, купе вера дүе рәш у пьрискед агьр дәрдькәтьн.

Машине кьрә гутин:

— Вәй ль тә, бәләнгаза гьранльв, һәла мьн бьһерә, чька қәвата һөльм у гөльме мьн чава дьфьринә. Ситлә мьнә мәзьн бьһерә, агьр у алава мьн бьһерә. Әв чь кьб тьб нава рожәкеда дәрбаз дьби, эз нава чәнд сәһәтада дьдәдиньм.

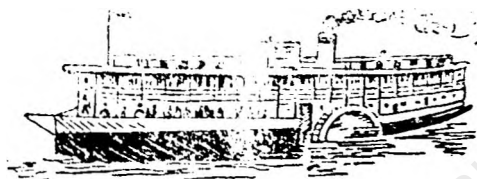
Әз дьһа гөләк мәрвьа дьбьм у тиньм, нә тьб, поезде гот, кьрә гутин у кьрә „күфә-күф“ — дәрбаз бу чу.

„Әз жь ге, һәспе, трамвайе зутьр дьчъм. Әзә қәватьм, әзә зорьм“.

5.

Ве дэде әве дэнге гәмие бһнист, дэнге ве бһ-
льнд бу, дьреж кьшанд.

Гәмһа һөлм у гөлме дькьрә гази:—Ту, ту, һәй
тө, тө тәне сәр рәшаера дьчи. Нькари сәр азера
һәри. Өз тәне сәр бәрара у окнара дьчм.

Өкдаһа бәре гот у қөрә-қөра нава ава бәра
һешинра совәкари кьр.

6.

Ле һәма ве дэде дөнгәки дьне һат. Тьштәки
мина фьрикәкә мәзын, һәй хвә кьрә тоз у хбәр,
мина бе бь ләз незкайн поездера кьр у кьрә „вь-
зин“, дәрбаз бу чу.

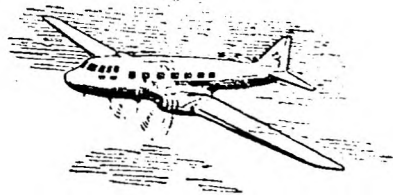
Поезде кьрә дутин:

— Һәй тө, бе фәма ньчүк, әв тө чь дьки?

Автомобиле кьрә гьрә-гьр, чөвед хвә вехьсти
бәр бь поезде кьр у гот:

— Чь пәсьне бәжһна хвә дьди. Тө нькари жь
рһа һәсьн дәрәп. Вәки дәрәй, төе дь нава хвәлне-
да һәри, нә һөлм у гөлма тә дькарә али тә бькә,
нә жи ситьла тә. Ле һа мьн башқайә. Мотор у бен-
зин. Өв тәне лазьми мьньн, у өз кижан реда бьхвә-
зьм, әзе һәрьм. Дэ ма хатре тә, льнгһәсьн.

Поезде бь чэвнэбари ль автомобиле ньһери у фькьри: „Әуе мьһра гот лынгиэсьи, бәле, әу растә. Әу кижан ре бьхвәзә, уе уеда жи һәрә, ле эз—на“.

Автомобил бь реда қыл дьбу, дь бьи һәнще тә-веда дьчьруси у дьфькьри: Әз машинәкә зәфә рьндьм, мәрһиә уе бе мьн чауа бькьра“?

7.

Ньшкева нава һәуеда дәнгәки дьне һат, кьрә „дьрә-дьр“.

Машинәкә мина тәһра феза автомобилера дьчу у дьһат.

— Мьшкәкә дәләл, тә нәһәқи һәсне хвә дьди, тә тәне сәр рәһаера дьчи. Гава эз жорда ль тә дьнһерьм, гөне мьн ль тә те. Тә һәрге сәһәтәкеда сәд километри һәри, әзе һәзари һәрьм.

Аироплане гот:

— Әз жь гьшка зутьр дьчьм, дьһа бәр бь әура чу, нава чәнд доқадә чу гьһиштә чһиә у наше на-ва әурада мьна бу.

Автомобила әщевмайи ль пәй уе дьнһери.

Пьрс у пешдайн

1. Нун һ'әйwane чауа заньи, вәки мәрьв бара ле дькьн?
2. Щәм вә һ'әйwan у машине чауа һәнә, вәки нун гране ле дькьн? Вә жь вана к'ижан-к'ижан дитьнә?

3. К'нжан машинэ р'аа н'эсьнр'а дьчын?

4. Эw к'нжан машинэйэ, wэки р'аа н'эсын нэлазым
вейэ, нэ жи ренэ дьне?

5. Дэрэда трамвайе, поезде, гэмийа н'олм у г'олме бе
жын.

Ч Е К Ъ Н

Дэ чекын, нэвално, чекын!
Бь чакуча эм нэв'ра чекын,
На чекын, нэвално, чекын,
Кэв'ра ль ду нэвд'о резкын.

Кэв'ра ль ду нэв шмшаткын,
Бакара эм нэв'ра шенкын,
Дэ шенкын, нэвално, чекын,
Комунизме бь нэв'ра чекын.

Нэй чекын, нэвално чекын!
Щан, wэлет хwэш у бэдэw кын,
Нэр дэра баг' у баг'чэкын,
Wэтэнэ хwэ нэрт'ым зоркын,

Q ь с э к э:

1. Кижан розгарэ?
2. Зарё чь дьлизьн?
3. Дэрэда листьке хвэйё зьвстанеда бежэ.

БЭРФА ПЕШЬН

Чөндөкп бәре бәрфа и шьн һат. Нава һәведа бина бәрфе дьһат. Бәрфе бьн лянге мәрвьда дькьрә хьрпә-хьри. Әрд, бане ханһа, дар, руштәке булвара—гышк нәрм бун. һәр дәра сьпи дькьр у жы we йәке жи авайи шурәки дьне дьһатьнә ханскьрьн нә мина е дөһ. Фәнәра дьһа бь ишү ронайи дьда, һә-ва дьһа тәмьз бубу.

ЗЬВСТАНЕ ЧЬ КЬР

Зьветане хвәет бәри гьшкп тәйир у туйа дьркә. Ле тәйр у ту фьрин, чунә вәлатед гәрм.

Зьветане һьщуми сәр һәйване чөле кьр. Ль һәр дәра бәрф бари: бәрфе дәшт у зозан гьрт. Ле һәйване чөле нәтьрейан. Чун кәтын шкәфта.

Зьветан дьһа һеребу у һерса хвә сәр мәсйада рет. Пәй һәвра кьр сөф у сәрма. Чәм у гол қәрмин. Мәсн кәтынә куранһа аве.

Зьветан дьһа гәләки һере бу у һьщуми сәр мәрьва кьр. Мәрьва собә дадан, малед гәрмда руньштьн.

Зәрө жи же нәтьрейан. Кьнщед гәрм хвәкьрьн, санкед хвә һьлдан чун дәрва, бьлизьн.

ҺАТЬНА ЗЬВСТАНЕ

1.

Тәйр у ту бәри гьшкп бь һатьна зьветане дьһьсьн. Вәхте һатьна паize дө һәе вана ком-ком дьфьрьн дьчьн вәлате гәрм. һьнә тәйра у ту жи

начын. Өвана зьвстана шэм мө дьминын. Вэхте кө-
табуна паизе бьбуле вана дына зэф дьбын у дреж
дьбын.

Вэхте көтабуна паизе бэлгед дара дьвөшын.
Өвана рут дьбын, у мэрыв һөв занө, вөки һазьр
дьбын разен, вөки төва бьһаре царөкө дыне вана
һшйар бькө. Қалк мина льһефа бь дарава дьпьчь-
кын у һаһельн, вөки дар зьвстана сәрма бькын.

2.

Паиза чөрме һэйванс бэйани бь пьрча сьх у
дрож тенө һьхамтыне.

Өвана жь бона хвө щие гэрм чедькын. Дь ван
щйада зьмере зьвстане бэрөв лькын. Көрөбөшк гуза,
фьндөда, карийа у тыштед майни бэрөв дькө. Өв
төмамйа зьвстана дь щие хвөда руншти, бь эшг у
шайи харна хвө дьхвө у ро бь ро һивйа һагына
бьһарөйө.

Ле һөму һэйванед бэйани зьмара зьвстане на-
шьвиньн сэр һөв. Гөр, руви зьмера зьвстане надь-
нө сэр һөв: ви али-ви али дьрөвьц, вөки қьсмөтэки
дөстхьн.

Пьрс.

1. Тэйр-ту, дар, һ'эйван чава хвө жь сәрма зьвстане
хай дькын?

2. К'йжан тэйр у ту дьчын?

3. К'йжан тэйр у ту дьминьн щида?

Б Ө Р Ф

Бәрфе, бәрфе, бьбарә,
Көли-көли тө вәрә,
Дәшт у көвшән вәрбабә,
Әрде рәше тә ша бә.

Һеди-һеди бьбарә,
Тө төхөмра стар бә.
Сөр у сәрма ле нәкә,
Нәцәмьдә, һышк нәбә.

Хәва ширьн пе бьгьре,
Кө бьһаре зил бьдә,
Дәшт у зозан шиньбьбә,
Колхоза мә шабьбә.

Л Ъ С Ә Р Б У З Е

Зьвьстане бәр қарьми. Мәсигьре һөму колхоза бәрәвбун сәр бузе мәсийа бьгьрын. Тор хвәра һьлдан, санка сьар бун, сәр бузера чун. Андрей мәсигьрт жи чу, шира жи көре ши Володья чу. Андрей бь һавале хвәва жь һөмушка дур чу. Љ сәр бузе қөлкәк вәкьрын у жь ве дәрера тор авитьн бәре. Рожәкә бь тәв бу, гьшкә кеф бун. Володья али баве дькьр, мәси жь нава төре дәрдьхьст, шадьбу, вәки мәсийа гәләки дьгьрн. Гәләк қучьке мәсие қарьми дани бунә сәр бузе. Андрей гот:

— Бесә, вәхтә әм вәгәрьнә мал. Ле гьшка һиви кьр, вәки бьсәкьнә һәга сьбе, кө сьбәтьре диса

мэсийа бьгьрп. Эваре харьн, вэхарьн, хвэ дь нава
кёркада печан у ль сэр санка вэлэзийан. Володйа
рэх баве раза, вэки гэрм бэ у кэтэ хэвэкэ ширьн.

Шэв ниве шэве баве ньшкева банзда сэр хвэ
у кьрэ гази:

— Гэвално, рабын! Бьнһерьн, баки чаванэ! Қэз-
йак нэдэүмэ?

Гьшк рабун, вьрда-веда рэвин.

Володйа баве пьрси:

— Мэ чьра дьһэжиньн?

Ле баве кьрэ гази:

— Қэзийакэ гранэ! Буз шкэстийэ, мэ бэр бь бэ-
ре дьбэ!

Йэки жи кьрэ гази,—эм онда бун!

Володйа гьрийа. Гава кэ сьбэ сафи бу, ба дьһа
гөр бу, пелед аве давитьнэ сэр бузе, ль чар ална
тэне бэр бу. Андрей дэ дар гиһандьнэ һэв, һэв
гьредан, мина бэйраде, кьнцэкэ сор бь сэре ванава
гьреда у эв дар нькандьн.

Ле Володйа ль сэр санкэке вэлэзийа у ль эзмин
нһерн, чька тэв дэрнае, у ньшкева эви жь нава
эвра айропланэк дит у кьрэ қижин:

— Айроплан! айроплан!

Гьшка кьрэ гази у комед хвэ һэжандьн. Жь
айроплане мешокэк кэт. Мешокда харьн у ньвиса-
рэк һэбу.

„Хвэ бьгьрп. Гэварн те“.

Дэрэда ван мэсигьртийда сэршере гэмийа пе
һьсийа, вэки һэйшт мэсигьр ль сэр бузенэ. Эви лэ-
ма жи айроплан у гэми шандьн һэвара вана. Ай-

роплавчи мѣсигьрт дитѣн, бѣ радиое капитане гѣ-
мнерѣ гот бу, вѣки гѣми кѣла нѣрѣ.

Сѣлѣтѣке шунда гѣми нат, нѣсп, санкѣ у мѣсие
гьрти гьшк ле баркьри у бьри.

Пьрс.

1. Чьчѣх колхозникѣ мѣсигьрт чунѣ мѣсийѣ бьгьри?
Ѣвана мѣсн чава гьрти?
2. ШѢв чь фѣзия вана фѣвми?
3. Андрей чьрѣ бѣйраф ньканд?
4. К'ѣ у чава мѣсигьрт хьлазкьри?

САЛА ТѢЗѢ

Сала тѣзѢ, щан тѣзѢ,
Вьмбарѣк би, пироз би,
Чук у мѣзын тѢ шанѢ,
Вь ѣшф бейи у нѣри.

Иро йолкѣ мѣ чекьр,
Нѣзар ѣмиш пѣвакьр,

Бо нишана ёдлае
Кэw дани феза даре.

Дэ, нэвално, бьлизьн,
Wэтэне хwэ эм шабьн,
Wэки да мэ рожед wa,
Рожед хwэшиe у эшqa.

САЛА ТЭЗЭРА

Бэрфёк тейэ — кёли-кёли,
Мина пембё һьзкьри,
Дэшт у зозан wэркьри,
Сала тэзэ бир тини.

Эйда тэзэ ронайн,
Тэра ширьн у шайн,
Сэба зара һьзкьри
Тэра хwэши, хwэшбэхти.

Сала тэзэ бьмбарёк,
Чьда рьнди тё исал,
Эм пионер у октябрьк
Бь тэ шанэ дьл у щан.

Бь сала тэ эм шайн,
Дэнг дьдьянэ һэр али,
Диса, диса эм дьбен:
Бра бьбё ёдлайи.

РОЖӘКӘ ЗЫВСТАНЕ

1.

Фәйзое пионер дьгот:—Бәрф тәзә һатбу, лә хале Сәлим диса пәз бәрда, кә бьбә чәрә.

— Хале Сәлим,—мын же пьрси,—нә бәрф һатийә, тәе пез чава бьчәрини?

Хале Сәлим, вәки нава колхозеда шьванәки гөләки әйан бу, кәниә:

— Ве бьчәрән,—әви шаб да,—чьра тә гә вәдитйә пәз вәхте бәрфе чава дьчәрә?

— На,—мын же һивикьр, кә мын жи бь хвәрә бьбә бәр пез, бьбиньм, чька пәз чава дьчәрә.

Әви тәвадәкьрәна мын тәхсир нәкьр.

2.

Хале Сәлим пешне дьчу, әз жи, чава дуажо, мын да пәй пез.

Әм чунә сәре чнае пешбәри гөнд. Ведәре пез дәст бь чәрә кьр: миа, бәрана, бьзьна у нериа бь льяге пешьн бәрф пәкол дькьр, шинайә бьн бәрфе дьхарьн.

Мын тәзә гьлие хале Сәлим фәм кьр.

— Хало,—мын диса же пьрскьр,—ле дөвөр чьра начәрини?

— Лаво,—әви гот,—бәре әвльн, әвана нола пез пәкол накьн, йа дөда, гава зьвстана жь мале дәрхьн, бьбьн чөле, ве сәрма бькьн, чьмки пьрча вана һьндькә, ле йа пез башгәйә, һьри вана хай дькә, ләма жи пәз сәрма накә.

Мын чәрандьн у һьриа пез ньһери у һини тьште тәзә бум.

3.

Бәри әсрә, сәре чие бу мьж у думан. Хале Сәлим пешйа пез бу. Әз жи ви али-ви али дьчум у дьһатьм. Wәхтәке жи әз чум сәре кәңдаләки. Мьн кәлә-кәлә пәзәке быһист. Жере ньһерн. Микә кәрә сор кәтбу чәләке, дькьр-нәдькьр нькар бу дәре.

Мьн кьр кә һәрьм дәрхьм. Ле гава әз жорда бәр бь we пәйа бум, һәw ньһерн жела жи гөрәк we хwә дьрежи мие дькә. Мьн хwә онда нәкьр. Иһтәки мәзын һьдада у әнна ви хьст. Бу кастина ви, кьр кә диса һьшуми сәр мие бькә, ле ви чахи кәлб пәһьсийан, хwә гөррә гиһандьн у бәри ви дан рагәтандьн.

Паше әз чум, мьн ми жь чәле дәрхьст.

Хале Сәлим гәләки пәсьне мьн да, әнна мьн пачкьр у гот, wәки дәрәда меранна мьн, we сәдрә колхозера бежә.

Бәри әваре, гава мә пәзе теркьри ани гонд. гьлие роже хале Сәлим сәдрә колхозера гот. Сәдрә жи пәсьне мьн да, гот „Әфәрьм Фәйзо, әфәрьм“.

Жь шабуна лынге мьн әрд нәдьгьрт. We рожа зьвьстане мә ми нәда гөра, әw һьндьк ниһбу.

Пьрс.

1. Пәз зьвстана чьр'а сәрма накә?
2. Фәйзое пионер чь кьр?
3. Сәлиме шьвану сәдрә колхозе чьр'а пәсьне ви дан?

ГОЩИНЕ ПЬЧУК

Щарэке һаһаме зывьстанэка сар.
Эз we сёр у сэрме дэркэтым жь мешэ.
Мьн ньһери жь мешэ бэр бь чне,
Һаспэка бь дар баркьри һеди-һеди те.
Бь сапоге мэзын, бь кёрьке бь пьрч,
Бь лэпкед мэзын, бь хвэ бõһост—нив
Коркэки пьчук, чава хортэки сэрхвэ,
Гэмэ дестда, пешнеда дльвийа.
— Хорто, рожа тэ хер. „Тõ бь рйа хвэ һөрә“.
— Тõ зэф сэрти, чава дьбиньм.
Дара жь кõ тини? „Һьлбэт жь мешэ;
Сәһ дьки, баве мьн дьбрьрә, эз жи дькьшиньм“.
— Демэк õса, малә гьранә?
„Бәле, һьндьк ниньн, ле жь мера

Дэ һэвһн: йэк баве мһн, е дһне эз“.
— Тэ го ёса, наве тэ хер? „Мһраз“.
Чэнд салһи? „Шэш дэрбазбуйё“.
У гэм һэжанд, дэнг да һэспе:
„Дэ бһмбарэк“ у бь лэз ре кэт чу.

ЛОК-ТОНЕ ЭСКИМОС

Лок-тоне эскимос чукё, тэв һэвдё шэш салһи, ле мэрыв һэв занё иди мэзьнё. Кэлбэки һи һэйё, наве һи Байё, гэлэки мһна гёранё, Лок-тон бь хвэ кэлб хвэй дькэ.

Лок-тон щие дур дьжи, һэйло аһие мьшрьде, рэх бэре. Звстана вра сарэ у дьреж. Вьра чар мэһ сэрһэвдё дьбэ шэв, мэрв дькэвьнё малед хвэ бузо у дьминьһ һивйа һавине. Һавһи жи гэлэки кьнё. Диса дэст бь зьвьстана дьреж дьбэ. Лок-тон жь сэрме натьрсэ. Кёрк ль хвэ дькэ, кёме гэрм дькэ сэре хвэ у бь һи тэһэри дьжи.

Пьрс.

1. Лок-тон ль к'едэре дьжи?
2. Звстанэк чава ведэре дьбэ?
3. Шэв чэнд мэһа дьк'шиньһ?
4. Эскимос зьвстана чь дькьһ?
5. Лок-тон чь ль хвэ дькэ?

ՎՅՏԻՅԵ ԼԵՆԻՆ

Լենին 1924-Ե ՏաԼԵ, 21-Ե ԿԱՆՈՒՆԵ¹ ՎՓՖԱՏ ԲՍ.
ՓՄ ՍԻՆՈՔԵ ՄԵՅՆ ԲՍ.

ՄՅՐՎ ՏՅՎ Ս ՐՈ ՍՅԻ ԻՆՎ ԴՅՇՈՒՆ, ՎՅԿԻ ԽԱՏՐ-
ՃՎԵՏՅՆԱ ԽՎԵ ԲԴՅՆՈ ՍԵՏԻԿԱՐԵ ԶՅԻՅ, ՍՅՅՄԱՄԵ ԽՎԵ,
ԱՅԱԿՐԵ ԽՎԵ—ԼԵՆԻՆԵ ՄԵՅՆ.

---

¹ ԻՅՅՅՅՅՅՅ.

Ван рожа Москваеда гэлэки сар бу. ЛЬ һәр-
дәра-мәйданада, кучада агыр дада бун, ле мәрв
дъчун у дъчун бәр бь Ленине эзиз.

Ве роже, гава площчада Сорда, чахе Ленин
һьлдъбан, пале төмамға дънийас пенщ дэда хэбат
данэ сәкнандьне. Машинэ, завод, фабрик сәкьши,
нава үө кәрбуне дькьрьнэ дужэ-дуж гудокед завода.

Вэхте һьлдана Ленин, Сталин жь нава партия
Комунистие сонд хар, вәки шьхөле Ленин бьгәдинэ,
вәсйәте ви бьгәдинэ, дьһа бьдә зоркьрьне вәлате
Совете.

Сал дәрбазбун.

Кәму мәрвө вәлате мө бь брати дьжин. Рьид
дъхэбтън, вәтене хвэ Совете гэлэки һьз дькьн у
дәшин хайдькьн.

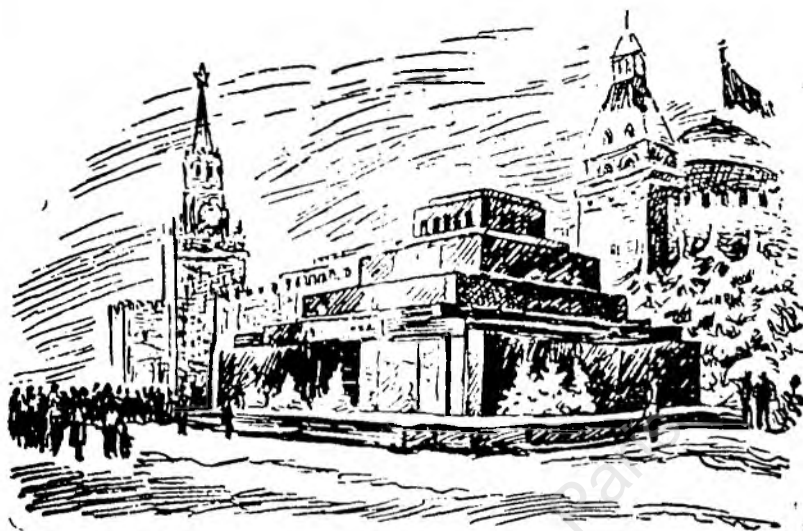

Бәрф дьһ'әлә, ч'ийа дьминэ,
Мер дьмьрә, нав дьминэ.

Е М Ә Н Ә

Ль рәх дишаре Кремле кәвья
Ленин у Сталин хәвря чунэ...
Ле шьхөле ван гав у сәһәт
Көлильк дьдә ль вәтәне мө.

Әш чь кө хәшн бу, хәшна сала
Ньһа буйә раст ль әрде мө,

Чьда зьмане гә дьгәрә,
Щәм мә һәнә бағ у бағчә.

Завод у фабрик гышк е мәнә,
Е мәнә колхоз, дәшт у зозач.
Чйа у карханә гәв е мәнә,
Жь бона мәнә чайр у чиман.

ЫНКА ФЕННА ЩӘМ ЛЕНИН

Щарәке дйа мьн чу Смолнис, вәки айльха ба-
ве мьн бьстинә, ле дәстәвала шунда вәгарна.

Мәһа кануна пашьн һат. Ленинградеда зьвста-
нәкә сар бу. Мәһәке зедә бу, вәки Революсия Ок-
тябра Мәзын бубу.

Дйа мьн ль мө ньһери у гот:

— Эз дуса нэчъмэ Смолниэ, лъбежън, вэки нъ-
на Ленин лъ we дэре рунштигъе: гэлэки пэсне ми
дъдън...

Събэке эм рабун, дйа мьн нэ мал бу. Эм дьфьк-

рин, чька кӧда чуйӧ. Наше һатӧ ӧйанкьрьрьне, вӧки
ӧв чуйӧ Смолние, жь ӧтахӧке дьчӧ йӧкӧ дьне у щие
Ленин дьпьреӧ. Наше дьчӧ we ӧтахе, ль келӧре
Ленин рунштийӧ—дхӧбтӧ:

— Бра, һун дьвнвсӧн, йане шьхӧла дьпьрсья?
Ӑв дькӧнӧ.

— Дае, кӧжан кӧ раст бе, готьна тӧ чийӧ?

— Мӧрьва ӧз шандьмӧ щӧм Ленин, щӧм Владимир
Ильич. Дьбежьи, вӧки Ленин дькара дӧрде дьле тӧ
бьзанбӧ... Ӑз жи бӧр дери вӧ дьвнхерьм у дьфькь-
рьм: ӧва мӧрьва зу-зу дьвнвсӧ, вӧки бсанӧ, гӧлӧки
хвӧндийӧ у мӧзвӧки йӧйфа... Тӧ али мьн накп, вӧки
Ленин бьбншьм, гьлие хвӧ жера бекьм.

Наше ьк рудьни, гьлиед хвӧ дьбежӧ, ле Ленин
гӧһдари дькӧ, наше дькӧнӧ у шабе дьдӧ:

— Ынка Фенйа, тьштӧки накӧ, бе Ленин жи ӧме
гьлие тӧ бншьи сери.

Газн йӧки дькӧ, кӧгӧзӧкӧ дьвнвсӧ, дьдӧ ви у
тӧмӧ дькӧ:

— Гӧвал, хвӧстьна ьнка Фенйае зу бьрӧдиньн-

Дйа мьн те мале, дӧстӧ йӧрӧ датинӧ сӧр тӧхтӧ
у дьбежӧ:

— Ль Смолние ньна гьшк жи мӧрьве йӧкьв: бе
Ленин жи шьхӧл һатӧ сери.

Мӧһӧке шунда ьнка мьн, жь шӧһӧр вӧгӧрйа,
шькӧлӧк али ишани мӧ да у гот:

— Бьвнхерьн, чька мьн чь анийӧ, ль Смолние ӧз
чумӧ щӧм ви мӧрьви рунштъм.

Мӧ ньһӧри у бь дӧнгӧки гот:

— Ыне, ӧв бь хвӧ Ленин буйӧ.

Әу щие хвәда сар бу, вәхтәкә дреж шыкъл днь-
һери.

Пьрс.

1. Чьр'а ынка Фейя шара дōда жи қраркър һәр'ә
Смолние? Әуе дәрәқа Ленин чь быһист бу?
2. Т'әвәқәкьрна ынка Фейяе чава һатә сери?
3. Чьчых ынка Фейяа пөһ'ьсйа, вәки әу бь хвә бал
Ленин буйә?

ӘУ ПAV НАЕ РАСИТКЬРЫШЕ

(һ'әфса Италиаеда)

Щарәке әз гьртъм у кьрмә һәфсе. Нава гьр-
тиада әскәрәк жи һәбу. Әу шәв рәһәт ранәза. Гә-
ләки дьчу ви али у ви али, тәхтә у рунштәк дь-
һәжандьн.

Бәрбанга сьбе мьн же пьрси:

— Шәв тō чьр'а бса нәрәһәт бун?

Әви шаба мьн нәда, бь бәшәрәкә хвәш ль мьн
вьһери у бь сәре хвә дивар нишани мьн да.

Сәр дивер бь һәрфе мәзын һатбу нвисаре:

— Хвәш бә Ленин!

Мьн же пьрси, го,—ке нвьисейә?

Бь кōбари әви гот:—Мьн.

Гьртиед майн жи зу һьшйарбун, гьшка нвьиса-
ра әскәр хвәнд.

Ләзәки шунда мәзыне кәле һатә һөндөр, әви
жи нвьисара сәр дивер хвәнд у бь һерс гот:

— Ке нвьисейә?

Гышк кэр бун.

Мэзыне кэле мэрики дэнчи да анин, wэки бь дэне we нывисаре рэсит бькэ.

Гава дэн зйа бу, бьн weда диса hatə хwэндьне:
— Хwэш бэ Ленин!

Мэзыне кэле һарбуин, we щаре жи кэврбьрэк да анин у һөкөмкьр, wэки we нывисаре вэ рожэ. Кэвр-
бьр һэрфе сэр диwер вэрөт, һэрф һөндөрда чун,
паше жи рэнгкьрыи. Ле we щаре дьһа рьнд дьһатэ
хwэндьне:

— Хwэш бэ Ленин!

Әw эскэр бэшэрхwэш бу у шабуин гот:

— Әw нав нае рэситкьрыне.

С Ә Н Т А Ч А Р А

Бь автомобиле мэрьwэки инглиси дэwлэти дьчу стансие.

• Әw гэрэке бь машине бьчуйа.

Ишкева автомобил сэкьни.

Шофер жь автомобиле дэркэт, көме хwэ һьлда у кэр сэкьни.

Дэwлэти һьрен:

— Автомобил храб буйэ? Зу бькэ, сәһэта чара машинэ дьчэ: пенщ дэра дьминья.

Шофер ль сәһэте һьһери у гот:

— Иьһа ль Москвае щьһьазе Ленин һьлдьдьн — е пешикаре тэмаийа һалед дьһьае. Ль һэр дэра әмр пенщ дэра дьсэкьнэ.

Дэwлэти һарбуин әламкьр:

— Сьбеда тэ шофере мьн нини.

Әу щие хвәда сар бу, вәхтәкә дреж шыкъл днь-
һери.

Пьрс.

1. Чьр'а ынка Фейя щара дѳда жи қраркьр һәр'ә
Смолние? Әуе дәрәқа Ленин чь быһист бу?
2. Т'әуәқәкьрна ынка Фейяе чава һатә сери?
3. Чьчәх ынка Фейя пей'ьсйа, вәки әу бь хвә бал
Ленин буйә?

ӘУ ПАВ НАЕ РАСИТКЬРЬНЕ

(һ'әфса Италияеда)

Щарәке әз гьртъм у кьрмә һәфсе. Нава гьрт-
тиада әскөрәк жи һәбу. Әу шәв рәһәт ранәза. Гә-
ләки дьчу ви али у ви али, тәхтә у рунштәк дь-
һәжандьн.

Бәрбанга сьбе мьн же пьрс:

— Шәв тѳ чьра ѳса нәрәһәт буи?

Әви шаба мьн нәда, бь бәшәрәкә хвәш ль мьн
һьһери у бь сәре хвә дивар нишани мьн да.

Сәр дивер бь һәрфе мәзын һатбу нвисаре:

— Хвәш бә Ленин!

Мьн же пьрси, го,—ке ньвисйә?

Бь кѳбари әви гот:—Мьн.

Гьртиед майн жи зу һьшйарбун, гьшка ньвиса-
ра әскәр хвәнд.

Ләзәки шунда мәзыне кәле һатә һөндѳр, әви
жи ньвисара сәр дивер хвәнд у бь һерс гот:

— Ке ньвисйә?

Гышк кэр бун.

Мэзьне кэле мэрики дэнчи да анип, wэки бь дэне we нъвисаре рэсит бькэ.

Гава дэн зйа бу, бьн weда диса hatə хwэндьне:
— Хwэш бэ Ленин!

Мэзьне кэле һарбуйи, we щаре жи кэврбьрэк да анип у һөкөмкьр, wэки we нъвисаре вө рожэ. Кэвр-бьр һарфе сэр дшвер вэрөт, һэрф һөндөрда чун, паше жи рэнгкьрып. Ле we щаре дьһа рьнд дьһатэ хwэндьне:

— Хwэш бэ Ленин!

Әw өскэр бэшэрхwэш бу у шабуйи гот:

— Әw нав нас рэситкьрыне.

С Ә Н Ә Г А Ч А Р А

Бь автомобиле мэрьwэки инглизси дэwлэти дьчү стансие.

• Әw гэрэке бь машине бьчуйа.

Ишкева автомобил сэкьши.

Шофер жь автомобиле дэркэт, көме хwэ һьлда у кэр сэкьши.

Дэwлэти пьрен:

— Автомобил храб буйэ? Зу бькэ, сәһата чара машинэ дьчэ: пенщ дэғэ дьминьн.

Шофер ль сәһате ньһери у гот:

— Иьһа ль Москвае щьһьазе Ленин һьлдьдьн — е пешикаре тэмайма палед дьһьае. Ль һэр дэра өмр пенщ дэға дьсэкьнэ.

Дэwлэти һарбуйи эламкьр:

— Сьбеда тэ шофере мьн нини.

ОРДИА СОВЕТЕ

Ордиа Совете зорэ,
Фэмдарэ у кьбарэ,
Әw ды тәбне хвәда—
Тьме назр у гөндарэ.

Сильһи тьме дестда,
Әw һартым һышйарэ,
Жь бой хайкьрна
Wәтәне Совете.

Щан Ордиа Совете,
Тө орди, ордиа зор,
Сәлам у әшқа мөтәра
Зор у әгит ордиа мө!

ПИОНЕРЕ КЫШИАР

Сала 1941-е бу. Орта гөнде Михайловка бь баг у багчә гав у сәһәт тагьбуред әскәр бәр бь фронте дькьшйан. Жь дурва дәнге топа дьһат.

Бирәкә мазьн қарахе гөнд бу, гәләк гөндийа ав жь ведәре дани. Гава Миша әскәр дьдиг, кәфа ш хвәш дьбу: бәри әваре, галстука сор стөда бь га-

вед мэзын незикки бира аве бу. Әми жь дурва дө мәрвье нәнас гәшрандын, әвана жи незикки бире дьбун. Пшкева әве нәнас Миша дитын, бь ләз шунда зьвьрнн у хвә дь нышт дарәкә незиккә гальнда вәшартын.

Миша фькьри: „Әва чь нишан дьдә“. Әми гәлөк тышт дарәда дьжмына бьннет бу. Оса кьр, гьва гә тыштәк нәдитяә, әми кьрә фитә-фит у бәр бирера дәрбаз бу, гава кб гьнннгә куча сәре ре, зьвьрн у бь ләз рәви.

Чәнд дәда шунда комә снәрәд бь сильй ль дора бире гьртын.

Рожа дьне гөндйә бьннет, вәки жь алие фашиста мәрвь һатбун жәре бавенә бире у мәрпа жәрладап бькьн, ле бь сайа Мишае данздә сали, дьжмын һатбуна гьртые.

WƏTƏN ЖЬ НӘМУШКА БЬЛЦДТЬРӘ

Зьвстанәкә сар бу.

Дәрәцәкә әскәре Совете нава мешәда дьжмын кьрбун һәсарә. Дьжмын дьхвәст бьрәвә. Бәрфа гәзә кәтбу, һәр ре дабу өндакьрне.

Дьжмына Спиридонове колхозники кал гьртын.

Әвана тыре ле фьрандын у готын: — Әм һәрьн, ре нишани мәдә.

Кале фькьри: „Әз бьмьрьм, ле али дьжмыне вәтин накьм“. Паше, шәв әвана бь рекә дьнеҗа бьр. Сьбә сафи бу. Әскәре дьжмын кәтбуна нава мешәки нәнас.

Кале гот:—Расти бежъм, мьн жи ре биркьрийә.
Фашиста нета кале фәмкър: лъ мешәда әв гб-
ләкьрын.

Әскәре мә жи әв дь мешәда ыркьрын у дәрәда
әгитийа кале һәму щийа готын.

Пьрс.

1. Кале әскәре дьжмьн к'ода бьр?
2. Дьжмьна кале чьр'а гблә кьрын?
3. Әв йәк чьчәх қәумийә?
4. Әскәред мә чь кьрын?

Б О И А W Ә Т Ө Н

Гава кб Миша Давидове пионер һатә гьһиште
баге гбнд, тарие дьһа әрд һьлчни бу. Фашиста на-
ва ван багада телграф дәрбаз кьрбун. Миша бь фә-
сал незик бу у бь керә тел бьри.

Гава кб әв бәр бь мале чу, әскәраки фашиста
да пәй ши, гьһиште. Әши әскәри Миша бьр щәм
оффисере хвә у готе, вәки әви телграфә нав баг
бьрийә.

Оффисер бь һерс гот:

— Ке тәра готбу, вәки телграфә бьбьри?

Миша щаб нәда.

Оффисер кьрә ыррин у гот:

— Әз щара пашьн дьпьрсьм, ке тәра гот, кб
телграфә бьбьри, у лула ырме бәр бь сәре гәдә кьр.

Гәдә бь дәнге бьльнд гот:

— Сталине мә готийә.

Қырма кыра дирчин, гәдә кәт. Рожтыра дьне
Ордийа Совете фашист һынцрандын у әв гөнд
азакьрын.

Пьрс.

1. Миша кәр'әки чава бу?
2. Әви чьр'а т'елгр'аф бьр'и?
3. Әви щәм дьжмын чава хвә нишан да?

АЙРОПЛАНЕД МӘ

(Йа щьмаә'те)

Айропланед мә пәр зивиньн,
Е теда бь хвә кәрпнньн,
Айроплана ль һәве дьгәриньн,
Рож бь рож бьльнд дьфьриньн.
Айропланед мә пәр зериньн,
Е теда бь хвә физиньн,
Айроплана ль һәве дьгәриньн,
Рож бь рож бьльнд дьфьриньн.
Айропланед мә пәр поланә,
Қиз у кәре теда тә дьбеи тәйре һәванә,
Айроплана дьчәрхиньн бәр бь әвранә,
Синоре мә хай дькьн шәв у рожанә.

ЗОЙА МӘ

1.

Рожәке Зойае дйа хвәра гот:—Дәе, әзе һәр-
мә әнийа шәр, тәви партизана бьбьм.

Де рәнгавит у бьгьри гот:

— Зойа, тә қизәкә хьшими, щәһьли, ньзани шәр
бьки, чәтьнә...

Ле Зойае дийа хвэ ани сэр ре. Рожтыра дьне
Зойа ль бэр подполковник назр сэкьни.

Әни Зойае ньһери у ыреп:

— Тө натьрен?

Зойае шаба ни кыи да:— На, хер.

Бе щаре подполковник бь нэрм ырен:

— Ле вәки герман тө бьгьрһн?

— Әз заньм, ве бьчэрчьрһнһн, бьзериньһн, ве бь-
көжһн, ле өз хайһһа партизана накьм. Әз хайһһа
вөтәне хвэ накьм.

Подполковник наве ве навнишеда ньвиси.

Зойа һатә мале, фуфайкәки гәрм хвэ кьр, сәр-
һе зьвстане, ләпык һьлдан. Паше һур у муре реви-
тие назр кьр у чу бэр бь тәхте ньвисаре. Әве Шу-
ра мәлул сәкьһира гот:

— Ван ктеба рьнд хайкэ, ве кер бен. Паше хатре хвэ жь Шурае, жь дйа хвэ хвэст, чунэ ругэ нэв у чу:

Мэһакэ шунда дйа ве нэмэк стэнд. Зойае дьн-виси:

„Даика мянэ делал, чава дэрбаз дьки, хэ нэ-хвэш нини. Дае, нэфькрэ, эзе бем, ле эзе бем чава мерхас.

Зойа тэ“.

2.

Шэвэрэшбу, мэрвэк йапахэк сэрида, кёркэки кьни ле, наган бэр пыштеда һат незки малэке бу. Паше чонгвэда, бётөлке бензине вала кьр, пичкэ¹ жь щева хвэ дэрхьст у һазр бу, вэки агьр бэрде. Ньш-кева жь пышва эв гьртыи. Наган кэтэ эрде. Қэрэвл кьрэ фиштин.

Эв бьрн шэм офисер. Тэне ве дэре, бэр рона-йа чьре һатэ эйанкьрне, вэки эв қизка партизана эйанэ, йа кэ дабу тэқандьне эмбар у һаслэтэд шэ-бьрханед дьжмын—эв бь хвэйэ.

Жь Зойае дьпьрсин:— „На“, „нзаньм“, „мын нэ-дитйэ“, „набежьм“, эве щаба дьжмын дьда.

— Бежэ, Сталин ль кедэрейэ?

Қизьке щаба пьрса офисере һарбуи пашьн да:

— Сталин ль сэр поста хвэйэ.

---

¹ К'ьркут

Сьбэтыре эскэре фашиста ль келэка гөнд дара дардакьрыне һазркьрын. Бь зор гөндиед урьс ани бун дәште, вэки бьбиньн, чька партизане ве чава дардакьн.

Аһа Зойа һатэ ханекьрыне орта эскэред сиар. Әв бе рэнг бубу, ле сэре хвэ бьльнд гьртбу у кб-бар дьчу.

Зойа ль бэр дара дардакьрыне данэ сакнавдьне. Шмаэте ле дьнһери. Әве е кал у жьнед бэрэвбуира гот:

— Һун чьма бэр хвэ дькэвьн. Ордийа Совете ве зутыре бе. Фашиста дьркьн. Сталин бь мэрәнэ...

Шэлат хэлэг авитнэ сгөе Зойае. Жьна бэре хвэ гбһаст. Кала кэрэ-кэр ле дьнһери. Гэлэк дьгьрийан.

Әве анцах хэбэре хвэ пашьн готьн:

— Дэ бь хатре вэ... Сталине бе.

Мәһәке шунда де сэр наве Зойае Стэйрка мерхасие у ордена Ленин станд.

Пьрс.

1. Зойа к'и бу?
2. Вэхта шер' к'ода чу?
3. Әве нава к'ома партизанда чь кьр?
4. Зойае дйа хвэр'а чь ньвиси?
5. Чава к'этэ дәсте дьжмын?
6. Фашиста чь ани сэре Зойае?
7. Зойае бэри мьрыне чь гот?
8. Һ'өкөмэта Совете чь нава да Зойае?

БӘЙҠАНЕ БӘЙАНИ У Е КӘДИКЪРИ

ШӘНГЛО У МӘНГЛО

(Н'ык'йата шымаә'те)

1.

Wәхтәке бьзынәк жь кәриә пез тәк дьбә, дьчә
чие. Бьне зьнарәки дьколә. Шис хвә че дькә. We
дәре хвәра дькә гом. Бьзын we дәре жи дьзе. Се
кара тинә. Наве йәке датинә Шәнгло, наве йәке—
Мәнгло, наве йа дьне—Қаличәнгло.

Чахе карьк п'ьр һьндьки гьвьрк дьбьн, мака
wana дьбәжә:

Кәнге мьн гот:
Шәнгло, Мәнгло,
Қаличәнгло,
Әз чумә зозана,
Шир кәтә гһанә,
Wәрнә дәна,
Дәри вәкьн,
Һун паше wәрьн
Дәри вәкьн.

Чэнд рож өсә дәрбаз дьбын.

Рожәке гөр дөнгө бьзыне сәһ дькә. Хвә ле дь
тәлине. Сьбәтыре вәхта бьзын дуса дьчә зозана, гөр
бәри һатына we, те ль бәр дери дьсәкьнә у дьбежә:

Шәнгло, Мәнгло,
 Қаличәнгло,
 Әз чумә зозана,
 Шир кәтә гһана,
 Вәрнә дәна,
 Дәри вәкьнә

Шәнгло дьбежә:—Мәнгло, Қаличәнгло, дәри вә-
вәкьнә, дйа мә нинә, вәхте дәна нинә.

Қаличәнгло жи дьбежә:—Растә, әва дйа мә ни-
нә, дөнгө ве қалмә, дөнгө дйа мә зрав у ширьнә.

Ле Мәнгло гөра вана накә, дьбежә;

— Дйа мәйә у дәри вәдькә.

Гөр ши чахи дькәвә һөндөр, Шәнгло, Мәнгло
у Қаличәнгло дадқоргина, ледьхә дьчә.

Бьзын вәдьгәрә, те дьһерә: нә Шәнглойә, нә
Мәнглойә у нә жи Қаличәнглойә. Гәләки дькә мь-
кә-мьк. гәләки газн вана дькә, ле кәсәк шаба we
надә... Әw иди ль ведәре насәкьнә, радьбә дьчә
щәм тәйр, дьбежә.

— Тәйро, гәло, тә һәрсе карке мьн нәдитьнә?

Дьбе.—Мьн нәдитьнә.

Бъзын радьбә дьчә щәм ләгләге, дьбе:

— Тә гәло һәрсе карке мьн нәдотьнә?

Дьбе:—Мьн нәдотьнә.

Бъзын радьбә дьчә щәм һьрче, дьбе:

— Гьди, әз бәхте тәмә, гәло тә һәрсе карке мьн нәдотьнә?

Дьбе:—Мьн нәдотьнә.

4.

Бъзын һәу дьһәрә гөр растера дьчә, дьбе:
„Һәбә, тәнәбә, ви гөри каре мьн харьнә“. Дьчә пешйа гөр, дьбе:

— Гөро, рәва тәра кьфшә, вәки тә каре мьн харьнә, вәрә шәрә мьн тәра шәрә. Дьбе: тә Шәнг-

ло, Мәнгло, Қаличәнгло харийә. Тө драһә хвә тужкә, әзе жи стурүе хвә туж бькьм.

Гөр ша дьбә, дьбе: „Әва һак бу, әзе же жи бьхөм“ у радьбә дьчә щәм һәдад, вәки драһе хвә туж бькә. Ле һәдад дәүса тужкьрьне, драһе ви ко дькә.

Бъзын жи дьчө шөм Кәдад. Кәдад стуре ве
рынд туж дькә, у бъзын ледьхә те мөйдане, вәки
гөрра шәр бькә.

Гөр у бъзын гәләки шәр дькьн. Бари эваре бьз-
на куви стуре хвә туж зьке гөр дьхә, дьдәлшинә.
Гөр те кәштьне, Шәнгло, Мәнгло, Қаличәнгло зьке
ви дәрдьхә.

Бъзын бь каре хвә ша дьбә у каре ве жи тәзә
фәм дькьн, вәки дәри һәр кәси вәнәкьн.

БӘРХ У КАР

Бәрхе готийә:

„Бьдә мьн шир,
Бавжә нав бәрфа пир“.

Каре готийә:

„Бьдә мьн чьчьк,
Бавежә бьнйа кәчьк“.

Бәрхе готийә:

„Дйа мьн қоч,
Баве мьн қоч,
Иро бум,—
Сьбе коч“.

— Тьштәки накә. Паше бьрине келәка ве гь-
реда, пьзьке пьшта стö дәрманкьр у дәрман кьрә
дәве ве, гот:

— Ке ве ле бьнһерә? Бе леньһерандьн гәнци
набә.

Ивас гот:— Чава „ке“, әм гьшк.

Бәйтәр дина хвә да зарөе бәрәвбуйн, дөдылн
гот:

— Әре, һунә гәләкьн.

Феодор гот:— Әмә гәләкьн, әме рынд жи ле бь-
ньһерьн.

Бәйтәр кәнһа:

— Һун раст дьбежьн? Һәфтәкә дьне әзе бем
шәм вә, бьнһерьм, чька Сивка вә чағанә?

Гиһе лодкьри һәбу: әв гиһа бона Сивкае бу,
щики дьне жи ка һәбу, зарөа дане.

Һәспе хар у вәхар, бьрине ве жи рож бь рож
гәншдьбун.

Ле рожа пенща, гава кö Ивас сьбе тәвлё нь-
һери, әви дит, вәки Сивка иди рабуйә сәр һийа.

Көрьк кьрә газн:— Рабуйә, рабуйә, у рәвин чу,
вәки һәвалара бежә. Зарө рәвин һатьн мьһинне нь-
һерин, дина хвә фәсал дьданә келәкед ве. Зара
ван аниһ дане, ле Феодор шәкьр ани.

— Һане, Сивка, бьхвә...

Бәйтәр һәфтәке шунда һат у әщев ма:

— Мьн тәгмин нөдькьр, вәки шьхөле вә зу
пешда һәрә.

Һәсп һәрро сәрхвәда дьһат. Келәке ве гәнци
бун, һьрча ве, вәки зара тәмьз дькьр, бьрьди.

Ле вәхта бһар һат, һәси бәрданә нав чайр-
чимана. Сәр гиһе һешин Сивка дьчериһа у гава
мәрыв незик дьбун, сәре хвә бәдәв бьльнд дькьр,
ле дьһерин, чька жь зарба кәсәк жера нан нәанинә.
Әвә дьда пәй Ивас, дьчу. Һәрке Ивас рәх ре буйа,
Сивка жн рәх ре бу, Ивас дәште буйа, Сивка жи
ве дәште буйа.

3.

Сәдра колхозе Матрион Филипповна шарәке
пьрсн:

— Сивка вә қә чаванә?

Танһае бь кәбар гот:—Лап қәнц буйә.

Матрион Филипповнае пьрсн:—Һунә ве чава
бькьн. Һәснә колхозе сьбе һата әваре дәштәнә, ле
әва тәне дьхвә, вәдьхвә, хөрт дьбә у тә тыштәки
накә. Һун чава дьфькьвьн, жь ве йәке чь кар һәйә?

Танһае нәрм гот:—Ахьр әв гәхвәш бу.

Матрион Филипповнае гот:—Растә, вәхтәке
нәхвәш бу, ле ньһа қәнц буйә у лехьст чу.

Зарба ль һәв ньһерин.

Феодор гот:—Ле әв йәк растә!

Дунһае гот:—Ле әв йа мәйә.

— Йа буйһнә, йа мәйә... Дә вәки йа мәйә, әм
чь бьхвәзьн, дькарьн бь ве бькьн.

Ивас әщев ма:—Демәк чава?

— Ава... әм дькарьн, бәса хәбәре, ве пәшкәши
колхозе бькьн.

— Колхозе?

— Ньлбэт; колхозеда тэне чар һэсп манэ, ве
лазым бэ, вэки дьне чьранэ?

Өв қрарэкэ зэфэ раст бу.

Зар'ба шарэкэ дьне жи тэмьз кьрын, тимаркь-
рын, альф данэ Сивкае у бь йобари бьрын колхозе.

— Григорие кали бөйтэр ль Сивкае ньһери, гот:

— Чь һэспэкэ хөртэ делалэ сэрхвөйэ.

Матрйон Филипповна һама ве дөме һатэ ве
дөре у бь бөшарэкэ хвэш гот:

— Ақле мьн жь ве йэке дьбрьэ. Эфэрьм. Пеш-
кешэкэ ва бона колхозе—тыштэки ладрди нинэ.

Пьрс.

1. Қөмандар чь'а дьхвэст һэспе гөллэ бькэ?
2. Ивас у Танйае чь кьрын?
3. Зар'ба һэспа бьриндар чава бьрнэ тэгле?
4. Бона һэспа нэхвэш чь кьрын?
5. Зар'ба һэспа қәнщкьри п'ешк'ешн к'е кьрын?

ҺЭСПЕ БУДЙОНИИ КЬЗКЬРИ

(Биранин дэрэқа салед шэр'е бажарваннеда)

Будйонни һэспе хвэ вэхте шерда дэст анибу.
Будйонни наве һэспе хвэ дани бу Казбек. Өви жь
һэспе хвэ гэлэки һьз дькьр.

Казбек жи гэлэки зу һини хвэне хвэ тэза бу
у һэр хөбөрөкэ ви фөм дькьр.

Казбек чэнд шара хвэне хвэ жь қэзйае граи
хьлаз кьрйэ.

Ви чахи, чьчах корпуса сйари ль рэх Тсарит-
сине пешийа гвардие спи шер дькьр, Будйонни
Казбек сйар буйи, тьме бөри гьшка һьщуми сэр
дьжмьн дькьр.

Будйонни вәхте шәре гөр гәләк щара дьчу дь-
кәтә нава щерге дьжмынә сьх.

Щарәке қомандаре гвардиейә спи қәрме бәр бь
синге Будйонни дькә. Дәнге агьркьрне те.

Гөллә бәра дьчә, зьрар нагижә Будйонни, лә
Казбек, һәспе ши бь итбар, һеди лә сәр льнге хвә
пешьнда хар дьбә. Һәсп гәләк гран бриндар бубу.
Һәспәкә дьне жь бона Будйонни тиньн.

Әш дәст хвәда бавьдә сәр зип, дькә газн:
„Гәли шәркьра, сьдьянә нәй мын“, — дькәзә пешья
сйаре хвә, һьщуми сәр дьжмын дькә.

Ед спи тенә рас. Пәл шер Ворошилов те дәрдхә,
вәки Будйонни дәрәқа тьштәкида бәр хвә дькәвә.

— Чь лә тә қәўминь? — дьнрәә Ворошилов.

Будйонни шабе дьтә: „Һәспе мыни Казбек кәш-
тън, әз дьхвәзъм һәрм щара пашьн пьзмаме хвә
бьнһәрм“. Ворошилов дьбежә: „Әм һәвра һәрья“.
Әши жи Казбек нас дькьр у же һьз дькьр.

Әвана бь һәвра дьчьн ведәре, лә кидәре Бу-
дйонни һьштбу Казбек. Казбек бейәжандьн вәләзья-
йи бу. Лә гава кә хвәйе ши незик дьбә, әш сәре
хвә һьлдьбьрә у чәвед хвәйә шеду вәдькә.

Қомандарәк дьбежә:

— Гәрәке һәспе бькәжып, вәки гәләки нәчәр-
чьрә. Лә Ворошилов наһелә:

— Һәла сәбьр бькьн, һәла әм газн бәйтәр бь-
кьн, ки занә, дьбә қәнщ бьбә.

Бәйтәр те, лә Казбек дьнһәрә у хәбәре дьдә,
вәки қәнщкә. У растие жи һәсп қәнщ дьбә.

Будйонни лиса лә сәр пьшта ши һәспе һьзкьри
гәләк щара һьщуми сәр дьжмын дькә.

У Казбек жи гэлэк щара хвәйе хвә, пьзмаме хвәйи һьзкьри жь қэзия хьлаз дькә.

Пьрс.

1. Будйонни чьр'а Казбек һ'есаб дькьр пьзмаме хвә?
2. Вәхте шер' чь ль Казбек қәвми?
3. Чава Казбек қәнщкьрын?

ҲЕЛИНА ЧЬВИКЕ

Щарәке щәм мә лей-лемьштәкә ӧса рабу, вәки ле-лебу дәр у доране мә жь әрде ракә, хвәра на-рәшкә бьбә. Ава рабуй чь дькәтә бәр, хвәра дьбьр. Қырш у қал, дар у гиһа сәр аве кәтьбун. Кәвред тәрьки жь щи дьһәжһан.

Әзи феза гәли бум. Мьн бәрх дьчәрандын. Һәма we вәхте қилкина чьвикәке кәтә гӧһе мьн. Әз ва-щеньқим. Мьн алие дәнге we һьһерн. Зарә-зарәкә ӧса ле кәтьбу, тә дьгот әвә лейе щи бь щи бьсәк-нә, кәвр у кӧчке чоле we бьһәльн жь дәсти ши дәнги. Чьвик бае хвә дьфьри ши али лейе, диса бь ши баи дьфьри дһатә ви али лейе.

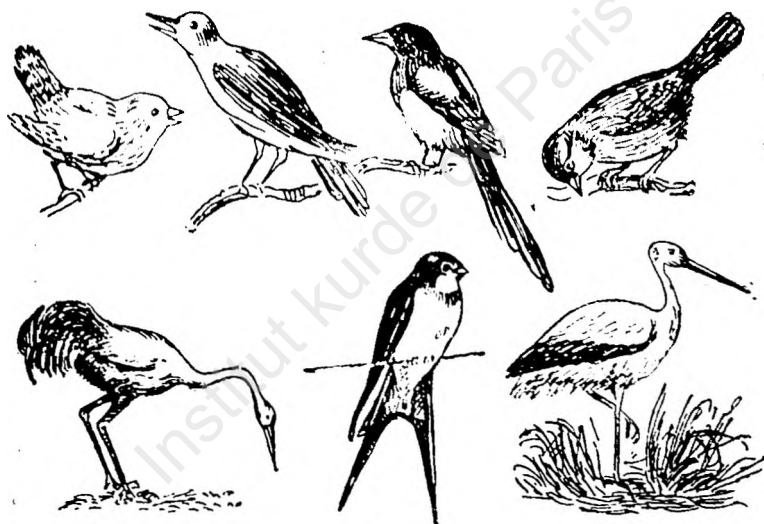
Лейи дһа жь бира мьн чу. Әве гӧһдарһа мьн бәрб хвә тәглиф кьр. Мьн ле дьһерн у һәв дит тыштәки рәш we сәр аве кәтһә, пелед лейе һар-буй we хвәра дьбьн бәржер. Чьвике сәрра баиз-дьда, хвә пера дьгиһанд, паше һәвабьр дьбу, хвә дьда жор у диса бь һәвар гази—хвә давитә жере... һьндьк дьма, вәки жь кәрба щан бьда...

Ава рабуйи әв тыште мьнва хане дькьр ләзә-ләз дьбьр, һьндьк дьма бьн пелед хвәвакә. Ке дькарбу

пешн ле бьгрта? Зарина чьвика бе имдадэ бе һә-
вар бу.

Ве сәліәте ләгләгәке хане кьр. Әве сәр лейера
пәрүаз данә хвә у нышкева хвә ши тыште рәшра
гиланд, бь льнге хвә әв һьльбри у дәстхвәда фь-
ри һатә алиә мын. Паше бәр зьнарәки дани, пәр у
баскед хвә данә һәв, фьри чу.

Чьвик ль ду ве һат. Ида нәдькьрә чивә-чив.
Мын жи жь һебәта ведә ләзанд. Рәве-рәв чум. Ди-
на хвә дае, һелинок бу ль ве даре, се һек теда...

Дина хвә бьднә ван тәйр у туйа у навед ва-
на бежьн.

Бежьн, чька кижан чь каре дьдә мө?
Зьвстана кижан дьминьн щөм мө?

Н Е Ч И Р В А Н
(Н'к'йата щьмаэ'та көрманщие)

Рожәке Ёрч, руви, дик, мришк көшева дьчьнә
шкөфтәке, гьли дьдьнә һәвдө, вәки бьвьнә дәстә-
браке һәв.

Пәй we йәке Ёрч дьбежә руви, дьбе:

— Бра, әз бьрчимә, илащәке бькә.

Руви дьбе:—

Әз рувимә,

Сйарәки чьлапимә.

Наемә харьне.

Ёрче жь дик пьрси, го:

— Илаша мә навә, әм чава бькьн?

Дик гот:

Әз дикьм,

Сәр кьвдьрьм,

Наемә харьне.

Ёрче ищар готә мришке, го:

— Ле әм чава бькьн?

Мришке гот:

Әз мришкьм,

Нан у һәвришкьм,

Наемә харьне.

Ёрче паше готә көше, го:

— Дә тә бежә.

Көше жи гот:

Әз көшьм.

Нан у дәшьм,

Наемә харьне.

Ёрче гот:

Ҳун чъ мьи дьнһерън,

Әз жи һьрчъм,

Тәвда һьрчъм,

Әз наемә харъне.

Руви готә һьрче, го:

— Бра, тә қә нан у дәв харийә?

Һьрче гот:—На.

— Ай, мала тә ава бә, қә нан у дәв хвәштър һәйә.

Дәстпекърън кәв харън.

Һьрче кō кәв хар, гот:

— Бра, әз бьрчимә.

Руви гот:—Бра, тә қә нан у һәвришк харийә?

Һьрче го:—На.

— Ва,—го,—мала тә ава бә, вәкә нан у һәвришке хвәштър тōнә.

Гьништъне мришк жи харън.

Һьрче го:—Бра, ве форме навә, го, әм бьрчинә.

Руви го:—Бра, тә қә нан у кōндър харийә?

Һьрче го:—На,

— Ва, го, мала тә ава бә, қә кōндър хвәштър қәт бауәр нәки тыштәк дьнһаеда һәбә.

Гьништъне дик жи харън.

Ман һьрч у руви тәне.

Һьрче го:—Бра, әз чава тимә.

Руви го:—Бра, ав һәйә, чәвти дьдън. Һәрге тō чәвәки бьди, ве аве бьдън, һәрге нәди, надън.

Һьрч гәләки фькьри, ле гава дина хвә дае, вәки илащ навә, чәвәки хвә дае, вәки аве бинә.

Руви чу шәлбькәк ав ани һат. Һьрч бь ви шәлбьки тер нәбу, го:

— Бъра, аз тѣмѣ, дѣса го, бра аз чавакѣм?

Го:— Чѣве дѣн жи бѣдѣ, вѣки тѣра аве бѣнѣм.
ѣан на, бе чѣв аве надѣн.

Бѣрче чѣве хвѣѣ дѣне жи дѣрхѣст, дае.

Рувѣ чу шѣлбѣкѣ ав жи ани дае. Бѣрч ѣе
дѣрбѣ жи тѣ ма, тѣр ав нѣхар, го:

— Бра, аз тѣмѣ.

Рувѣ го:— Бра, плащ навѣ, бѣдѣ нѣѣ мѣн вѣрѣ.
Дѣвѣ гѣне хвѣ тѣ бѣнѣн, чава кор, аве бѣдѣнѣ тѣ.

Рувѣ да пешне, бѣрче да нѣѣ. Рувѣ фѣн бу,
ре занбу, ле бѣрчѣ кор бу, ре нѣзан бу. Рувѣ чу
сѣр сѣре зѣнарѣки сѣкѣнѣ у рѣа зѣнерда нѣдѣка
дѣкѣт, газѣ бѣрче кѣр:

— Раст, го, нѣѣ мѣн вѣрѣ, го, ре растѣ

Вѣхта бѣрче пѣе хвѣ авѣт, зѣнерда бѣла-бѣла
бу чу. Рувѣ ле вѣгѣрѣа, вѣки гѣште ѣе бѣхвѣ. Дѣ-
ве хвѣ авѣт нѣта ѣе, ле нѣма ѣе дѣме нѣчѣрванѣк
ле дѣрѣѣт. Рувѣ кѣр кѣ бѣрѣвѣ, ле нѣда дѣрѣнѣг бу,
тѣра нѣчѣрван ѣв вѣлгѣрандѣ сѣр кѣлѣкѣкѣ, лѣ рѣх
бѣрче рувѣ дрѣл бу.

Нѣчѣрван гѣнѣштѣ вѣн, зѣке нѣрдѣа гѣланѣт,
дѣк, мрѣшкѣ у кѣв сахѣ-сах зѣке бѣрче у рувѣ дѣрхѣст.

Ѡвана гѣлѣки шабун у нѣда нѣчунѣ чѣле. Нѣ-
чѣрван жи жѣ ѣе рѣже шунда мрѣшкѣ, дѣк у кѣв
нѣнѣи хвѣ кѣрѣн у кѣдѣ кѣрѣн.

Ѡ в ч и ѣ

Дѣк'шѣ, нѣ мѣ'рѣ,

Дѣмѣкѣ, нѣ карѣ.

Пѣшт ковѣкѣ

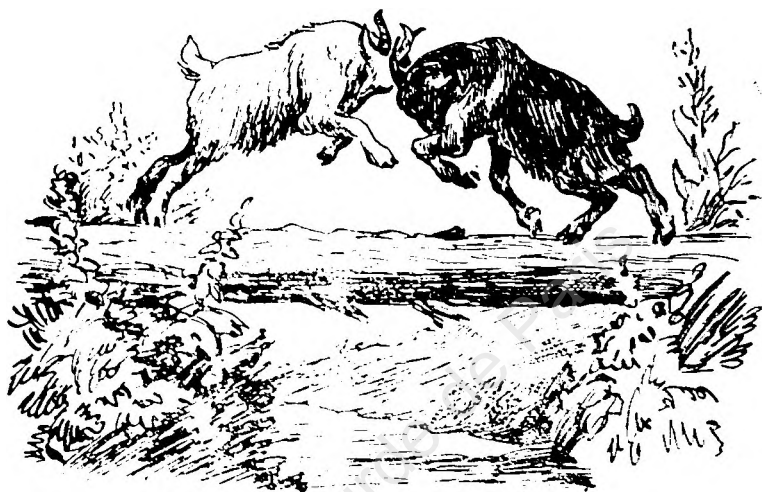
Сѣнѣг дѣрѣ?

(нѣл,н)

ДӨ БЪЗЫН

Сәр чәмәки, чава пьра, керанәки кембәр да-
нибун. Щарәке дө бьзыне сәрһышк ль сәр we пьре
расти ләв һатһн.

Һәрдө бь дәрбәке шыкарбун дәрбаз бьбуна. Го-
ти йәк жь вана шунда вәкышһа, вәки ре бьда йа
дһне.

Йәке гот: — Тө шунда вәгәрә, вәки әз дәрбаз
бьбьм.

Йа дьне гот:—Ле тө чьра вэнагэри у мьнра дьбежи.

—Эз тэра дьбежым шунда вэжьшэ, эз бэре эвлн льякьшйамэ сэр пьре.

—Бьбахшинэ. Тө зани кэра хэбэр дьди, чь перс дьби?

Бьзын стрöйя латынэ лэв, лэ лэв дан у лэрдö жи лэ сэр пьре шьмтин, кэтын нава аве.

Пьрс.

1. Бьзына чьр'а шэр'кьр?
2. К'ижане алт'кьр?
3. Шэр'е ван чава хьлаз бу?

СӨ У ПЬШИК

Вэхтэке пьшик тэрзи бу,

Сэре кэлбда жи кöм тöнэ бу.

Ле ньзаньм жь кидэре у кидэре,

Дэст хьстбу постэки бэрхе.

У рожэкэ зьвстане,

Бьр щэм пьшике постэ бэрхе.

—Рожа тэ бь хер, лоста пьшик,

Сэре мьн сэрма дькэ, лале мьн тöнэ,

Лане эви пости у жь мьнра

Кöмэки лайд бьдру сэре мьнра.

Бона пэра архайин бэ,

Лэма, лэма зэф дэрэнг нээхэ.

—Сэр чэве мьн, хале кэлб,

Кöмөкэ, хвө кöркөк нинэ,

Бона хатре тэйи дэдал,

Рожа иние кэрэмкэ бьбэ.

Бона пѣра чь лайде,
Хѣрдан жи нав мѣда ѣтбѣ,
Чь тыштѣки мѣзньнѣ, рѣмѣ ль баве тѣ,
Гь, гь нѣде кѣмѣки.

Инне кѣлб,
Бѣр бь носта патийѣ,
Гьмина шийѣ гран у мѣзньн,
Сѣр шемика носта руньшт.
— Кане носта, ка пѣпѣхе мьн?
— Ыпѣки бьсѣкънѣ не ньѣна бе.
Носта не пат кѣрки ле.
Чахе кѣлб дит, бьн смелада
Кьрѣ мьрѣ-мьр
У ль сѣр мьштѣри кьрѣ кѣрмин,
— Малавайѣ, сѣрма дьки?
Наћели ѣз бина хвѣ бькьшиньм,
Тыштѣки неса нинѣ, нѣла тѣзѣ
Мьн шьлкьрийѣ, вѣки бьдрум.

— Малавае, дэ öса бежэ,
Әw хәйда тә ида чийә.
Мьн пәрә дайә, wәки зу бьдруйи,
Йане на, бе сьбе wәрә.
Һьм дьбежи, һьм нади,
Һьм хәбәр дьди, һьм дьружи,
Һьм, һьм, һьм, һьм.
Бәсә чьдас һәрьм у бем.
Кәлбе хәйди öса гот,
Диса вәгәрйа сәррот.

Щарәке жи һат: диса нәбу.
Ве щаре һәвда қәтһн,
Дьһа бе һөрмәти, гьһне храб,
Дьһа кәвн, дьһа тәзә, де у бав,
Дьһа пьшика дьз у кәлбе кәчәл.
Гьһне ван гьһишт диһанбаши.
Кәлб һәтани чу у һат,
Пьшика һоста рек жь хwәра дит,
Сәре хwә һьлда у шәвәке,
Һәрә, кә һәри, әw öнда бу...
Жь we роже һәта иро жи,
Кәлб әw йәк бир нәкьрийә,
Бира хwәда һе хай дькә,
Кәдәре wәки пьшике дьбинә,
Банздьдә у сәрда дьгьрә,
Посте хwә же дьхазә,
Ле ншкева пьшика рурәш
Бь һерс пара вәдьгәрә,
Дькә пьштин, йане мьн тәзә
Кьрийә аве, wәки бьдрум.

Щ О Т К А Р

(Г'ьк'иата щьмаэ'та кбрманшиє)

Щоткар һәр ро дьчу зэвнә хвә радькър, рувик жи дһатә щәм ши, нан дьхар.

Рожәке руви двинә щоткар кедәре қайша хвә вәдшерә. Вәхта щоткар дьчә, пәйра руви те қайша ши һьлдьдә дьвә тәслима дһа хвә дькә, дьбе:

— Әвә қайше һьлдә, we рожәке кери мә бе.

Сьбәтыре щоткар те зәвнә, дьһерә қайш тәнә. Дьсәкнә у дьфькьрә, дьбе: „Һәвә, тәнәбә, қайш руви бьрйә“.

Ши чахи гөһдрекәк те щәм щоткар, дьбежә:

— Щоткар, тә чьра дьфькьри?

— Ле әз нәфькьрьм, ке бьфькьрә. Қайша мьн руви дьзййә, әз нзаным чава бькьм.

Гөһдрекә гот;—Вәкш әз қайша тә биньм, бьдмә тә, тәе мьн хвәйки?

Щоткар гот:—Тә оһнә, әзе тә хвәйкьм.

Вәхта тари дькәвә әрдә, гөһдрек дьчә бәр қола руви хвә тәркәмьрари давежә.

Сьбәтыре руви радьбә, вәхта дәрдыкәвә дәрва, дьбинә әщевәкә гьран: кәрәк бәр дәрә вана гәвәр буйә. Вәдгәрә мал, дьбежә:

— Вәрьн, али мьн. Кәрәк гәвәр буйә, вәрьн әм щәндәке we биньн һөндөр.

Руви, дһа ши, жьна ши тен али һәв дькьн, ле нькарьн биньн. Ши чахи руви дьбежә:

— Әв қайша we роже мьн анийә, биньн, әзе бавемә нава хвә, пе кәре кашкьм, биньмә һөндөр.

Вәхта руви қайше давежә нава хвә у давежә

стукъра кәре, кәр ньшкева радьвә у дьрәвә. Руви пева каш дьбә һәта щәм щоткар. Щоткари гайша хвә стокъра кәре у нава руви вәдькә, руви рьнд пе гайше дькөтә.

Руви анщахъ жь десте ши хьлас дьбә, ле кәр дьминә щәм щоткар у ида тө щиада начә.

Ә ш ч й ә

Һелва те,

Кәнделва те,

П'ор'и сорә,

Нәрмә ле те?

(ивәд рывә)

Ч Е Л Ә К

Вәки жь Зозана чөләкдоша колхозник пьрс бь-
кьрана: „Чөләка Сор роже чьдас шир дьдә“, ве
бьгота: „си у пенщ литра“.

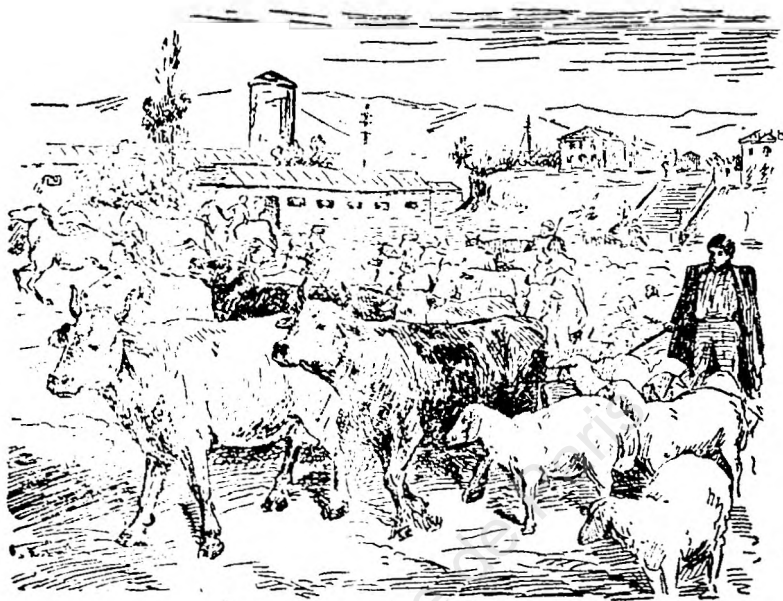
Рожәке Зозан нәхвәш кәт. Qиза ве мәзын чу
чөләка бьдошә. Гава сьрйа чөләка Сор һат, әве
нола һәргав си у пенщ литр шир нәда. Дәрәдә ве
йәкеда қизьке дйа хвәра гот. Де бәрдыле веда һат,
готе:

— Тыштәки накә, тә нас накә, сьбе кьнщед мьн
хвәкә, бәлки бина кьнша һьлдә у шире хвә тәмам
бьдә.

Qизьке өса жи кьр, ле чөләке дйса шир кем да.

Вәхте дотьне нан дане, хве дане. Башқә мьқа-
ти ле кьрьн, ле дйса нәбу у нәбу. Ынәка дьгот:

— Qе қизьк ньзанә бьдошә у гәләк пьрсе дьне,
ле Зозане гьлие кәсәки жи қәбул нәкьр. Qизька ве

Челәкдошәкә әйән бу. Челәк жи әв чәнд сал бу, вәки жь си у пенш литра зедәтър дьда. Зозан гә-ләки фькьри у нышкева дәсте хвә да бәр аниҫа хвә, қизера гот:

— Лаво, вәхта дотьне, қә бь форма кьлама дь-бежи: челе, челе, челе, һо, һо, һо!

Қизьке гот:—На.

Де готе:—Ви чахи тә һәла про быщербинә фор-ма кьлама ван хәбәра беже, чька чь же дәрдыкәвә.

Әваре, вәхта челәк дотьне, қизьке готьна дйа хвә кьр, һеди стра, гот:—Челе, челе, һо, һо!...

Ви чахи чәләке си у пенш литри һе зедәтър шир да.

Б О Б

1.

Гөлөк щара дьдәүмә, вәки мале кō агр нелькәвһн, зарō теда дьминһн. Хласкьрна вана чәтһнә, чьмки әһ жь тьрса дьрәһн, хвә вәдшерһн у алики жи ду наһелә, вәки мәрһв вана бьбинә.

Бона азакьрна зарә сәед һинкьри һәнә. Комед шәватвеса ван са хвәһи дькьһн у гава агр бь ма-ла дькәвә, әһ ван са дьшинһн, вәки зарә аза бькьһн.

Кәлбәк һәбу, е кō бь ве каре данздә зарō жь агр хьлаз кьрһн.

Наве ви сәһи Боб бу.

Щарәке маләк дьшәвти. Гава кō шәватвәс һа-
тыв, жьнәке кәлогьри банзда пьшйа ван у гот:

— Қиза мьн дō сали малда майә.

Шәватвәса Боб шандьнә һөндөр. Боб рькәфи
һөндөр кьр у дь нава ду у духанеда онда бу.
Пенц дәда шунда, әми бь крәсе кәчкәке гьртбу у
банзда дәрва. Де қиза хвә һәмез кьр у жь шабуна
гьрйа.

Қизьк сағ-сламәт бу. Шәватвәса сәри у пьш-
та Боб мьз льдан, бь һьзкьрьн ль ши дьһерин:
лө дьһерин, чька брицдар пәбуйә.

Ле Боб дьхвәст диеа фьрдаси һөндөр бькә.

Жь шәватвеса гьре дьса мәри һан зарә һөндөрда манә. Әwana дьса Боб бәрдан. Кәлб хwә гһанд һөндөр у зутьрке жь һөндөр дәркәт, тьштәк бь драна гьртбу, дь нава агр, ду у духанера дәркәт һат.

Гава кә мәри незик бун. ләнһерин, манә әщевмайш. Әw чь кә кәлб щара нашьн ани, әw бука зафа бу, һа we кәчьке.

Пьрс.

Куч'к wәки дьне иди чава али мәрьва дькьн?

ГӨР ЧАВА ТЬРСІА

(Гь'к'йата щьмаә'та кәрманщие)

Рожәке мала баркьр. Дәwса wара ман кәрәк, дикәк у бәранәк. Кешришкәкә бәйани жи һат гьһиштә wан у һәрчар нава wаргада чөрһан.

Дõ гõр һатьнõ һесуйһа варга, дитьн, вәки һәй-
ван дьчерын. Гõрәки жь һәвалә хвәра гот:

— Тõ вьра қәрәшъл бьсәкнә, әзә һәръм йәкә
бькõжъм, тер бьхõм, паше тõ жи һәрә йәкә бькõжә,
тер бьхвә.

Гõр вәхта бәр бь кәре чу, кәре сәре ши кьрә
ортә лынге хвә у гьвашт. Бәран һат не қочалә да.
Кәвришк рәви чу. Дик қә һаж не тõнәбу, нькõлә
хвә әрде льхьст, хвәра дьчерһа.

Тәһәрәки гõр дәсте вана хлазбу, чу гьһиштә
һәвалә хвә. Һәвалә ши готә:

— Тә чава кьр?

Гõ:— Мьн чава кьр:

Әз вәхта чум —

Йәки сәре мьн кьрә ортә дõ дара,

Йәк һатә мьн дõ гопала,

Йәки тьрба мьн дькõла,

Йәки жи һәвари бьрә мала.

Гõр жь тьрсана иди незикки кәре, дик у бәран
нәбун. Жь we дәрә рәвин.

СӘ ЧАВА ҺӘВАЛ ҲВӘРА ДИТ

(Г'ьк'һата щьмаә'та ненет'са)

Вәхтәкә сә тәне дь нава мешәда дьма. Тәпәбуне
әщьзайи пешда ани. Әw чу нава мешә, вәки хвәра
һәваләки бьбинә.

Сә дьчә, гәләки дьчә у ньшкева расти кәвриш-
кәкә те. Дьбежә:

— Кәвришк, кәвришке, вәрә әм бь һәврә бьжин.

Кевришке гот:

— Эз разимэ.

Әwana нава мешәда ши дит, wәки шәвбһерие дәрбаз бькын, кевришк раза, ле сә һышйар ма. Әве дәст бь әwtандьне кьр.

Хәwa кевришке рәви. Әви банз да сәр хwә у готә кучке:

— Чь дьәwtи? Гөре дәнге тә бьбһе, we бе мө бьхwә.

Кучьк кәр бу у фькьри: „Мьн һәваләки храб хwәра дит. Дьле кевришке тәнькә. Әз һәрьм щәм гөр, әw чава дьхwәнә жь кәси натьрсә“.

Кучьк жь щәм кевришке дьчә, дьчә, wәки гөр бьбина.

Кучьк нава мешәда гәләки дьчә. һәw дьнһерә гөр бәр бь we дьрәвә. Кучьк дьбежә гөр:

— Гөро, гөндарикә, wәрә әм тәв бьжин.

Гөр шабе дьде у розальһа хwә дьдә.

Әwana кьрын кә шәвбһерие дәрбазкын, һазьр бун, wәки разен.

Гөр раза, ле кәлб һышйар ма. Инве шәве кучьк әwtиә. Гөр тьрейә у гот:

— Тө чь дьәwtи? һьрче сәһкә у we бе мө бьхwә.

Кучьк хwә хwәра дьбежә: „Чәwa дьхwәнә гөр жи нә qәwатә, жь һьрче дьтьрсә. һьрчә зорә“.

Кучьке гөр wedәре һышт, чу wәки һьрче бьгәрә. Диса нава мешәра чу. Чу, гәләки чу у ньшке-ва расти һьрче һат. Кучьк чу щәм we у готе:

— һьрча зор, wәрә әм тәв бьжин.

Ньрч дайла бу. Ве роже бы һэвра дэрбаз кьрыи, бу эвар, Ньрч раза. Ле кучьк дуса ниве шэве Ньшйар бу у эвтйа.

Ньрч вэщеньди сэр хвэ, тьрейа. Эве чери кучьке кьр, гот:

— Кэр бэ, чь дэвтти? Мэрве бьбне, ве бе, ма бькөжэ.

Кучьк хвэ-хвэ фькьри: „Эва жи тьрсонэкэ, гэрэке эз һарьм мэрва бьгарьм“. У кучьк жь щэм Ньрче рэви чу.

Эв рэви, гэлэки нава мешэда рэви—мэрв нэдит. Жь нава мешэ дэркэт келэка ре кэт, вэки рьһатба. Ле ви чахи мэрвэк ре дькэвэ у бэрбь мешэ дьчэ, вэки дара бинэ. Расти кучьке һат. Кучьк бэр бы ви рэви у готе:

— Мэрв, мэрво, вэрэ эм тэв бьжин.

Мэрв гот:

— Чь буйэ, вэрэ.

У мэрв кучьк бы хвэра бьр мала хвэ.

Бу эвар. Мэрв раза. Ниве шэве кучьк эвтйа, ле мэрв ранэбу. Кучьк гэлэки эвтйа. Мэрв Ньшйар бу у бь һерс гот:

— Кучьке, дьбэ тө бьрчин, вэки дэвтти?

Кучьк кэр бу. Лақ хар у кэт.

Жь ве рожеда кучьк ма щэм мэрва у наһа жи щэм вана дьжи.

Пьрс у пешдаин.

1. Кучьк чьр'а һэвалэки дьгэр'йа?
2. Эв чьр'а щэм к'ешришке, гөр, Ньрче нэма?
3. Кучьк чьр'а щэм мэрва ма?
4. Ве Ньк'йате бь рола бьхуньн.
5. Ньк'йате п'арэ вэкьнэ сэр дэрэща у наве ван дэрэща дайньн.

ХВЭ ТЭМБЗ ХАЙКА,
ВЭКИ САГЛЭМБЙ

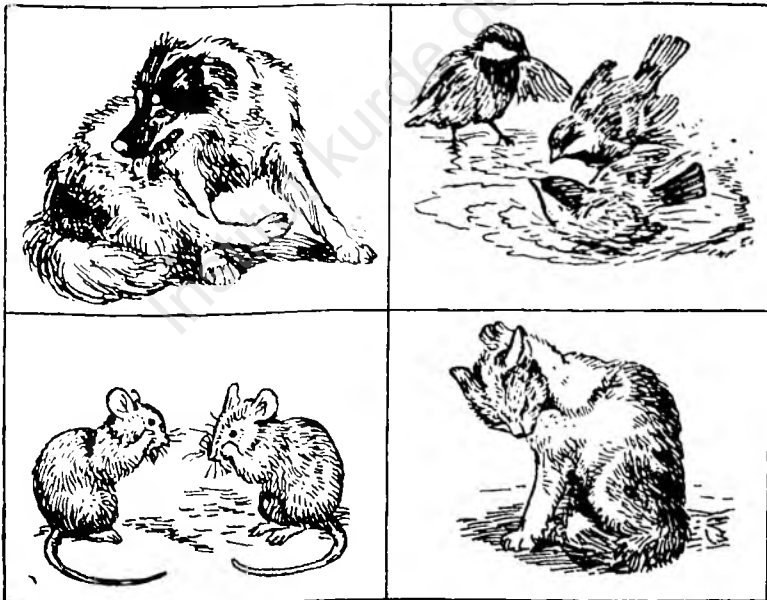

ХӨВӨРДАНА ДОХТР

Шагьрт бэрэв бун. Дохтр һатэ һөндөр, слав да
вана. Өвана рабун, слава ми вэгьртын.

Паше шагьрт бь готына сэрвере рунштын.

Дохтр гот:

Бежын, хвэ чава тэмбз дькын.

— Эз дьхвэзым дэрэда тэмзайеда чэнд гылиа
wə́рa бeжьм.

Өви гот:

— Бэри разане у сыба гэрэке бь сапоне дэсте
хwə, сэрчэ́ве хwə, гōh у стōе хwə бышон. Пөй хэ-
бате у бэри харьн харьне жи гэрэке мэрьв дэсте
хwə, сэрчэ́ве хwə бышон.

Нөйнуке хwə гэрэке тьме жекьн. Эвара, пөй
харне у сыба бэри сэрчэ́в шуштьне, дра́не хwə бы-
шон. Көфте щарэке һэрьнэ һөмаме у кьнще бьни
быгōһезьн. Сэре хwə wэдэда бышон. Бе утокьрн
гэрэке кьнще бьни ль хwə нөкьн.

— Щма́те готийө, wөки „Шуштьн - вөшуштьне
рөнг у руйө“.

С У В О Р О В

Сэрэке эскэре урьсайө мэзын Александр Васи-
левич Суворов wөхте пьчукбуна хwөда жь алне
сағламйа хwə гөлөки жары сыст бу. Ле чьмки дь-
хwəст бьбө эскэр, һөма пьчуктйа хwөда дөст бь
физкултурае кьр. Wөхта кал бунеда жи диса төрка
физкултурае нөдьда.

Эскэрэки Суворов wa дьгот дэрэда wида:

„Гава кө сыбө сафи дьбу, Суворов дөст бь физ-
културе дькьр у агриеда хwə бь ава сар мьздыда“.

Суворов жь эскэре урьс тэмзайи, сағләми, сэрхwə
бун, мерхаси, мөрдани дьхwəст.

М э с э л э

Льнге гэр'е
Нае бьн бэр'е.

Д Э Р М А Н Е Ч Э В А

(Мьжулия шьмаэ'те)

Щарэке чэве йэки эшийа. Гөнде ванда жи йэки бьлийан һэбу. Наве ши Лэванд бу. Эв—мэрьве чэве ши дешйан, гази көре хвэ кьр у готе:

— Лаво, һэрэ мала апе хвэи Лэванд, бежа чэве баве мьн дешьн, чька чь чарэке чэве мьнра дькэ. Һэма чэве тэ ле бэ, чька эв бь хвэ чь дькэ.

Гэдэ чу мала Лэванд, готе:

— Апо, чэве баве мьн дешьн, баве мьн дьгот, бра чарэке чэве мьнра бькэ.

Гэдэ кь өса гот, Лэванд дәсте хвэ да пыш хвэ у нава отахеда чу у һат. Дэнг нэкр. Өса сөһэтэк дэрбаз бу, дөдө у сьсе. Гэдэ леньһери эв дэнге хвэ накэ, хвэ жи дэрэнги дькэвэ. Вөгэрийа һатэ мала. Эв кө чу һөндөр, баве дәст хвэда пьрсн:

— Лаво, гьди, гэ чь гот, чь кьр?

— Қэ тышт жи негот.

— Ле һьлбэт?

Гэдэ готе:

— Тэ чава жь мьнра готбу, мьн жи өса жь шира гот. Эм рабу, дәсте хвэ да пыш хвэ, нава отахеда чу у һат. Нэ дэнг кьр, нэ һьс. Эз жи э'щызбум, вөгэрийам һатьм.

Баве гэдэ кәнийа, кәфхвөш бу, гот:

— Көре мьн, Лэванд һэр тышт жи готийэ.

— Чава,—гэдэ өшевмайи баве пьрсн.

— „Чава“,—баве гот, гава тэ дэрэга чэве мьн жера готийэ, эви дәсте хвэ дайэ пыш хвэ, чуйэ у һатийэ. Бь we йэке хвөстийэ тэ бьдэ сэрвөхткь-

рьне, wәки өз дәсте хwә тьме нәдымә чәвед хwә,
чәвед хwәда нәкәвьм, мьзнәдым, бь дәсте хwә нә-
шушти, йане жи бь дәзмале қылер тәмьз нәкьм.

Чәве хwә тәмьз хайкә.

Дәсте қыреж нәде.

1. Тәмьз у қәшәнг ль хwәкә, сәре хwә шәбькә.
2. Дәрсханеда щие кә ле рудьни, тәмьз хайбькә.
3. Отаха тәмьз хайбькә, өса жи кьнщ у мьдәсе хwә.

ЧӘВ ЛЬ СӘР ТЬЛИЙА

Сьвьке бьре Кәко жь шәһәр һатбу. Сьвьк кор бу.
Көре щинаре wана, Шао гәләки дьхwәст дьһа
незик бь е корфа бьбә нас, дьхwәст бьзанбуһа, wә-
ки чава дәрбаз дькьн.

Рожәке жи Шао чу мала хале Кәко. Дит, кә
әве кор сәр тәхтәки бь дәста нәхьша дькә.

Шао пьрси:

— Хале Кәко, һөвалә Сьвьк набиһә, ле нәхьша
чава сәр тәхтә дькә, әw жи нәхьше бәдәw?

Хале Кәко гот:

— Әw чийә, жь һәриә ләйстоке өса че дькә,
Һәwаса мәрьва пера те. Хенжи we йәке жи, әw
хwәндьне занә.

— Чава дьхунә, дьввисә?

Кэко гот:—Съвк, ша кгеба хвэ нишани Шао
бькэ.

Съвк кэнпйа у жь шкафе ктебэк дэрхьст.

Шао леньһери, дит, кё ль сэр һэре ктебе гё-
пък һана.

Съвк тьпийа хвэ мани сэр ван гёпъка у ёса
лэз хвэнл, вэки Шао ёщепмай ма. Съвк гот:

— Жь һинбунейэ, чёвед мьн набиньн, ле дэсте
мьн һэр тьшти дькьн, һини һэр тьшти бунэ, чёвед
мьн ль сэр тьпие мьньн.

Жь ве роже шунда Шао һэртъм дьчу щэм
Съвк. Ёви жь ви зёф һьз дькьр. Съвк рьнд дьс-
тра у саз дьхьст.

Ёви Шаора дэрэда ве школеда шьровэдькьр,
ль кедэре һини зэмбил у чотк чекьрьне кьрбун.

Паше, гава Шао дьһатэ һондёр, е кор дьгот:

— Шао, тё һати?

— Тэ чава занбу эьм, нэ тё мьн набини?

— Ёз жь ревачуне заньм.

— Ле эз нькарьм.

— Вэки хвэ дайни, тёе һинбьби у нас бьки.

Пьрс.

1. Бежьи Съвк хэбата чава дькьр?

2. Гёкьмэта Совете бона кора школ у дэзгэхане ча-
ва вэкьрьнэ?

С И У Д Ё К О М Э К Д А Р

Шагрт сэкьнин, слава дэрсдар вэгьртън у ру-
ньштън. Дэрс дэст не бу. Дэрсдар дэрһэда саглем-
йа дранада хэбарда. Гава ёви шьровэкьрьна хвэ
хлазкьр, шагртага гот:

— Wə фѐм кър?

Шагрта шаб да:—Бәле!

Дәрсдар гот:—Wәки ѓсанә, әзе пьрса бьдьмә wә, һун жи шава мьн бьдьн. Ә тәм, бежә, чәнд дрәне мәриа һәнә у бона чьнә?

— Си у дѓ дрәне мәрпа әнә: дран харьне дь-һерьн, һур дькьн, ѓса дькьн, wәки харьна кѓ дьхѓн рьнд бе мәһандьне.

— Растә. Авдал, тѓ бежә, әмал чийә?

— Дран бь гьнйатәки сии у брѓква һатьнә ньхамтьне, wера дьбежьн әмал. Әw гәләки гәwишнә, ле wәхта бь дрәне фьндәга йәне гуза дьшкеньн, дран дькарьн бьшкен, тәрк ле кәвьн, храб бьбьн, ѓса жи гава пәй ава гәрм пәра-пәра ава сар вәдь-хѓн, йан жи тәмьз хай накьн, ван чаха дран храб дьбьн.

— Пак, руни. Суто, тѓ бежә, чахе кѓ әмал дьтәркә, чь дьгәwмә?

— Wәхта әмала дрәне дьтәркә, гәлиштѓк пещи-да тен. Микроб тьки ван дәра дьбьн у дрәне храб дькьн. Wәки wәхтеда нәдьнә гәншкьрьне, әw гәлиштѓк дькарьн мәзн бьбьн у дрәне гѓл бькьн.

— Растә, руни. Кәwе, тѓ беж , гава кѓ дран храб дьбьн, чь дьгәwмә?

— Гава кѓ дран храб дьбьн, рәш дьбьн, дешьн, пьду у сурәт дьwәрьмьн. Бь дрәне храб мәрв пька-рә нан, гошт рьнд бьщу. Әw йәк зраре дьдә мәрпа.

— Зѓф рьнд, руни. Зере, тѓ бежә, мәрв дрәнед хwә чава гәрәке хайкьн?

— Дрәне гәрәке бь дәрмане дрәне сьба у әвара тәмьз бькьн. Wәхта тәмьзкьрьне чотке гәрәке жь

алие расте бьбьн алие чэпе, жь алие чэпе бэр бь
е расте, жорда-жела, желд-жоре, вэки орта дранада
тыштэк нэмниэ. Фьндэда, гуза у тыштед Ышк гэр-
рэке бь драна нэшкеньн, бь дэрзйа драна нэкольн.
Сале шарэке, йане дб шара гэрэке дрәне хвэ ни-
шани дохтре драна бькьн.

— Эфэрьм, руни. Вэки бсанэ, гэли зара, гэр-
рэке лун дранед хвэ рьнд хай бькьн, вэки саглэм
бьн. Даредар бь ми тэһари гьлине хвэ хлаз кьр.

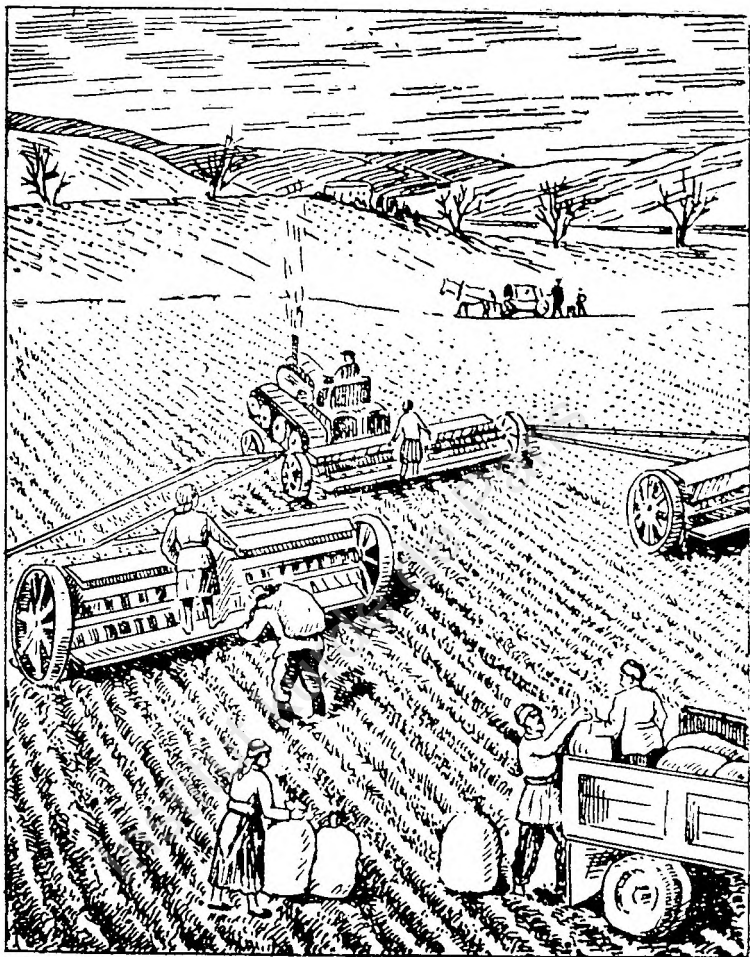
Пьрс.

1. Драна гэрэке чава хайбькьн, вэки храб нэбьн.

Э в ч и й э

Ода шушти-мушти

Бьр'э кал теда руншти?

ЧАНДЪНА БЪХАРЕ

ЌСЭКЪН, ЧЪКА ЛЪ НАВА ЗОВИА ЧЪ ДЪКЪН?

БЪНАР НАТ

Бънар нат, рож гэрм дьбьн,
Бағала соргёл вэдьбьн,
Тэйр жь бэриэ диса тен,
Ль чйа, бани у тэразьн,

Авед щэва дьбэзын.
Көлилке сор у кэск радьбн,
Көр у қиз жи шадьбн.
Қарафила бағ дькьн,

Несирада дарда дькьн.
Нэр али шабун һэйә,
Чьмкө дэвран йа мэйә.

Ә W Ч И Й Ә

1. Дьк'экә, дьк'ванәкә. Чар минә, бэранәкә¹.
2. Шкәфта һ'афери т'эжи нерие кэвәри².
3. Га дьчә аш, поч'к начә аш³.

---

¹ Дәст у т'эли. ² Дәв у драң. ³ Кэвч'и.

Н. ТУМАНИАН

РЕШИЛА БӨРТЬМЕ

1.

Пәнше тэва бьхаре авитэ сэр гуча бэрфе, у бэрфе һедика һесре аве рет. Длопа зэлал ньгьти сэр ёрде, тэви длопнэ дьне бу, у һэвря глоли жере бун.

Глор дьбьн у дькьнэ пьстэ-пьст:

— Ре бьдә!...

Қалчичәк фькьри у гот:—Өва кийә дькә пьстә-пьст? Сәре хвә бьльнд кьр, тэва бьхаре дит у жь шабуна бинәкә хвәш же һат.

2.

Длоп пешда дьльвә, расти дьлопьянә дьне те,
дьпърсә:

— Гәли хушкьно, һун жь кедәре тен?

Длопед чәвкание шабе дьдья:

— Әв дәр тәнг бу рйа мә тари бу. Бьн әрде-
да мә анцах һәвдә дит у мә ләзанд, әм дәркәтьнә
дәрва. Вьра чьда ронайо, чьда аза. Һәвалед мә зу-
да рекәтьнә, мә дайә пәй вана.

Длопе бәрфе газикьрын:—Әм жи вәра тен, гәви
длопед ава канне бун, һәвра бун әрә.

У бу хөшә-хөша ава әрә, бәржер кьшйа.

Гоньке чьдәд дара һьшйарбун у готьн:

— Әв чь дәнгьн, дьбәк бьһарбә ида у кәркед
хвә әхьстын.

3.

Әрә чу гьһиштә әрәкә дьне, бунә щәв. Щәва
һарбуйи бь бае хвә бәржер кьшйа, қум, бәлгед
һьшкбуйи жи бь хвәрә дьбьр.

Длопа мә тәви һәвала дькьрә хөшә-хөш, бь
дәнге бьльнд дькьрә газн:

— Ре бьдья!

4.

Щәв зутьре чу гьһиштә щәвед минани хвөйә
диньк.

Щәв вөрьми, пелед ве ль һәв кәтьн, бь зәрп

кэвред мэзын глор дькыр, даред сал у зэмана жь
кожева радькыр, ль доре кэвие хвэ дьхьст. Бь нэ-
вале хвэра дькырэ һевэрзэ длопа мэ:

— Ре бьдын!..

Ле чэм дькышпа бэржер.

5.

Пелед мэзын бь бера тэвайн ль сэр бэре дьһө-
жьн, ль һэв дькэвьн, кэф ль сэр вана дькэвэ. Дло-
па мэ ль сэр блдокэке мэзын сфарбуйэ, чава дь-
рэдьсэ, дьлизэ, шадьбэ.

Нышкева те дэрдьхэ, вэки жь пеле аве дьдэтэ.
Тэв we гэрм дькэ у гази щэм хвэ дькэ.

Гэлэки сьвьк бьльнди жоре дьбэ, дьфьрэ бэр
бь эмане шин, бэр бь тэва пэнщэрин. Дьфьрэ
незики хушкед хвэ дьбэ у ванара дьвэклинэ жь
нава эвра дьбежэ:

— Ре бьдын!..

6.

Жоре эвр дьгһижэ эврэки дьне у мэрвь тыре
дальдьянэ. Эвред рэшэ-тари бь һэвра шэр дькьн,
дькырэ гөрэ-гөр, брук давитьнэ һэв. Длопа мэ жи
хвэ давите ви али у ви али: дьһөжйа, дьзвьри,
дэф дьдэ у бе сакнандьн дькэ гөрин:

— Ре бьдын!..

Гышк дьбежьн:—Ре бьдын у нышкева бь зэрп
тенэ бэржер, дьрьжьн жере, бэр бь эрде.

Эрде һышкбуйи жь һатьна бьһаре бэшэрхвөш

бу. Длопа мѧ кѧтѧ нава зѧвике, кѧт бѧр кока сьмлѧке. Сьмл рабу у кьрѧ гази:

— Ревниѧ нѧртѧме. тѧ бѧ хер нати, мьн чава мѧкѧрнѧ тѧ дькьр.

Пьрс.

1. Длоп чава пешда нат?
2. Длопе ревитикѧ чава кьр?
3. Кани жь чь чедьбьн?
4. Эрд, щѧм у ч'ѧм чава пешда натьн?
5. Т'ѧве длоп к'ѧда бьр?
6. Длоп ль ѧ'змин т'ѧви чь бу?
7. Длопа аве к'ѧтѧ к'ѧдѧре?
8. Сьмле чьр'ѧ бира длопе кьрбу?

ЧЬВИКА СѧР ЪЕЛННЕ

1.

Бьнар бу. Рожѧ хвѧш бу. Ъѧр алиѧ бина гѧл у гьние дьнат, хѧшѧ-хѧша авед каннѧ бун, ль ѧзма-не сайн тѧйр у ту дьфьрин, дьчун, дьнатьн: нѧва-бьр дьбун дьчунѧ щие дур. ѧз у дѧа хвѧ дьчун гѧнде щинаре мѧ, вѧки чѧнд диза, купа, кѧска биньн. Дѧа мьн нѧй дѧсте мьн дьгьрт, щарна мьн дѧсте we бѧрдьда: дьрѧвим, дькѧнѧм у дьрѧфьсим. ѧзи бехѧмбум.

Дьна ѧм незики гѧнд дьбун у we дѧме мьн кѧвьрѧк нѧлда у авитѧ чьвикѧке. Чьвик алики кѧт, кьрѧ чьвтин, паше рабу, кьрк кь бьфьрѧ, ле нькарбу. Ви чахи ѧв бь льяга рѧви. Мьн да пѧй у гьрт. Дѧа мьн, гава чьвик дѧсте мьнда дит, кьрѧ гази,

нат гъништэ мьн. Чъвика бе имдад жь дэсте мьн гьрт, перс бу у гот:

— Лаво, тэ чъра бса кър, нэ эва чъвика сэр хелинейэ, ки занэ хелина ве нъна ль кедорейэ. Бона чь тэ лехьст?

Мьн гот,—Дае, жь дэсте мьн чу, эз жи нъзаньм. Ле тб чава зани. вэки йа сэр хелинейэ?

— Лаво,—эве гот,—бэре эълын нъна бьнарэ, вэхте неккърънейэ у щуцьк дэрхьстьнейэ, йа дбда тэ чъра зьлке нав нбкбле веда гэ пэдит? У эве пэре чъвике жь хуне тэмьзкър, льнге же гьреда, паше да мьн, вэки бэрдьм. Мьн бэрда. Чъвик фьрийа, ле гэлэки нэчу, щики незик дани, пара вэгэрйа у мэръва тьре мьнра дьгот: „Тэ чъра пэр-баске мьн шкенанд“. Эз равим, вэки диса бьгьрм. Мьн дйа хвэра гот, эзе бьбьм мале, бэра Шэра хушка мьн пэр у баске ве бьщэбринэ, ле дйа мьн нэһьшт у гот;

— Лаво, эв дьна хьраб, вэки эм бьбьнэ мал, пэр у баске ве жи бенэ щэбрьандьне, эв тэйах надэ. Хелина ве ван дэрайэ, эве щие дур, бе хелин, бе нек у щуцька һьшк бьбэ. Пак эвэ, вэки бьхели рэһэт.

Мьн иди дэнг нэкър, ль руге дйа хвэ ньһери, эв бэр хвэ дькэт.

2.

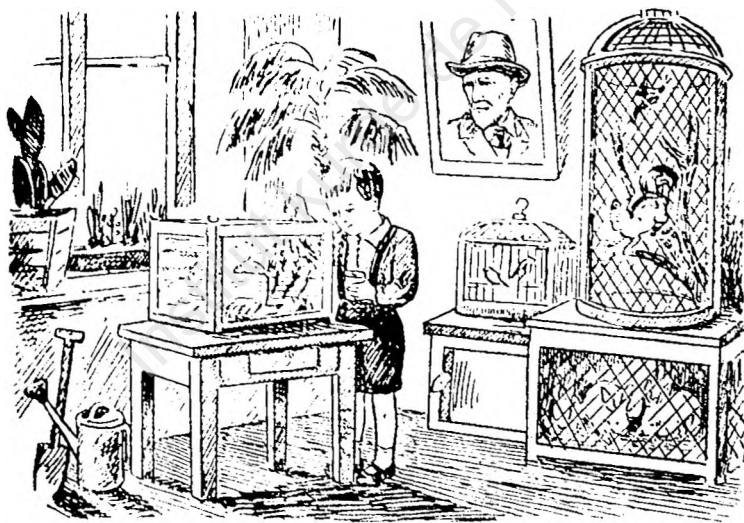
Эм чун, ле ве щар нэ дйа мьн хэбэр дьда, нэ жи мьн зароти дькър. Гава ем гъништънэ гбнд, ма шьхбл гэданд у вэгэрйан, мьн бона хатре дйа хвэ гьраркър, вэки ве чъвика бриндар кэрэ-кэр бьгьрм,

бъбьм мале. Брина ве бьдъмэ гэнцкърьне у дуса,
биньм ши ши , бь дэсте хвэ бэрдьм. Ле гэлэки ле
гэрйам, мьн нэдит. Дйа мьн жи дина хвэ да нэр
шия, дуса нэдит.

Әм иди һатьн.

* * *

Жь ве рожа бьһаре һета ньһа жь чьл сали зе-
дэ дэрбазбунэ, ле эз дэрэҫа ве чьвикеда нькарьм
биркьм, вәки мьн щие бәла—сәбәб леда...

1. Әва отаха бона чийә? 2. Чь ль ведәре һөнә,
бежьн. 3. Зарб чь дькә? Қьсәкьн.

Б Ъ Ъ А Р

Щан, щан бьһар, тӧ хвәш бьһар,
Һәв зедәбун бәрхьк у кар,
Чунә чолә пәз у дәвар,
Кӧблик вәдан кәвшән у вар.

Бьһара мә чьга хвәшә,
Бәрф һәлийайә, әрди рәшә,
Бағ у бағчә тәви нәхьшә,
Бина вана чьга хвәшә.

Бьһаре, тә әрд жь хәв рақыр,
Гӧл у гьһа хәмледа кьр,
Авед чәма тә тәвда кьр,
Тәв у аве дьһа шақыр.

Тә шадьбьн бәрх у бәрхван,
Пәз у дәвар, дәр у доран,
Кӧр у қиз у пире зөман,
Тракторист у шьван, гаван.

К Ъ Ш Й А Р Б У Н А К Ә Б Е

Кәба гәнъм бьн хвәлиеда тәмамйа зьвстане ра-
забу.

Пәнщед тәва бьһаре әв һьшйарқыр.

— Ышқарбә, бьһарә дьһа!

Кәб һьшйар бу: крәсе хвә қәлашт, пәнщкед
хвә кӧта нава хвәлийа кәврәк, бона қьһят.

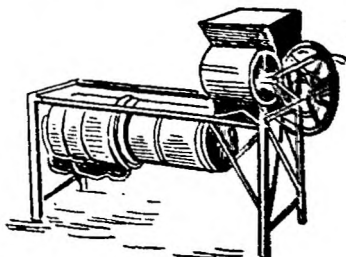
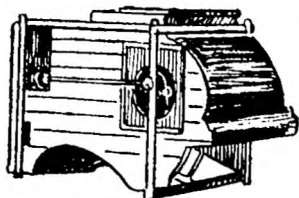
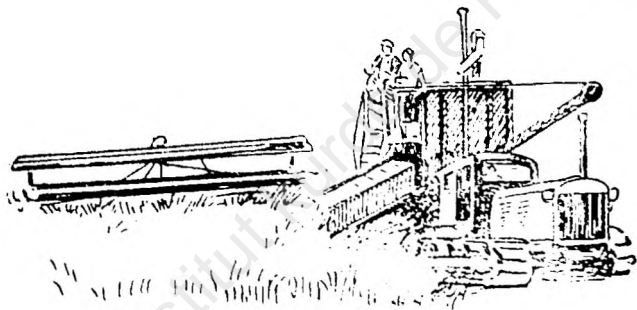
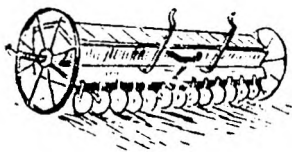
Пәнщед тәве әв бьльндқыр. Әв бьльнд бу у
ньшкева зилә we жь бьн хвәлие дәркәт.

Чь гэрмбу, чьдас хвэш у гөлэш бу доравед же
аза, бин вэкьри.

Генкайна сьбе чьлкэ ави дани сэр зьлке веин
ниввэкьри у кьрэ пьстэ-пьст:

— Сьба тэ бь хер!

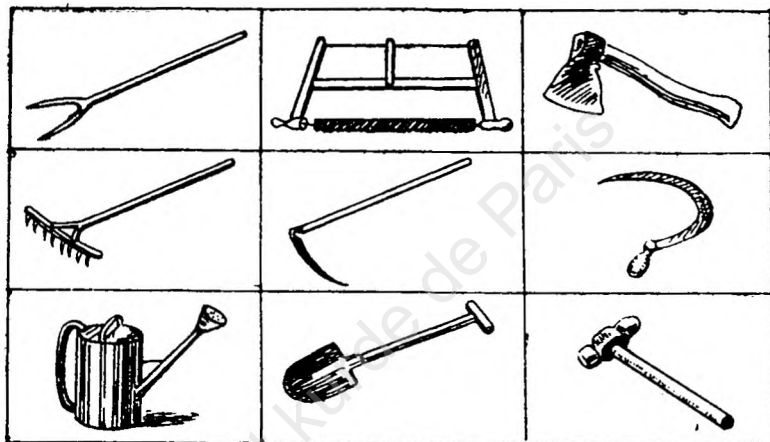
МАШИНЫ ГОНДИТИЕ

Шьк'ла бьннер'ьн у бежьн, чька пе к'ижан машине чь дькьн:
(Машина резр'эше, трактор, комбайн, машина ба-
дане, т'охьмт'эмьзкьрьне)

Ь А Щ Ә Т

1. Наве ван һащәта бежън.
2. Жъ ван һащәта кижан бона бостана лавъмън.
3. Һәр һащәтәк бона чийә?

Бь бьрәке дьбрьн,

Бь дәсе...

Бь мәре...

Бь балтә...

Бь аврәше...

Бь сетълие...

Бь тьрмьхе...

Бь чакуч...

Бь керәндие...

(Тьрмьх дькън, дьчънън, ав дьдън, чөл дькън, ледьхън,
дыдрун, лод дькън).

ЛЭГЛӨГЭ МӨ

Бьһара хвәш дуса һат,
 Ба у багәр тәв һьлат,
 Өшг у шабун дьне кәт,
 Ләгләга нар веда һат.

Һелина ве бьльндә,
 Ль орта гөнд щне рьндә,
 Колхозника чекрийә,
 Вәки һәрсал бе гөндә.

Ләгләга мө рьндькә,
 Ве дьгәрә дор гөндә,
 Нәр у баска һәв дьдә,
 Һелина хвә ша дьбә.

Ләгләга мө дәлалә,
 Чәвбәләкә, бәдәвә,
 Нава мерга дьгәрә,
 Гөндә мөра шадьбә.

К И Д Ъ Р Ә Ш И Н Ы

1.

Дәрсдәре гот, вәки мәрвь гәнъм, щәһ, гарьс,
 ачар дьрәшиньн.

Өшо пьрси:—Ле ки дарә мешә, гөл у гьһие
 дәшта дьрәшиньн. Хвә мәрвь вана жи нарәшиньн?

Дәрсдәре гот:—Щьмо, банздә, һәрә ве шин-
 кайа һьшкә мина ситәвка бьгьрә.

Шьмо гьрт у ани.

— Зарно, дэ ньна бежын ке эв шинайи дьбьр?

Гьшка гот:—Бае, бае.

— Дэ ньна лебьнһерьн, чька ль сэр ньча чь һэйә?

Өwana гот:—Тохьм.

— Дэ бежын, гава кӧ тохьме гьһпе, кӧлилка дьгьһижә, ба чь жь ван дькә?

— Ва дьбә һәму дәра у бәла дькә.

2.

Чунә мешә.

Дәрсдаре гот:—Асе ща бьнһерә, чька эв чьвик чь дькә?

— Севе дьхвә.

— Тәйр у ту иди чь дьхӧн?

Нуре гот:—Нӧлийа, шилана.

— Эшо, нав бәре ван дарада чь һэйә?

Эшо гот:—Дәндьк.

Дәрсдаре гот:—Расвә, тәйр у ту әмиша дьхӧн, дәндьк у тохьме вана дькәвьн нав дәшта у мешә. Диса тум жь вана че дьбьн.

— Дэ ньна бежын, ида ки дьрәшиньн?

Шагьрта щаб да:—Тәйр у ту.

3.

Өwana рейа хвәда чун, гьһиштьн щәвәке.

— Зарно, бьнһерьн, чька ава ве щөве чь тинә?

Зара тохьме сәр руе аве ньһерин.

Вана щаб да:—Тохьм, тохьм.

Сәйране әщевмайи гот:

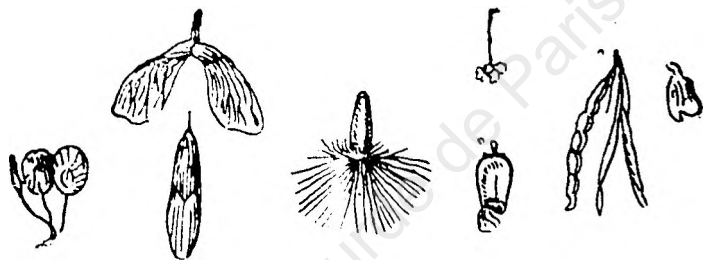
— Демәк ав жи тохым дьрәшинә?
Дәрсадаре гот:—Өсанә, ав вана дьбә у дь нава
дәштада бәла дькә.

4.

Зарё нава гьһнера чун.

Дәрсадаре гот:—Сьмо, әв чийә бь кьһще тәва
гьртийә?

Сьмо гот:—Тохьме зәльдокә.

Зәрифә бь кән гот:—Демәк әм жи дьрәшиньн?

Дәрсадаре гот:—Һьлбәт. Әв тохым бь кьһще
мәрьвара, бь һьрча һәйванәтра тенә зәльдандьне,
дькәвьн щикк дьне у дьһһижьн.

5.

Дәрсдар руһһшт сәр кәвьрәки. Готә шагьрта:

— Рунин, чь кә вә бьһист, һьндьк бу. Тохь-
ме өса жи һәнә, вәки хвә-хвә бәла дьбьн.

Наше ктебәк вәкьр, бәлге вә вәкьр, шькьл ни-
шан да.

— Дә, ль ви шькьли бьһһерьн.

Бынһерын чәрме йәке тәдһайә, мәрв һәw занә агьр дькә, тӱхьм мина гӱлле дьчә.

Тәрк ль гальчьке йәке кәтийә, тохьм чар али бәладьбә.

Шурәк жи нола парашутанә, wәхте ба те, әw дәвә-дәви сәд, дӱсьд километри дькарә бьфьрә, һә-рә щие дур, щие ӱса һешин бьбә, wәки тӱ qә фькьр наки.

Е ӱса жи һәнә, wәкн бь нәр у баскьн, хwә-хwә дьфьрьн.

Пьрс у пешдайн.

1. Ба, тәйр у ту, ав, һ'әйwane бь пьрч' т'ӱхьм чава дьдьнә бәлакьрне?
2. Һун т'охьме чава заньн?
3. Шур'е т'охьма бәрәвкьн у биньн школе.

ПИОНЕР У ДУМӘQӘСК

Пионер гот:

„Думәqәске, думәqәск,
Тә wәтәне мә дьхwәст,
Фьри, һати, нәр у баск,
Әм зӱф шанә тә кьр qәст“.

Думәqәске шабда:

„Мьн wәтәне wә кьр qәст,
Wәлате хwәш у сәрбәст,
Әз дьзаньм wә дьхwәст
Мә бьбиньн сьдге раст“.

Пионер гот:

„Думәдәске, дөләли,
Готна тәйә, бауәрби,
Вә һыз дькьн һәр. мәри
Бьфьр, бьстре чар али,

Пьрс у пешдайн.

1. Хәбәре пионер бьхуньн.
2. Бьхуньн шаба думәдәске.
3. К'нжан тәйр у ту вәдьгәр'ьн?

ДӘШҖБЕЖЕ БӘРБАНГА БЬҺАРЕ

Тәв һәлә дәрнәкәтбу. Пьшкева жь чһае пешбәри гөндә мә рое һәнц вәдә. Пәнщед роже нав кәвьр у зьнараһа авитнә сәр гөндә Әләгәзе. Чһа у бани һеди-һеди жь хәва шәве рабун. Бь мерга—щина дьша кәт бу, щина жи ави кәт бу. Жь чһае Әләгәзе баки нәрм дьһат у һешһанй жь длопе дәһае у авие дауәһанд. Дәшҗед чьвикеһ вит-витани жь бәста мьжгьрти дьһат. Әһана жь щие хвә рабун у фьрин. Мь пәй ван чьвике дьне жи фьрин, бьльди әзмин бун у әламкьрын, кә сьба бьһаре һат. Шагрт зу-зу һьһар бун, жь щие хвә рабун, сәр-чәве хвә шуштын, тәһтһа хвә харьн у чунә бәр бь мале.

КЛАМА ТРАКТОРЕ

Һәлә кәв нәкәт бу сьбе, ле апе Шәуеш ль сәр льнга бу. Әһ һедика мале дәркәт у бәре хвә да бәр бь кәвшәне гөнд. „Чь сьбәкә хвәшә“,—әһи

хвә-хвәра гот у пешда чу. Чарһьлге ши һешнайа тәэ рабубу, кӧлилкед рәнг-рәнги сәред хвә бьльнд кьрбун у мәрв тьре we сьба зу слав ль ши дькь-рьн. Хӧшә-хӧша щәw у канйа бу, шитә-шита тәйр у туйа. Wәлат бь рожа тәзәра һьшйар дьбу у гӧл дьда. Ле апе Шәwеш ль wана нәдһнһерц, дәнгед чьвигед бьһаре нәдьбьһист. Әши жь дурва дит, wәки кәwшәне дӧһи хам шәwда ида ракьрьнә. Әщевман ма. Шабу, бәшәра ши хвәш бу у дәст хвәда һатьн бире рожед зарӧтна ши, рожед бәри револйусиа Октябре. Һатә бире әw рож, гава кӧ баве ши әw бь хвәра бьр щот. Әw пешйа га дьчу, ле баве радькьр. Чәнд щара щот шкәст. Баве чәнд щара бьрә гӧнд, wәки чекә... У һята ракьрьн, һята чун зәвйа дьне ракьн, иди мәһа бьһаре пашьн дәр-баз бу, wәхт дәрбаз бу. Ә, нане wан we чь буйа: зрав, серәк... Паше бира ши һатьн рожед чьһине. Баве һята бь керәндике зәвие дәрәнгкәти друт, һята ани бедәре, сӧр у сәрма чие жи хвә пера ги-һанд, папзе сәри кӧта. Сап бедәреда ма, шьл бу у нәһатә кӧтане...

Һаләки зәлул бу, чәтһн у храб бу чахе бәре, чахе зарӧти у хортанйа апе Шәwеш...

У кале зәмин пешда чу, гьһиштә сәре тӧпәкә. Сәкьни, дина хвә дае, ле ньһерц, wәки ши али тӧпе жи ракьрьнә, һьндьк майә хлаз бькьн. Зәвйа рәш дькьр, нава шәwәкеда, шәwәкә бьһаре гәләк ра-кьр бун. Е радькьрьн тәне се тракторист бун. Жь wан һәрсека йәк жи нәвие ши бу—Шако. Щара пешьн бу, wәки Шако радькьр. Кальк сәба ши ӧса зу рабубу, wәки бь чәве хвә бьбинә хәбата ши дь

нава кəвшəне колхозеда. Жь вəхте баве һəта нə-
вне ши əмр гəлək у гəлəки һатбу гəһастьне. Дəвса
га у щот трактор дьхəбьтин, дəвса гəлək у гəлək
щоткара—тəне се тракторист дьхəбьтин. Дəвса „Һо-
ровеле“ əви бьһист кламəkə тəзə. Клам дəрəда
тракторе у сьба тəзə бу:

Сəре котане һəзə,
Бьне котане һəзə,
Трактора мьн дьбəзə,
Шəв у ро щəm we йəkə.

Пьрс.

1. Апе Шəвеш чьр'а сьбе зу рабу?
2. Чь дит у чь һатьнə бире?
3. Əви к'ламəkə чава бьһист?

БƏРХВАНЕ КОЛХОЗЕ

Бəрхвано, һа бəрхвано!
Бəрхвано, тəв дəлало;
Чəврəшо, бəжнзраво;
Дəрбдаро, бəрхвано.

Бəрхване колхозейə,
Дəлале колхозейə,
Əзизе дайка хвəйə,
Дəрбдаре колхозейə.

Бəрхвани пионерə,
Дəлали пионерə,
Бəрх у кара дьчєринə,
Əрде хвəш дьгəринə.

Бəрхвано, бəрха бинə,
Əварə, бəрха бинə,
Дə бəсə бьчєринə,
Бəрх тєрьн, бəрха бинə.

Бəрхвано, һа бəрхвано;
Бəрхвано; тəв дəлало;
Чəврəшо, бəжнзраво,
Дəрбдаро, бəрхвано.

ТЬШТӘКИ МЫН ҺӘЙӘ

Сындрук сәр сындруке,
Клит, мьфтә дәсте букә,¹⁾
Әш чийә?

Һөлдөм-дөлдөм,
Чарпе, дө сьм²⁾.

Сәр ыррежә, дәв дрежә,
Дәст дьдьме бәр давежә.³⁾

ПӘНЩЕД РОЕ

1.

Ро дәркәт у зәр-зәрқанд, лә һәр дәрә пәнще
вәда.

Щара пешьн пәнще we авитьн сәр һелина чви-
ке. Чвик һыйар бу: һәр у баскед хвә лә һәв дан,
жә һелина хвә дәркәт, һәвабьр бу: чу жоре у бь
дәнгәки бьлньд стра: чьв, чьв, чьв, вит-вит.

2.

Пәнще дөда авитә сәр кеуришке: ке'уришке гө-
һе хвә бәл кьрьн, лә ви али у лә ви али вьһери,
чьнг да, чу кәтә нава гөл у гиһа, дәст бь төштиһа
хвә кьр.

¹⁾ дәстар'.

²⁾ Дәри.

³⁾ Т'вьнг.

3.

Пәнше сьейа кәтә сәр мришка. Дик пәр у бас-кед хвә ль ләвдө дан у банг да: ги-гъли-ги... ги-гъли-ги. Дик гази мришка кър, вәки жь тара хвә пәйабьн, бен у тәштйа сьбе бьхөн.

Мришк фьрин жере, кьри кьртә кьрт у сәр гьлие дик дәст бь тәште кьрын.

4.

Пәнше чара да сәр мوزه лънгьв. Моз гәрм бун, жь петеке лънгьв дәркәтьн, кьрынә вьнгә-вьнг у фьрин, чуи ви али у ви али, вәки жь сәр кблилке рәнг-рәнги харна хвә бәрәв бькьн.

5.

Пәнше пенща авит сәр щи-нвине кбрәки жирьк у чәве ви хбранд.

Әви жь щие хвә банзда әрде у бь ләз ләзр бу, вәки ләрә школе.

Пьрс.

1. Тө сьбә-сьбә чь дьки?
2. Де у баве тә чь хәбате дькьн?

ЗӘВЙА КОЛХОЗА МӘ

Чьда шинә зөвйа мә,
 Чьда әшқә дьле мә:
 Тө кблилка гонде мә,
 Бәжндә, шинбә зөвйа мә.

Бьхэмлө, тьжибө,
Сөлам тәра зөвйа мә,
Һәрсаля һасләте дьди мә,
Тө зөвйа гәиме мә.

Вәхте бьһаре шин дьби,
Миная кәлилка бин дьди,
Тө зөвйа мэйә кәбар,
Тө назьки, амндар.

Ле һавине сәргьран,
Смьле тәйә тьжи нан,
Чьда баши тө һәйран,
Тә разинә колхозван.

Дайна тәйә гәлә гран,
Жь холе тиньн колхозван,
Тьжи дьбын ь'мбаре мә
Тө гөмана дьле мә.

Чьда шинә зөвйа мә,
Чьда әшқә дьле мә,
Тө кәлилка гөнде мә,
Бәжндә, шинбә зөвйа мә.

Кәвре һавине
Баве кадине.

ЭЙДА ГӨЛАНЕ

ЙӘКЕ ГӨЛАНЕ

Һәй һәвално, гөланә,¹⁾
Мәһәк, мәһа гөланә,
Щан, һәвално, гөланә,
Рожд хвәш гөланә.

Йәке гөлане әйдә,
Әйда йала у гөндийанә,
Хвәшбә Йәке гөлане,
Бәжи Йәке гөлане.

Пьрс у пешдайн.

1. К'и әйда гөлане дькьн?
2. Дәрәдә әйда гөлане бежьн у бьньвисьн.

ӘЙДА АЛТЪИЦАРИЕ

9-е гөлане, 1945-е сале. Ве роже дь төмамйа
вәлате Советнеда жь шәһәре де һәта щие лапә дур
е вәтәне мә-хәбәрәкә шабуңе һатә готьне:

— Шәр кәта бу, мә алткър!

Щьмаәт бь әшқ у ша, бь кән тьжи кучед шә-
һәра у гөнда бун. Мәрв кә расти һәв дьһатьн бь
шабуна һәвдә һәмәз дькьрьн; чөвронайи дьданә һәв.
Әвана бь кән у әшқ слав ль ван мәрва дькьрьн, е

¹⁾ Май.

кõ жь аняа шер вөдыгөрийан. Гьшка дьхвәст дәс-
тед вана быгьвешьн, кõлилка пешкешн вана бькьн.

Клам дьһатьнә гогьне. Музике ледьхьст: гиз у
хорта ль һәр дәра говөнд дьгьртьн, дьлистьн.

Ле эваре сәһәта 9-а ль куча у мала һәр тьшт
стөдъри. Мәрвед аһьл у шаһьл, тәмаһьа вөлате
мә гõндарйа дөнге ви мәрви кьрьн, ке кõ Вәтөн
гиһандә рожа алтьндарйа мөзын, гõндарйа хәбәр-
дана И. В. Сталин кьрьн.

Бьра хвәш бә Ордиа мә Совете мерхас, һа бь
өгити хайкьр хвә-хвәтнийа у азайа Вәтин у дьжмьн
да алткьрьне.

Г О Л А Н

Мөһа гõлане мөһөкә хвәшә,
Чьл у чйа дьбьнә нөхьш.
Һәр чар али те бина хвәш,
Зарõ ша дьбьн бь дьле гõләш.

Щәw у кани һәв дькөвьн,
Дәшт у зозан кõлилк дьдьн,
Гõл у гиһа һәв ша дьбьн,
Көри у сури ре һәв надьн.

Пионер зу-зу һьшйар дьбьн,
Бина һөва хвәш дькьшиньн,
У бь әшq, бөшәрөхвәш
Вәтинра кõлилк дьдьн.

Ш Ә В Ә К Ә Г Ө Л А Н Е

Сала пешьн бу, веки Щэло комсомоли бэрхван дьчу бэр пез. Сэрвере совхоза пез әв бь Бәкьре шьвани пьспорра дани. Вана кәре пез тәв дьчераңд. Щэло зуда бьһист бу наве Бәкьр. Занбу, вәки әви бона хәбата хвәйә рьнд ордена Бәйрада Сорә хәбате стәңдийә. Бьһист бу, вәки пез рьнд дьчериңә, — тә паз зәйа нәкьрийә. Совхозеда һөрмәта Бәкьр зәф дьгьртьн.

Щэло гәләки дьхвәст гьлийа жь ви бьбһе, вәки бь хвә жи бькарбә пез рьнд бьчериңә.

У рожәкә өса һат.

Бәкьр у Щэло шәвәкә гөлане хвәш гөһера Кәлода пез данә мәхәле. Гивәрон бу, бина баки һеньки нәрм дьһат. Зати бин у бога гөл у гһе әв дәр һьлда бу. Шьвана һәр һениц сайл теркьрьн у дора пез авитьнә толане. һатын, феза гөһереда кәчьк дадан: шива хвә хвөрьн у һаше Бәкьр блуре хьст. Дөңге блура ви ве шәва бьһарейә хвәш чарһьлгә һьлда. Әви кьламе тәзә ледьхьст, кьлама „Пеноре колхозе“, һа „Нерһа“. Щэло бәр шәвҫа һиве зур бубу ме дьһери, тер нәдьбу нә жь диндара ви, нә жь блур лехьстьна шийә ве шәве. Тьштәк һатә бира ви у бейәмди хвә ьрәек ва да сәршьван:

— Апе Бәкьр, бьбахшиңә, нә тә жи шьхөләки мәзьн кьрийә, вәки Москвае жи наве тә заньн у һөкөмәте тә пешкешкьри, набә, вәки тә сәрһатийа хвә у дәрәҫа хәбата хвәда мьһра бежи.

Бәкьр бәшәрхвәш бу, блур дани шие ве у бе на-накьрьн хәбәрдана хвә ва дәстпекьр:

— Көрө мьн, тә пьрсәк рьнд да. Сәрwere совхозе жи тәмин дайә мьн, wәки әз щар-щарана дәрәда хwә у хәбата хwә тәра бежьм. Паше һьнәки фькьри, ль һиве, стәйрка у пез ньһери, гот:

— Әз зуда шьваньм. Гәләки жи пез һьз дькьм. Мьн гәләк щара кәрпә пез қәзйәед гьран хьлазкьрийә. Әре, зьвьстанәке жи, wәхте Шәре Wәтинн Мәзында, мьн дуса пәз дьчәранд. Шәвәке мьн пәз бьрә агьле гьре Хәзале. Ле шәв һиве шәве бу багәр у һьшкькә бәса, wәки мәрвь щан дьзерийә. Әз һәлогьри бум. Ле нә жь бона хwә. Һәзар пәзе бәр мьнда we қьрбуна, кьтәк нәдыма. Агьр бь дьле мьн кәт. Wәлатә мәйн шәрда бу, готи али әскәр бькьрана, али шьмаәте. Ле пәз жь дәст дьчу, сәрме тәйах нәдыда: Һәзар пәз, қолайи нибу, әw жи ши чахи...

Ле мьн хwә өнда нәкьр. We ба у багәрәда мьн нери данә пешйә хwә у пәз ракьр, дора агьл гәрәнд. Чөнд щара бәса кьр у пәз тәмам хьлазкьр жь қьрбуне.

Сьбәтьре дьһа багәре зоркьр. Пәз сәр һәвда қьнщли, ле шәвда жи бьрчи бу. Мьн кьр кә we щаре жи пез ракьм, ле тьштә же дәрнәкәт. Мьн хwәст бькьра һәвар у гази, багәре нәдһьшт. Кәлб зурьбуи чәве мьн дьһерин. Мәрвь һәw занбу, wана дьгот: „Чь дьки, пәз қьр дьбә“? Мьн шәрма ль пез нәдһьһери. Льнгед мьн щәмьди бун, дәстел мьн қәфьли бун.

Ле лазьм бу чәрәке бькьм. Һәзар пәзи жь қьре хьлаз бькьм.

У өз бе һәмди хwә лури агьл чум, мьн хwә

да бэр зьнаре пешбэри гуча Қөрэбьрне у бь вь блуре Сэрашне нерийа леда... Мын газн нерийа дь-кьр, лавайн вана дькьр. Чэве мын ль пез, йьше мын ль блуре, мын ледьхьст. Тэви багэре, ль we чола хькэ-хали дьнат дэнге блура мын. Мын багэ-рера дькьрә шэр. Ледьхьст у йәw дина хwә дае: нерне мын жь агьл дэркэгьн, хwә ль дэнге блура мын гьртьн, пәй вана жи тэмамйа кэре пэз рез бу.

Шабуна бу хөла-хөла һесред чэве мын, лывге мын эрд нэдьгьрт. Мын багэр бир кьр у да пешйа пез, бьр бэр бь Гьрәсора.

Оса жи мын пэзе совхозе жь гьре хьласкьр. У бэри эваре мын пэзе хwә тэмам дйса бьрә агьл.

Шьване кал гьлив хwә кота кьр, дйса ль эзма-не сайн ньһери, хwәст бьзанбуяа, чька жь шэве чь чуйә, ле Шоло һе ль ми дьнһери у дьфькьри, wә-ки we шэва бьһаре кьламәкә тэзә бьэфринә у бь weва пәсьне шьване wәтәһьз

Мешә бь даре хwәйә шурә-шурә, бь гөл, рьһан, сосы, гйһе хwәва, бь чэвкани у шәwьке хwәва, бь тәйр у тус хwәва гәләки бәдәwә.

Бьһара у һавпиа мәрвв тер набә жь бин у бо-га weйә сағләмә у хwәш. Чахе һәр дәра гәрмә, на-ва мешәда һеньк у хwәшә.

Кара мешә гәләки мәзьнә. Ньһа мәрввед совете бь арикариийа меша тәбийәте дьдьнә гөһьстьне. Һәр дәра дара дадчькиньн, меша пешда тиньн, wәки

пешийа қорльхае бькьнэ шэр, тэки нан, пешнайи
рьнд бьгпжьн, Ышк нэбьн, бае гэрм ван хьраб нэ-
кэ. Чьмки, жь вьра вада щие оса, эмбаред аве we
нэбьн.

Пьрс.

1. Чийэ қольхи?
2. Пешийа қорльхае чава шэр' дькьн?
3. Олмдаред Совете т'эбнийэте чава дьдьнэ гдһастьне?
4. Мешэ чь к'аре дьдэ?
5. Вэ бона дар ч'ькандьне қэ чь кьрийэ?
6. Даред колхозе, е бэр дэре школа хвэ—һун чава
хвэйдькьн?

БӨР БЬ ХӨБАТЕ

Фэйзое шагьрт лъ һэвалэ хвэра дьгот:

— Дәрсед школа мө иди кѳта дьбьн. Әмэ бь дьл у эшд дәст бь пьхѳлэ һавине бькьн.

Дәрсдәре мөра готийә, мәки әм вәхтеда кѳлияка, шуре пьнщара бона школе бәрәв бькьн. Дәстед хвә нәднә һеливәд чьвика, тәйр у туйа. һини совәкарне бьбьн. Али колхозника бькьн: зәвийа чагиял бькьн, бедәрада али колхозника бькьн у хөбәте дьне.

ЛЪ WAPE ТӨЗӨ

Халыте пионер дьгот:

— Неал бьһаре ферма колхоза мө дәркәтбу зована. Мала лъ һе дәре тәзә данн бун. Әз төви бьрехвәйн мазьн чумә бәр бәрха. Бьре мьн наве пьнщара гот, мьн һьвисен: сьмаск, һедаск, тьршо, спьнг, мөндьк, со, кәрөнг, пичок, гиһас дьрбьк, хашхашк, һанщущьк, пунг, рәске рувийа, себәлгок, ганок, чәрбәлгок, тьршое бәрха, кәт, тьршое хәзалоке, гәнщәлиск,

делавк, топъз, гэнзил, хилок, шольк, пежэк у е дьне.

Гэра жорин гэлэк кóлилк һэбун, бьре мын тэне
наве сосьн, гэрэфил, рьһан, гóл, галчичэк у бэй-
буне занбу.

БӨР БЬ ЛАГЕРЕ

Һавина мә хвэш һавинэ,
Лагера мә тэв канинэ,
Доре чйанэ, рэх мешэнэ,
Чэмьн, щэвьн, чэвканинэ.

Лагера мә щики хвэшэ,
Бэрда, бьнда гóл, гһийанэ,
Алик гэли, йэк зэвинэ,
Чар алийа тэйр у тунэ.

Лагера мæ лъ шики тѳвѳ,
Щи, мьскѳне лѳва сарѳ,
Пионере мæ тѳвда шанѳ,
Рѳв у листьк кѳра ванѳ.

Лагера мæ хвѳщи лагѳрѳ,
Ортѳеда бѳйрада сѳрѳ,
Лъ рѳх веда сѳйрангѳнѳ,
Алик кѳнѳ, йѳк рѳдасѳ.

Щан, вѳтѳне мæ ѳзнѳѳ,
Ле шадьбьн кѳр у гнѳѳ,
Дѳнге вана чьда знѳѳ,
Кѳвра дьстрѳн, йѳк дьлнѳѳ.

ДАВИТЕ САСУНЕ

1.

Лъ Сасуне Гофан мѳзьнайн дькьр, Давит бра-
зне ви бу, ньчук бу.

Мелик Мьсреда бу: мерхасе Мьсьре Мелик бу:
чь кѳ лѳбу дѳсте вида бу. Мелик дькьр, нѳдькьр
Сасун нѳдани рае. Рожѳке жи сесѳд шѳст у шѳш
тамаре ви тѳв рабун, лѳрѳа ви рабу; чѳве ви тьки
хун бун: тьвдира хвѳ дит, ѳмри сѳр ѳлѳлие Мьсре
кьр: „Ицѳнъл, кал, шир, лѳрѳче дѳсте ви дар дьгьрѳ,
тьвдарѳк бьбнѳ, бь зѳгира хвѳ, бь чадр, хѳбѳте
хвѳ. ѳме лѳрѳн сѳр Сасуне, лѳне Гофане Мьсьре
жь мьн бьстнѳѳ, лѳне ѳзе Сасуне бьстнѳьм“.

ѳмре Мьсьр Мелик дѳркѳт; зар, кал, шир, лѳрѳче
дѳсте ви кь дар дьгьрт, тьвдарѳке хвѳ дит, чадр

у хебәтә хвә һылдан. Бь әскәрә гран бәре хвә данә тьгубе Сасуне.

Авәк дьһат сәр Сасуне. Әв ав ль сәр Сасуне данә бьрине. Мьсър Мелик әмр кьр, чадр у хебәтә хвә лехьстьн. Чадра Мьсър Мелик тәк лехьстьн, жь ордие дур. Әв һәфт рожа радьза, һәфта һьһар дьма.

2.

Әһәлие Сасуне ньһерин, дитьн, кә ав нае. Дә мәрвь шандьн, вәки тәсәлпһа аве бькьн, чька авана чьра нае. Ван Мәрвь леньһерин, кә сәр аве һәсабе стәйре әзмана һәһә, һәсабе чадр хебәтә тәһәнә. Һатьн щаб данә һоһан.

Һоһан дәркәтә һесеуе, дурәбина хвә ньһери: „Растә, хәбәра әһәлпһә“. Гәләки тьрсейә, чу кәтә һөндөр, дәрп ль сәр хвә дада.

3.

Давит бразне һоһан бу: щәһьл бу, әтим бу, нава Сасунеда дьчу-дьһат. Ле ньһери әһәлие Сасуне дьбежьн. „Әме Мьсър Меликәра шәр бькьн“. Давит зьвьри, чу мал, һоһане аие хвәра гот:

— Тә чьра кәти һөндөр, әһәлие тә жь дәсте тә дьчә.

Го:— Жь гәватә мьн дәрә, әз пе нькарьм.

Давит зьвьри алне мале; чәк у сильһе хвә гредан; һәспе һоһан кьшандә дәрва, ле сьһарбу, ажотә нава ордйә Мьсър Мелик, леньһери йәки кал келәка ордие сәкьниә, же пьрси:

— Баве кал, го, әв чь әскәрә, чь һәлә-һәләйә?

Кале гот: — Эскәре Мьсьр Меликә, латийә Сасу-
не зәфт бькә, Ёнан бькә бьн дәсте хвә.

Давит жь кале пьрен: — Ына Мьсьр Мелик ль
кйә?

— Ёа, го, чадра һане тәк йа Мьсьр Меликә.

Давит го: — Гәрәке өз һәрм Мьсьр Мелик бь-
бивьм.

Кале гот: — Чь каре тә бь чадре кәтийә, Мьсьр
Мелик һәфт рожә радьзе, про се рожә разайә, майә
чар рож йыһар бьбә.

Давит гот: — Әз һатьмә, вәки хәва ши бьһөр-
миньм.

Кале гот: — Вәхте тө незки чадра ши би, вә-
ки бина хвә бәрдә, тө һәри бь чийә кәви, вәки
бина хвә бькышнә, ләа мешәке тө бькәви фьр-
на ши.

Кале бәа зәрәа Мьсьр Мелик дигбу. Ёерса Да-
вит һат: сеед шест у шәш тамаре шийә қәвате
рабун; һәспе хвә ль бәр калера ажот, гот:

— Кале, ына төе бьһерн. чька ки мә бәрхә,
ки бәраңә, у ажот бәр дәре чадра Мьсьр Мелик.
Мьсьр Мелик разайн бу, ле кьрә қирин, го.

— Мьсьр Мелик!

Мьсьр Мелик жь хәве банзда сәр хвә, гот:

— Тө чь тәваки, тә хәва мын һәрманц?

Гот: — Әз Давитьм, ле тө кин. вәки тә ава Са-
суне бьрийә?

Гот: — Әз Мьсьр Меликьм.

Мьсьр Мелик шур һьлда дәркәт дәре чадре
қал у шәнге, шәр Давитра дани, ле кьр у нәкьр

әми бь Давит нькар бу. Мьсьр Мелик ль бәр ши сәкьни, го:

— Давит, е нола тә мәрьв нане хвә дьде, наше пера шәр дькә, пәйа бә, пари нане мьн бьхвә. лиса дәва мьн у тә дәвә.

Давит гот:— На, әз пәйа набьм, нане е нола га нахөм. Тә мьхәнәти, шәре мьн тәра шәрә.

Һәфт рожа ль һөвдө хьстын. Мьсьр Мелик ле ньһери чәрә бь Давит набә, Давите ши бькөжә. гот:

— Давит, әва кьнице хәвенә ль мьн, вәки бь тәра шәр дькьм. Бьсәкьнә, әз һәрьм кьнщед шер ль хвәкьм.

Мьсьр Мелик чу һөндөр, дөре чадре гьрт, һәфт чәрме гамеша хвә печә, сәрда зьрх ль хвә кьр, дәркәт, Давитра шәр кьр.

Һерса Давит һат, тамаре аниһа ши рабун. Давит чу сәре мәйдане у һат. Бае һәспе жь веда һат, шур ль орта Мьсьр Меликда лехьет. Мьсьр Мелик кьр дө гәта. Әскәре Мьере һатә рае. Ава Сасуне бәрда, Һоһане апе хвәра гот:

— Мьсьр Мелик чь бу, вәки тә же дьтьренайн. Чьра кәти һөндөр, тә дөри ль хвә дадайә. Мьн Мьсьр Мелик көшт. Әскәре Мьере һатә рае, мьн на әскәред кәсиб у кьсиб, әскәре бәләнгаз да, го: „Һәрьн бьгижьн жьн у заред хвә у хәбата хвә бькьн“.

Әһәлие Сасуне бәрәви сәр һөвбун. Давит данин дәвса Һоһан. Щьмаәте гәләкн же һьзкьр, готьн:

— Давите мә жь тәнгасийа тьме хьлазбькә.

Н А В Н И Ш

	Ру
1. Үәт'әне мә—Бь готьна Илйин ¹⁾	3
2. Гимна Эрмәннстана Советне Сосиалистне Республке	4
3. Навин	6
4. Зэвйа колхозе—Бь готьна Н. Незлобин	7
5. Навинна мә (шык'ъл бона готьне)	8
6. Көр'ьк у ч'әм	9
7. Гөнде мәр'а—Q. Мрад	10
8. Сьбә—А. С. Пушкин	10

Б о с т а н у р э з

9. Рэзе Мицурин—Гөһаст И. Геншо	12
10. Дара сева—Д. Тихомиров	13
11. Бостанчи	14
12. Г'әсәнике колхозник	15
13. Гәр тышт вәхте хвәда хвәшә	16
14. Пьсамама бостана—Жь „Майрени лезу“	17
15. Пьсамед зэвйа у рэза—Жь „Майрени лезу“	18
16. Баг'ед совхозе	18
17. Шьван у бостанчи	19
18. Баг'ванчи у көр'ед ши—Жь „Роднайа реч“	21
19. Панз бат	21
20. Пәмбө	22
21. Зэвйа колхозе—М. Рәшид	23

¹⁾ Гәрчед ньвисаред наве автор у т'әршмәчи ль пешне нәһатьнә данине, авторе ве к'тебе ньвисийә у т'әршмәкрийә.

22. Комбайн	24
23. Панза Ереване—М. Рәшид	25
24. Ы'ърч у қызьк—һ'ькйата щьмаэ'та урьса	25
25. Бәлгwәшин—Гов. Т'уманйан	28
26. Әләгәз—Ә'. Шанго	29

- Школ, мал у һәвал

27. Дәрсхана мә	30
28. Ёнинбьн—С. Ибо	31
29. Бәлгед шин—В. Осеева	31
30. Лури-лури	33
31. Исаф—А. Гайдар	33
32. Ленин школеда—„Майрени лезу“	35
33. Ленин—Бь готьна А. Чоло	37
34. Сталин школеда—„Майрени лезу“	38
35. Илйанинген—А. Лйапидевски	39
36. Кальке Ходо—Щ. Генщо	41
37. Зар'ед Чинстане аза—И. Кожедуб	43
38. Кәве у Нәбо—Гөнастьн	45
39. Бав у көр'ед ши—Л. Толстой	46
40. Колектив чийә—„Роднайа реч“	47
41. П'ешк'еш Ордна Советер'а	48

Революсиа Октябре Сосналистие Мәзн

42. Октябр	50
43. П'ала бәри һ'өкөмәта Советие чава дәрбаз дькьр—„Роднайа реч“	52
44. Гөндйа бәри һ'өкөмәта Советие чава дәрбаз дькьр—„Роднайа реч“	53
45. Танйа революционер—Верейскайа	55
46. Октябрькәкир'а—Е. Чарент'с	56
47. Хәбата гран—„Майрени лезу“	57
48. Чапаев—„Майрени лезу“	58

49. Қәмандын ль сәр п'ьре—„Майрени лезу“	59
50. И. В. Сталин ль Т'сарит'сине „Майрени лезу“	60
51. Көр'ед шымаә'те навдар	61
52. Андрик—В. Осеева	63
53. Москва	66
54. Ереван—„Майрени лезу“	67
55. Ғ'әдад—Q. Мрад	69
56. Бак'у	70
57. Хәбатчине шәве—Гöһастын	70
58. Хәбат	73
59. Чь зу дьчә—„Роднайя реч“	74
60. Чекьн	79

З Ъ В Ъ С Т А Н

61. Зьвстан (шык'ъл бона шыровәкьрьне)	80
62. Бәрфа пешьн—А. Чехов	81
63. Зьвстане чь кьр—К. Ушински	81
64. Ғатьна зьвстане—К. Ушински	81
65. Бәрф	83
66. Ль сәр бузе—Б. Житков	83
67. Сала т'әзә	85
68. Сала т'әзәр'а—К. Чачан	86
69. Рожәкә зьвстане	87
70. Гөндие п'ьч'ук—Н. А. Некрасов	89
71. Лок-Тоне әскимос—„Майрени лезу“	90

Д ә р њ ә ч а Л е н и н

72. Wәсйәте Ленин—„Майрени лезу“	91
73. Е мәнә—Бь готьна С. Михалков	92
74. Ынка Фейя щәм Ленин—А. Ковонов	93
75. Әw нав нае рәситкьрьне—Щерманетто	96
76. Сәһ'әта чара—„Майрени лезу“	97

Ордиа Совете

77. Ордиа Совете 98
78. Пионере һ'ьшйар—„Майрени лезу“ 98
79. Вэг'эн жь һ'эмушка бьльндтьрә—„Майрени лезу“ . 99
80. Бона вэг'эн—Гöнастын 101
81. Айропланед мә—Бь готьна А. Чоло 102
82. Зофа мә—„Майрени лезу“ 102

Һ'эйванәте бәйани у е кәдикьри

83. Шәнгло у Мәнгло—Һ'ьк'йата щьмаә'те 106
84. Бәрх у кар—мьжулия щьмаә'те 109
85. Сивка—В. Василевская 110
86. Һәспе Будйонни һ'ьзкьри—И. Всеволожский . . . 114
87. Һелина ч'ьвике 116
88. Неч'ирван—Һ'ьк'йата щьмаә'те 118
89. Дö бьзын—Г'. Аг'айан 121
90. Сә у п'ьшник—Һов. Т'уманйан, т'әршмә кьр
Щ. Щәлил 122
91. Щотк'ар—Мьжулия щьмаә'те 125
92. Ч'еләк 126
93. Боб—Л. Толстой, т'әршмә кьр Щ. Генцо 128
94. Гөр чава тьрсйа—Мьжулия щьмаә'те 131
95. Сә чава һөвал хвәр'а дит—Һ'ьк'йата
щьмаә'та ненет'са 132

Саг'ләми

96. Хәбәрдана дохтр 135
97. Суворов—Бь готьна С. Динин 136
98. Дәрмане ч'э'ва—мьжулия щьмаә'те 137
99. Ч'э'в ль сәр т'ьлия—„Родная реч“ 138
100. Си у дö к'омәкдар—Бь готьна А. Студит'ски . . 139

Бьһар

101. Чандьна бьһаре 142
102. Бьһар һат—Ә. Ә'вдал 143

103.	Реша хэрт'ьме—Нов. Т'уманян	144
104.	Ч'ьвика сэр хелине	147
105.	Бьнар	150
106.	Г'ышнарбуна н'эбе—„Лусабер“	150
107.	Машине гондитие	151
108.	Ғацэт	152
109.	Лэглага ма	153
110.	К'н дьр'эшинэ—Г'оһалтын	153
111.	Пионер у думэқаск	156
112.	Донгбеже бэрбанга бьнаре—Q. К'ордо	157
113.	К'лама тракторе	157
114.	Бэрхване колхозе	159
115.	Тыштэки мын хэйя	160
116.	П'энце д рое—Г'. Аг'айан	160
117.	Зэвйа колхоза ма—У. Бэк'о	161

Ә'йда йэке г'өлане

118.	Йэке г'өлане	163
119.	Ә'йда Алг'ьндарие—„Родная реч“	163
120.	Г'өлан	164
121.	Шэвэкэ г'өлане	165
122.	Мешэ	167
123.	Бэр бь хэбате	169
124.	Ль ware т'эзэ—W. Надри	169
125.	Бэр бь лагере	170
126.	Давит'е Сасуне—(йа щьмаэ'те)	171

Редактор—С. Сиабэндюв
Тех. редактор—Е. Ахирьян
Коректоре контрол—Гар. Һакобьян у Һ'. Щьнди

ВФ 10341.

Т'эбэ 274.

Тираж 1000

Каг'з 58×84^{1/16} Бэлгнэшре мэнгэне 11,5

Бэлгнэшре нэширәте 6,5

Бона нэшре һатийә спартне 17/1 1955 с.

Бона нэшкрърне һатийә қолкъръне 24/V 1955 с.

Бьһа 1 м. 15 к.

Нэшрхана 1-е Идара Һайполиграфһрате, Ереван,
соқақа Алавердьян № 65, 1955 с.

Institut kurde de Paris

ББНА 1 м. 15 к.

Institut kurde de Paris

K